

T.C
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ŞANLIURFA'NIN VİRANŞEHİR İLÇESİNDE YEZİDİLİK
(SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM)**

Hazırlayan
Muhammed YETMİŞ

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Doç. Dr. Hasan COŞKUN

TOKAT- 2020

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. Hasan COŞKUN danışmanlığında hazırlamış olduğum “Şanlıurfa’nın Viranşehir İlçesinde Yezidilik (Sosyolojik Bir Yaklaşım)” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

.../.../...

Muhammed YETMİŞ

ŞANLIURFA'NIN VİRANŞEHİR İLÇESİNDE YEZİDİLİK (SOSYOLOJİK BİR
YAKLAŞIM)

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 12/12/2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı, Soyadı)

Başkan: Doç. Dr. Hasan CAŞKUN

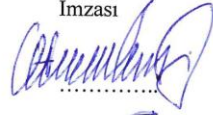
Üye: Dr. Öğrt. Üyesi İrfan KAYA

Üye: Dr. Öğrt. Üyesi Selçuk KIRTEPE

Üye:

Üye:

İmzası

Bu tez, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu
13/11/2019 tarih ve 71-08 sayılı oturumda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. İlhan EROĞLU
Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmayla ilgili metodolojik bilgilere yer verilmiştir. Birinci bölümde araştırmanın kavramsal çerçevesi ele alınarak açıklanmıştır. Araştırma alanının sosyal yapısına, Viranşehir'in tarihi-coğrafi konumuna, iklim yapısına ve sosyo-ekonomik durumuna yer verilmiştir. Araştırmaya konu olan Yezidilerin tarihi, ismi hakkında Yezidilerin kendilerine ait alfabenin oluşumu, Yezidilikte yaratılış hikâyeleri, Adi b. Müsafir ve Melek Tavus hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, Yezidilikte dini ve sosyal teşkilatlanma, sosyal sınıf ve hiyerarşik yapı, din adamları ve sosyal tabakalaşma konuları ele alınmıştır. Yezidilerin dini inançlarına ve pratiklerine, bayramlarına, dualarına yer verilmiş, Yezidi inanç sistemini oluşturan kavram ve olgulara da değinilmiştir.

Üçüncü bölümde, Viranşehir Yezidilerinin sosyal ve kültürel hayatlarına, gelenek ve göreneklerine, örfüne, adetlerine Yezidilik inancının sözlü kültürünü oluşturan kavram ve olgulara değinilmiştir.

Sosyal sınıf ve hiyerarşik yapıyla beraber sözlü kültürün etkisiyle oluşan Yezidilik inancında, yaratılış hikâyeleri de önemli bir yer kaplamaktadır. Yezidiliğin sır inanç yapısıyla beraber gelişen sözlü kültür, Yezidilik inancını asırlarca ayakta tutmuş, Yezidilerin inanç ve hiyerarşik yapısını günümüze taşımıştır. Sözlü kültür geleneğiyle varlığını devam ettiren Yezidilik inancı tarihi süreç içerisinde yazılı kültür ile birleşmesi neticesinde bu inanç sistemi daha kalıcı olmuş ve gelecek nesillere aktarılmasında daha etkili olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma yazılı kaynaklar ile alan araştırmasındaki Yezidilerden alınan bilgi ve belgelere dayanmaktadır. Aynı zamanda görüşmeler video kaydı, ses kaydı gibi cihazlarla kayıt altına alınmıştır. Mülakat yaptığımız kaynak kişiler, kaynak kişilere sorulan sorular ve alan araştırmasında çekilen fotoğraflar, çalışmanın sonuna eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yezidilik, İnanç, İbadet, Kültür, Gelenek

ABSTRACT

This study consists of an introduction and three parts. In the introduction, methodological information about the research is given. In the first chapter, the conceptual framework of the research is explained. The social structure of the research area, the historical geographical location of Viranşehir, the climate structure and socio-economic status are included. The history of the Yezidis subject to the research, about the name, the formation of the Yezidis own alphabet, the stories of creation in Yezidism, given information about Adi b. Müsafir and Melek-i Tavus.

In the second chapter, religious and social organization in Yezidism, social class and hierarchical structure, clergy and social stratification are discussed. Religious beliefs and practices of Yezidis, holidays, prayers were included and concepts and phenomena constituting the Yezidis belief system were also mentioned.

In the third chapter, the social and cultural life, customs and traditions of the Yezidis in Viranşehir are discussed.

The stories of creation occupy an important place in the Yezidism belief, which is formed by the influence of oral culture and social class and hierarchical structure. The oral culture that developed along with the secret belief structure of Yezidism has sustained the Yezidism belief for centuries and carried the Yezidis' belief and hierarchical structure to the present day. As a result of the unification of Yezidism with the written culture in the historical process, this belief system has become more permanent and will be more effective in transferring it to future generations.

This study is based on written sources and information and documents obtained from Yezidis in the field research. At the same time, interviews were recorded with devices such as video recording and audio recording. Source persons we interviewed, questions asked to source persons and photos taken in the field research were added to the end of the study.

Key Words: Yezidism, Faith, Worship, Culture, Tradition

ÖNSÖZ

Yezidilik, son yıllarda örf, adet, gelenek, görenekleri, inançları ve kültürleri ile araştırmacıların dikkatini çeken bir konu olmuştur. Bundan dolayı Yezidilik inancıyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Araştırmamızın konusu, Şanlıurfa ilinin Viranşehir ilçesinde Yezidilik anlayışının sosyolojik bakış açısıyla incelenmesidir.

Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde yapılan araştırma ve gözlemler sonucunda farklı eğilim ve tutumlara sahip kişilerle karşılaştık. Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesindeki birçok Yezidi, kendi inançlarındaki uhrevi konularla ilgili dini ayrıntılara sahip değildirler. Aynı zamanda Viranşehir bölgesindeki Yezidilerin birçoğu mürit sınıfına mensup olmalarından dolayı müritlerin dini bilgilerinin yetersiz olduğu gözlemlenmiştir.

Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesi ve mahallelerinde yapılan mülakat ve gözlemler bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Yapılan bu çalışmanın literatüre katkı sağlaması ve daha sonra Yezidiler üzerine çalışma yapmak isteyen araştırmacılara da kaynak olması temenni edilmektedir.

Tez konusunun seçiminden sonuçlanmasına kadar bana her konuda sonsuz destek vererek yardımlarını esirgemeyen değerli tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Hasan COŞKUN'a teşekkürü bir borç bilirim. Araştırmamızı baştan sonuna kadar gözden geçirerek gerekli uyarı ve düzeltmelerde bulunan kıymetli hocalarımızdan Dr. Öğrt. Üyesi İrfan Kaya ve Dr. Öğr. Üyesi Selçuk Kırtepe'ye en samimi teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tezin başından sonuna kadar, bana yardımcı olan aileme ve eşim Dilek Yetmiş'e, bana kaynak kişilerle görüşmem de yol arkadaşlığı yapan kaynım Kazım Kaya'ya ve bana her konuda yardımcı olan Viranşehir Bozca köyündeki Yezidilik inancına mensup Özcan Gören ağabeyime teşekkür ederim. Tezin yapı taşlarını oluşturan, evlerinin kapısını açıp misafirperverlik gösteren bütün Viranşehir Yezidilerine ve ismini anmadığım herkese teşekkür etmeyi borç bilirim.

Muhammed YETMİŞ

OCAK/ 2020

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	1
ÖZET	1
ABSTRACT	2
ÖNSÖZ	3
İÇİNDEKİLER	4
KISALTMALAR	7
GİRİŞ	8
I. BÖLÜM	12
1.1. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	12
1.1.1. Sosyal Grup	12
1.1.2. Etnik Grup	14
1.1.3. Etnik Kimlik	16
1.1.4. Din ve Kimlik	19
1.1.5. Kültür ve Kimlik İlişkisi	21
1.1.6. Bir Dini Grup Olarak Yezidilik ve Yezidiler	24
1.2. ARAŞTIRMA ALANININ SOSYAL YAPISI	26
1.2.1. Viranşehir'in Tarihi Yapısı	26
1.2.2. Coğrafi Konumu ve İklim Yapısı	28
1.2.3. Sosyal ve Ekonomik Yapısı	29
1.2.4. Sosyal ve Dini Yapısı	30
1.3. YEZİDİLER HAKKINDA GENEL BİLGİLER	32
1.3.1. Yezidilerin Kısa Tarihi	32
1.3.2. Yezidilerin İsmi	34
1.3.3. Yezidilerin Kendilerine Ait Alfabelerinin Oluşumu	37
1.3.4. Yezidilikte Yaratılış Hikâyeleri	38
1.3.4.1. Dünyanın Yaratılışı	39
1.3.4.2. İnsanın Yaratılışı	40
1.3.4.3. Dillerin Yaratılışı	42
1.3.5. Türkiye'deki Yezidiler	42
1.3.6. Yezidilikte 'Adî B. Müsâfir	45
1.3.7. Yezidilikte Melek-i Tavus	48
II. BÖLÜM	53
2. YEZİDİLERDE DİNİ HAYAT	53

2.1. YEZİDİLERDE İNANÇ ESASLARI	53
2.1.1. Yezidilikte Tanrı ve Peygamber Anlayışı	53
2.2.2. Yezidilikte Melekler	54
2.2.3. Yezidilikte Kutsal Kitaplar	54
2.2.3.1. Kitab-a Cilve	55
2.2.3.2. Mushaf-a Reş	57
2.2. DİNİ PRATİKLER (İBADETLER)	60
2.2.1. Namaz	60
2.2.2. Oruç	62
2.2.3. Zekât	65
2.2.4. Hac (Ziyaret)	67
2.2.5. Tenasüh İnancı	69
2.3. BAYRAMLAR	71
2.3.1. Yeni Yıl (Çarşema Sor)	72
2.3.2. Dünya'nın Yaratılışı (Cejna Ezî)	75
2.3.3. Yaz Bayramı (Cejna Havine)	76
2.3.4. Cemaat Bayramı (Cimaye Laliş)	77
2.4. DUALAR	79
2.4.1. Sabah Duası	79
2.4.2. Akşam Duası	83
2.4.3. Şahda Din	85
2.4.4. Telkin Duası	87
2.5. YEZİDİLİKTE DİNİ TEŞKİLATLANMA	96
2.5.1. Sosyal Sınıf ve Hiyerarşik Yapı	97
2.5.1.1. Şeyh	97
2.5.1.2. Pir	99
2.5.1.3. Mürit	101
2.5.2. Yezidilikte Din Adamları ve Sosyal Tabakalaşma	103
2.5.2.1. Mir	103
2.5.2.2. Baba Şeyh	104
2.5.2.3. Mir Oğlu	106
2.5.2.4. Mergehê	106
2.5.2.5. Baba Çavuş	106
2.5.2.6. Fakir	107

2.5.2.7. Kaval	108
2.5.2.8. Micêwir	108
2.5.2.9. Köçek	109
III. BÖLÜM	110
3. VİRANŞEHİR YEZİDİLERİNİN SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATI	110
3.1. GELENEK VE GÖRENEKLERİ	110
3.1.1. Aile Yapısı ve Aile İçi İlişkiler	110
3.1.2. Evlenme	111
3.1.3. Doğum ve Vaftiz	112
3.1.4. Sünnet ve Kirvelik	113
3.1.5. Ahiret Kardeşliği	114
3.1.6. Yezidi Toplumunda Kadının Yeri	116
3.1.7. Giyim-Kuşam	117
3.1.8. Saç, Sakal ve Bıyık Uzatma Geleneği	118
3.1.9. Cenaze Merasimleri ve Taziye Adabı	118
3.1.10. Viranşehir Yezidilerinin Müslüman Çevre İle İlişkisi	120
SONUÇ	122
KAYNAKLAR	125
KAYNAK KİŞİLER	130
EKLER	132
FOTOĞRAFLAR	132
MÜLAKAT SORULARI	146
ÖZGEÇMİŞ	148

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser.
a.g.m.	Adı geçen makale.
B.	Bin.
Bkz.	Bakınız.
C.	Cilt.
CÜSBD	Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
ev.	Çeviri.
Der.	Derleyen.
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi.
H.	Hicri.
Hz.	Hazreti.
M.	Miladi.
M.Ö.	Milattan önce.
M.S.	Milattan sonra.
OMÜİFD	Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
s.	Sayfa.
S.	Sayı.
S.a.v.	Sallallahu aleyhi vesellem.
Ss.	Sayfa Sayısı.
Üniv.	Üniversite.
Vb.	Ve benzeri.
Yay.	Yayınlar.
Ylt	Yüksek lisans tezi.

GİRİŞ

a. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın temel konusu Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde yaşayan Yezidilerin sosyolojik yönden incelenmesidir. Yezidilerin inanç, ibadet, örf, adet, gelenek, sosyal ve kültürel değerleri araştırmanın konuları arasında yer almaktadır. Ayrıca inanç esasları, melek, peygamber, tanrı anlayışları ve dini hayatları, günlük duaları araştırmamızın temel konusunu oluşturmaktadır.

“Şanlıurfa'nın Viranşehir İlçesinde Yezidilik (Sosyolojik Bir Yaklaşım)” başlıklı araştırmada Yezidiliğin tarihi, dini teşkilatlanması ve Viranşehir ilçesindeki yaşantıları incelenmiş, ayrıca yaratılış hikâyeleri, kirvelik ve sünnet gibi görüngülerin üzerinde durulmuştur. Viranşehir Yezidilerinin örf, adet, gelenek, görenekleri; inançları, bayramları, dini ve sosyal yapısı ve Müslüman çevre ile ilişkilerinin sosyolojik yönden incelenmesi araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır.

b. Araştırmanın Amacı

Yezidiler her dönem araştırmacıların dikkatini çekmiş ve birçok araştırmaya konu olmuştur. Yezidilik üzerine yazılı kaynakların yok denecek kadar az olması, toplumun Yezidilik hakkında fazlaca bilgi sahibi olamamasına ve ön yargıların oluşmasına sebep olmaktadır. Yezidiler hakkında toplumu aydınlatmak ve bilinçlendirmek amacıyla yeni ve kapsamlı araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Küreselleşmenin etkisi ile son yüzyılda dünya hızlı bir şekilde değişmiş ve dönüşmüştür. Yezidiler, uzun yıllar küreselleşmeden etkilenmeseler de değişen dünya düzeninden kendi payına düşeni almıştır. Bundan dolayı Yezidilik inancı dini, kültürel ve sosyal açıdan büyük değişimler yaşamaktadır.

Yapılan bu araştırmanın amacı; genelde Yezidilerin özelde ise Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde yaşayan Yezidilerin tarihi kökenini, inanç ve ibadetlerini; hiyerarşik sistemlerini araştırmaktır. Yezidilik inancında Melek Tavus ve 'Adi b. Müsafir'in Yezidilerin yaşantısı üzerindeki etkisini araştırmak, Yezidilik inancının; örf, adet, kültür, gelenek ve görenekleri üzerindeki etkisini tespit etmektir. Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde yaşayan Müslümanların ve Yezidilerin birbirlerine karşı olan tutumlarını, yaklaşımlarını sosyolojik bir bakış açısıyla ortaya koymaktır.

c. Araştırmanın Önemi

Tarih boyunca sürekli değişim içinde olan sadece insan toplulukları olmamaktadır. Bu değişime bağlı olarak toplumların düşünce ve dünya görüşleri de değişmektedirler. Toplumsal değişimin birçok nedeni olsa da en önemli sebepler arasında küreselleşme gösterilmektedir. Yezidiler inanç, örf, adet, gelenek ve göreneklerinin temel prensiplerini kaybetmeden yaşamak isteseler de küreselleşmeden dolayı yaşadıkları bölgenin kültüründen etkilenmişlerdir. Yezidilerin kültür ve dini inançlarını gizlemelerinden dolayı Yezidilik inancı hakkında daha sağlam ve dayandırılabilir tarihi bir gerçekliğin ortaya çıkmasını engellemiştir.

Yezidiler, Türkiye’de üzerine fazlaca araştırma yapılmamış grupların başında gelmektedir. Türkiye’deki Yezidiler hakkında elde edilen bilgilerin büyük bir kısmı Yezidilik üzerine yazılmış eserlerden alınmaktadır. Yezidiliğin toplum tarafından fazla bilinmemesi ve yanlış anlaşılması sebebiyle toplumun Yezidilere yaklaşımı olumsuz olmaktadır. Yezidiliğin daha iyi anlaşılması ve oluşan ön yargıların yıkılması için kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Yapılan bu çalışma ile Yezidi inancına karşı çağlar boyu bina edilmiş toplumsal önyargıların yıkılacağı düşünülmektedir. Çünkü Yezidiler üzerine mal edilmiş Adi b. Müsafir, Melek Tavus ve Yezidilerin tarihi gibi birçok bilginin tarihsel gerçeklikle uyuşmayacak kadar yanlış olduğu veya sadece varsayımlar üzerine kurulduğu tespit edilmiştir.

Yezidilik inancın sosyolojik yönden araştırılmasından dolayı Türkiye kültür yapısının içerisinde bir köşede kalan Yezidiliğin sosyal, kültürel ve dini yönden araştırılarak daha anlaşılır hale getirilmek istenmesi bu çalışmayı önemli hale getirmektedir.

d. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Yapılan bu araştırma nitel bir alan araştırmasıdır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda, gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik

nitel bir sürecin izlendiği bir araştırma yöntemidir.¹ Yöntem, amaca yönelik nesnel bulguları elde etmeyi amaçlayan, izlenmesi gereken genel kuralları ifade etmektedir.

Din sosyolojisi, sosyal bilimlerin araştırma metot ve tekniklerini kullanır. Sosyal bilimlerde nitel araştırmalarda en iyi teknik olarak görüşme tekniği kabul edilebilir. Çünkü ayinsel davranışlar yanında bilinçli tutumlarda dini davranışın tespiti de en azından aynı öneme sahiptir. Küçük dini grupların (sektler, kenar kültlere mensubiyet) araştırılması, katılnmalı gözlem veya dolaylı gözlem yoluyla yapılır.²

Araştırmada “Türkiye’de Yezidiler” başlığını konu edinen temel kaynaklara başvurulmuş, kaynak kitaplar gözden geçirilmiş, viranşehir’in tarihi, sosyo-ekonomik yapısı, coğrafi ve dini yapısı hakkında yerel yönetimlerden ve resmî kurumlardan bilgi alınmıştır. Çalışmaya yön verebilecek makale, ansiklopedi, kitap, video vb. yayınlar incelenmiş, elde edilen bulgular araştırmaya eklenmiştir.

Araştırmaya örneklem olan Şanlıurfa’nın Viranşehir ilçesinde yaşayan Yezidilerin sosyal ve kültürel yapısı, inanç ritüelleri ve törenleri sosyal bilimlerin metotlarından yararlanarak incelenmiştir. Alan araştırması için gerekli olan nitel araştırma, gözlem, görüşme, mülakat gibi teknikler kullanılmıştır. Örneğin; gözlem tekniği nitel araştırmalarda kullanılan en yaygın veri toplama tekniğidir. Araştırmada gözlem tekniği kullanırken gözlemlenen her olay mutlaka not edilmiş ve çalışmaya eklenmiştir. Ayrıca yapılan mülakatlar esnasında ses kaydı alınmış ve kamera aracılığı ile kayda geçilmiştir. Yine bölgede Yezidiliğin bazı inanışları ve bu inanışlara bağlı ritüelleri fotoğraflarla tespit edilmiş ve çalışmanın sonuna eklenmiştir.

Çalışma esnasında sıkça kullanılan yöntemlerden birisi de görüşme tekniğidir. İlk etapta mülakat yapılacak kişilerin tespiti yapılmıştır. Mülakat yapılacak kişileri tespit ederken bölge halkının tavsiyeleri de dikkate alınmıştır. Görüşmeler, önceden hazırlanan soruların sorulması ve cevaplarının kayıt altına alınması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Sorular hazırlanırken konuya ışık tutacak işlevsellikte ve açıklıkta olmasına özen gösterilmiştir. Görüşmeler genellikle kaynak kişilerin evlerinde gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar önceden soru hazırlansa da görüşmelerin samimi bir

¹ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 6.Baskı, Ankara: Seçkin Yay., 2008, s.39.

² Hasan Coşkun, *Geleneksel Alevi Sosyal Örgütlenmesi “Sivas Kangal Türkmen Alevileri Örneği”*, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014. S.6.

sohbet içerisinde geçmesine özen gösterilmiş, resmi format yerine görüşme sohbetin akışına göre şekillenmiştir.

Kaynak kişilerden alınan bilgiler, gözlem ve yapılan diğer mülakatlarla desteklenmiştir. Sorularla mümkün olduğu kadar çok kişiye ulaşılmaya çalışılmıştır. Mülakatlar esnasında bazen birkaç kişi ile bazen de daha fazla sayıda kişi ile grup görüşmesi yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler ve kaynak kişilerin sorulara verdikleri cevaplar olduğu gibi kayıt altına alınarak tarafsızlık ilkesine de bağlı kalınarak objektif bir araştırma yapılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın Yezidiler hakkındaki önyargıları kırarak, Türkiye’de yaşayan Yezidi halkın daha iyi tanınmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun yanında bu çalışmanın bölgenin kozmopolit yapısıyla kültürünün tanınmasına ve aynı zamanda din sosyolojisine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

e. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Yapılan bu çalışma bir alan araştırmasıdır. Araştırmanın evreni olarak tespit edilen Yezidiler, yaşadıkları bölgenin geniş ve dağınık olması gibi nedenlerle araştırma sahası sınırlandırılmıştır. Bu araştırmanın örnekleme olarak da Yezidilerin Türkiye sınırları içerisinde yaşadıkları Şanlıurfa ilinin Viranşehir ilçesi ve mahalleleri³ seçilmiştir. Viranşehir’in 145 mahallesi bulunmaktadır. Bu mahallelerden 30 tanesi Yezidilerin yaşadıkları yerleşim alanlarıyken yapılan göçlerle bu sayı sekiz mahalleye düşmüştür. Araştırmaya örneklem olan mahalleler; Viranşehir merkez, Bozca (Xerbebelek), Burç, Oğlakçı, Çörekli (Gede), Fıstık, Aşağı Şölenli, Yukarı Bağ ve Aşağı Bağ mahalleleridir.

Bu çalışma 2017- 2019 yılları arasında yapılan kişisel gözlemlere dayanarak elde edilen ve araştırma alanında görüşülen kaynak kişilerin verdikleri bilgilerle sınırlıdır. Viranşehir ilçesinin tarihi, sosyal ve kültürel yapısına dair bilgiler literatürden toplanan kaynaklarla sınırlıdır.

Viranşehir’de yaşayan Yezidilerin kendilerine has örf, adet, gelenek ve görenekleri kültürel ve sosyo- ekonomik yapıları araştırmaya dâhildir.

³ Şanlıurfa’nın Büyükşehir statüsünde olmasından dolayı köyler, mahalle diye yazılmaktadır.

I. BÖLÜM

1.1. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1.1. Sosyal Grup

Sosyal bilim literatürüne günlük dilden geçmiş olan sosyal grup kavramı, üyeleri arasında bir etkileşim olduğu sürece var olan sosyal bir varlık olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu tanımlama, durakta otobüs beklerken veya birlikte maç izlerken muhabbet eden insanlar örneğinde olduğu gibi, aralarında etkileşim bulunan herkesin bir grup oluşturdukları anlamına gelmez. Bir grubun varlığından söz edebilmek için söz konusu bu etkileşim çerçevesinde kendine özgü bir kimliğin, ortak bazı değerlerin, norm ve ideolojilerin, amaç ve beklentilerin, belirli rollerin, özel bir duygusal ortamın ve birleştirici tinsel unsurların var olması gerekmektedir. Dini grup denildiği zaman ise; en genel haliyle dini amaç, kaygı ve yönelişlerden kaynaklanan gruplaşmalar anlaşılmaktadır. Esasen dini gruplar, sosyal grupların özel bir türünü meydana getirmektedir. Zira sosyal grupların temel özelliklerini ve fonksiyonlarını dini gruplarda da görmek mümkündür. Dini grupları ‘doğal dini gruplar’ ve ‘dinden doğan gruplar’ olmak üzere iki kategoride değerlendirme geleneği vardır. Ancak dinî grupların amaçları, üye sayıları, açıklık-kapalılık durumları gibi kriterlere göre farklı şekillerde de kategorize edilebilmektedir.⁴ Sosyal grup birçok şeyi kapsamaktadır. Sosyal grubun içindeki özel konu ise dini grup bütünlüğüdür. Örneğin; Yezidilikte sosyal grup bütünlüğünden ziyade dini grup bütünlüğü ön plana çıkmaktadır. Bundan dolayı Yezidilerin dini inançları, Yezidilerde dini grup bütünlüğünü ortaya çıkarmaktadır.

Sosyal gruplar, belirli bir hız ve odağa sahip dinamik bir yapıdadırlar. Bundan dolayı her grup, kendi hız ve odağına göre bir yön çizmektedir. Grup içindeki ilişkiler ve etkileşimler zaman zaman sabit ve değişmez gibi görünse de aslında sürekli olarak gelişip ve değişmektedir. Grupların işlevsel olması için grup dinamiği oldukça önemli bir özelliktir, çünkü ortak amaçlar için birlikte çalışma ancak bu dinamik yapı sayesinde gerçekleşebilir. Üyeler arasındaki etkileşimin ise çok farklı değişkenler tarafından etkilenmesi mümkündür.⁵

⁴ Cemal Özel, “Dini Grupların Birbirleriyle Olan İlişkilerini Etkileyen Bazı Faktörler: Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım”, *Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Çanakkale 2018, Cilt:3 Sayı:72, s. 331.

⁵ Ayhan Demir, Selda Koydemir, *Grupla Psikolojik Danışma*, İstanbul: Pegem Net Yay. 2012, s.7.

Dini grupların amacı, içinde buldukları cemaatten ayrılmak değildir. Gaye, dini özüne uygun olarak yaşamak ve yaşatmaktır. Dini esaslara uygun olarak yaşamak üyelerin ortak hedefidir. Bu arzu grup içinde birlik, dayanışma ve yardımlaşmanın temelini oluşturmaktadır. Başkalarıyla ortak bir tecrübeye katılmak, ferde teselli, cesaret ve güç kazandırmaktadır. Bundan dolayı, dini bir tecrübeyi ifade etmede insanı başkaları ile birleşmeye zorlayan bir eğilim, bireylerin içinde güçlü bir şekilde bulunmaktadır. Dini grubu bir arada tutan faktörlerden biri de dinin duygu boyutu olmaktadır. Ortak hatıraların ürünü olan duygusal güç, toplumsal hayatta da çok etkilidir. Akli olan toplumsal ilişkileri dine dayandırma ve dinin etkisi altında tutma çabalarının sebebi duygusal gücün varlığından kaynaklanmaktadır.⁶

Her grubun sosyal bir yapısı bulunmaktadır. Çünkü gruba katılan her bir birey diğer pozisyonlarla ilişkili bir yere sahiptir. Sosyal tabakalaşma ve sosyal statü konumlanması en küçük gayri resmi gruplaşmada bile bulunabilmektedir. Sosyal gruptaki herkes kendi sosyal rolünü oynamaktadır. Böylece gruba katılımı gerçekleşmiş olmaktadır. Üyeler rollerini oynamaktan vazgeçerlerse grup da ortadan kalkar. Örgütlenmiş herhangi bir kişisel eylemin bulunmadığı bir grubu düşünmek hemen hemen olanaksızdır.⁷

Sosyal grup, fertlerin bir araya gelerek oluşturdukları bir yapıdır. Sosyal grubun oluşumu çok farklı amaçlarla da olabilmektedir. Örneğin; dernek, vakıf gibi oluşumlar bireylerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Aynı dine mensup kişilerin bir arada olması, aynı inancı, örf, adet, gelenek ve görenekleri paylaşmaları sosyal grubun tezahürüdür. Yezidilikte farklı sosyal sınıflar olmasına rağmen her sınıfın kendi içinde bir amacı bulunmaktadır. Yezidilerde sosyal grubun oluşumunda kişiler arasında bir bağ ve etkileşim bulunmaktadır. Bu bağı geliştiren dini değerlerdir. Yezidilikte fertleri bir araya getiren onları sosyal grubun parçası haline getiren amaç veya niyetleri aynıdır. Bu birleştirici özellik ise din olmaktadır. Yezidilik inancına mensup kişiler kendi içinde hiyerarşik bir yapıya sahip olsa da bütün Yezidilerin amacı birdir.

⁶ Gülay Cezayirli, "Dini Grup ve Toplumsal Grup", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1997, Sayı:20 Cilt: 37, s.372.

⁷ Joseph H. Fichter, *Sosyoloji Nedir*, Çev. Nilgün Çelebi, Ankara: Anı Yayınları, 2015, s. 62.

1.1.2. Etnik Grup

Etnik grup tanımlamasının II. Dünya Savaşı zamanındaki kullanımlara ek olarak Afrika, Asya ve Pasifik ülkelerindeki hemen tüm grupları; Flemengleri, Walonları, Basklıları, Kuzey İrlandalıları, Kanadalı, İngiliz ve Fransız kökenli gibi insanları; 1960'lı yıllardan sonra ise, Avrupa ülkelerine göç eden batılı olmayan göçmen gruplarını ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir.⁸ Weber'e göre bir etnik grup "Fiziksel tip veya geleneklerin veya her ikisinin benzerlikleri veya kolonileşme ve göç hatıraları sebebiyle ortak bir kökene dair öznel bir inanç taşıyan insan gruplarıdır".⁹ Etnik grubun bir üyesi olmak için "Nesnel bir kan bağı olup olmaması" önemli değildir. Etnodinsel bir grup olan Yezidiler için "Tufan mitosu," hem ortak ata vurgusunu güçlendirmesi, hem de atalarının başından geçtiğine inandıkları bir olayı ortak geçmiş hatırlatması açısından sıradan bir anlatının çok ötesinde bir anlam taşımakta ve Yezidi toplumsal belleğini besleyen önemli bir kaynak olmaya devam etmektedir.¹⁰

Etnik grubun bazı durumlarında dil ve inanç farklı bir nitelik kazanmıştır. Bundan dolayı etnik grup için "*Sadece dil esas alınarak yapılan tasnifler yetersiz, hatta kültürel kimliğin öne çıktığı durumlar da tamamen yanlıştır, diyebiliriz.*"¹¹ Etnik grubun pekiştirilmesinde alt ve üst grupların oluşturacağı birçok nitelik mevcuttur. Etnik grup olarak Yezidilik inancına baktığımız zaman, kastların yapısal oluşumu bile kendi inançlarındaki ayrıştırıcı özelliğini göstermektedir. Yezidilikte etnik grubun oluşumunda birçok nitelik vardır. Bu nitelikler; dil, inanç, birlik ve beraberlik duygusu, aynı ata, soy oluşumu, etnik yapıları vb. birçok özellikleri etnik grubun oluşumunu hızlandırabilmektedir. Etnologların etnik grubu tanımlamaları birçok ülkenin düzen yapısını tehdit edebilmektedir. Etnik grup tanımlaması yapılırken ülkelerin etnik yapıları da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Türkiye, çok kültürlü etnik bir yapıya sahiptir. Çünkü ülkenin her bölgesinde farklı etnik gruplara sahip toplum üyeleri bulunmaktadır. Bu etnik gruba sahip olanlardan bir tanesi de Yezidiler olmaktadır. Özellikle Türkiye'de Yezidiler, azınlık bir

⁸ Meral Sağır Öztoprak, H. Serkan Akıllı, "Etnisite Kuramları ve Eleştirisi", *CÜSBD*. Mayıs 2004, C.28, No:1, s.5.

⁹ Nuriye Çelik, "Max Weber'de Etnisite Kavramı", *Sosyoloji Dergisi*, Aralık 2013, Sayı: 29, s.26.

¹⁰ Çakır Ceyhan Süvari, "Tufan Mitosu ve Cudi Dağı'nın Yezidi Kimliği İnşasında Oynadığı Rol", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu 1*, Şırnak Üniversitesi, (14-16 Mayıs 2010), s.899.

¹¹ Ali Tayyar Önder, *Türkiye'nin Etnik Yapısı & Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler*, 3. Baskı, Ankara: Zirve Ofset Yay., 1999, s.2.

nüfusa sahip olmalarına rağmen Türkiye'nin kültür ve ekonomik yapısını benimsemişlerdir. Türkiye'de doğu ve güneydoğu bölgelerinde yer edinen Yezidiler kendi örf, adetlerini, gelenek, göreneklerini ve kültürlerini yaşamaya devam etmektedirler. Çünkü Türkiye'deki çok kültürlü toplum yapısı Yezidi toplumunu veya bireylerini sadece diğer kültürlerle karşı sosyalleşmeye yönlendirmektedir. Ülkelerin politikaları dönemlere göre farklılık gösterdiğinden dolayı, etnik grupların ayakta durması ve kültürlerini sürdürebilmesi, ancak o dönemin siyasi politikasına göre şekil almaktadır.

Geçmişten günümüze kadar etnik yapı ya da etnisite ile ilgili birçok kuramsal tartışmalar olmuştur. Bu tartışma ile beraber etnisite kavramının tarihine baktığımız zaman, çok daha yeni olduğu ama buna karşılık derin ifadeler içerdiğini görmekteyiz. Etnisite Sadece yeni yüzyılda kullanılmış değil, daha önceki dönemler içinde kullanılmıştır. Örneğin 1950'li yıllarında birçok ülkenin daha dinamik, modernleşme, ulus kurma bilinci ile kuramcılarının etnisitede gördükleri bağlılık ve dayanışma biçimleri, farklılık göstermektedir.

Yezidiler, dünyanın birçok ülkesinde yaşamaktadır. Yezidiler buldukları ülkelerde sayısal açıdan çok az bir nüfusa sahiptirler. Türkiye'de yaşayan Yezidiler, tek bir etnik gruptan oluşmaktadırlar. Her ne kadar Yezidiler, kültürel bir çeşitlilik arz etmese de Yezidiliğin kimliği bir etnik kimlik olarak kabul edilmekte ve Yezidiler, sosyolojik olarak etnik bir ayrımı ifade etmektedir. Yezidilerin etnik grupta kendilerini tanımlama biçimleri, genellikle Ezda (yani Allah bizi yarattı)'dır.

Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesi, bünyesinde barındırdığı etnik ve dini gruplar ile etnografik araştırma için çok önemli bir saha çalışması özelliğini barındırmaktadır. Viranşehir'de Müslümanlar ve Yezidiler arasında özellikle kirvelik bağıyla sanal akrabalıklar olmaktadır. Sanal bağlılıklar, kurumsal olmayan kan bağı ile ya da biyolojik olmayan ama gönüllü kurulan bağlılıklar olarak biyolojik akrabalık bağı üzerine inşa edilmektedir. Yezidilikte de aynı şekilde Müslümanlarla yaptıkları kirvelik bağı, onları hem maddi manevi olarak birbirlerine yaklaştırmış hem de aralarında gönül bağı kurmuştur. Özellikle bu kirvelik bağının olması için teklif ve istek Yezidiler tarafından olmaktadır. Çünkü Yezidilikte kirvelik, aileler arasında biyolojik aile kadar önem arzeder. Yezidilik inancına göre kirve olan aileler arasında evlilikler ortadan kalkmaktadır. Bu sebeple Yezidilerin birbirleriyle kuracağı kirvelik bağı, kendi elleriyle

nüfuslarını azaltmaya yönlendirmektedir. Yezidiler, nüfuslarının azalma durumunu diğer dinlerden olan insanlarla kirvelik bağı kurarak ortadan kaldırmıştır. Yezidiler için kirvelik kurumu özellikle diğer etnik yapılara karşı, sosyal güvence işlevini yapmaktadır. Yezidilerin çok önem verdiği sünnet olma geleneği, Müslüman ve Yezidiler arasında kirvelik vasıtasıyla sanal akrabalıkların kurulmasına yardımcı olmuştur. Dolayısıyla kirvelik uygulaması, bu iki grup arasında kurulmuş yakın ilişkileri inceleme imkânı vermektedir. Sünnet olma, Müslüman bir erkek için olduğu gibi, Yezidi bir erkek için de hayatındaki en önemli geçiş ritüellerinden biri olmaktadır.”¹²

1.1.3. Etnik Kimlik

“Grup ve mekân bir arada, sembolik bir ortak yaşam kurarlar; grup kendi mekânından ayrı düşse de, bu birlikteliği, kutsal mekânları sembolik olarak yeniden üreterek yaşatır.”¹³

Ülkemizden göç eden Yezidiler, kendi topraklarına geri dönmek istemektedirler. Çünkü Yezidilik inancında Yezidilerin yaşadıkları topraklar kutsal sayılmaktadır. Bu nedendir ki Avrupa veya diğer ülkelerde ölen Yezidilerin cenazeleri eski yerleşim alanlarına getirilerek defnedilmektedir. Kutsallık bütün dinlerin genel yapısında bulunmaktadır. Kutsal olma, olay ve kişilere atfedildiği gibi yer ve mekânlar için de atfedilebilir. Yezidiler için, Sincar ve Laleş bölgesi de kutsallık kazanmış mitolojik bir mekândır. Grupların kendilerini ait hissettiği, önceden veya sonradan kazandıkları kutsal mekânlar kimlik kazanmakta önemli rol oynamaktadır. Her insanın yaşadığı hayatta kendisinin başkalarından farklı bir değere sahip olduğunu, kendine ait yargıların ve anlamlarının var olacağını hissettiği anlam bütünlüğüne kimlik kavramı denilmektedir. Kimlik ve kişilik birbirinden çok farklı kavramlardır. Kişilik insanların bizde gördüğüdür. Ama kimlik insanların ve bizim kendisinde görmek istediğidir. İşte bu eğilimin adı da kimliktir. Kimlik, insanın hayatta beklediklerini de anlatır. O beklediklerini yapmak için kendi öz gücünün neler olduğunu bilmesine de kimlik denilmektedir.

¹² Ayşe Güç, “Geçirgen Sınırlar: Mardin’de Etnik Dini Gruplar Arasında Sanal Akrabalık Bağları”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2018, Cilt: 2 sayı:13, s.252.

¹³ Jan Assmann, *Kültürel Bellek*, Çev. Ayşe Tekin, İstanbul: Ayrıntı Yay., 2001, s.43.

“Kimlik oluşturma sürecinde birçok nesnel ve öznel unsur etkin olmaktadır. Kişiler; kimliklerin somut öğeleri olarak kabul edilebilecek din, dil, etnik köken, tarih, toprak/ülke, simgeler, mitler veya gelenekleri paylaşarak, maddi ve manevi gerçekliklere sahip olmaktadır. Grup üyeleri tarafından bu nesnel unsurların içselleştirilme sürecinde ise, kimliklerin öznel boyutu devreye girmektedir. Bir kimliğin kişiler tarafından içselleştirilip özümsemesi ancak bireylerin bu unsurların bilincine varmaları ile gerçekleşir. Bir anlamda, topluluğa ve topluluk değerlerine aidiyet hissetme konusunda ortak bir bilinç sahibi olma, kimlik oluşturma süreci için kaçınılmazdır.”¹⁴

Kimliğin azınlık gruplarda hayat bulması ancak etnik kimlikle olmaktadır. “Etnik kimlik, statik bir öz değildir. Toplumsal değişimden etkilenen ve toplumsal değişimi etkileyebilecek bir yapıya sahiptir. Ancak temsil etnik kimlik için bu değişimi belirli amaçlar doğrultusunda gizleme çabasına dönüşebilmektedir.”¹⁵ “Kişi, ne zaman kendisinin nereye ait olduğundan kuşku duyarsa, kimlik üzerine o zaman düşünüyor. Yani ortada, görünen davranış biçimleri ve kalıpları arasında kendisinin nerede durduğundan ve etrafındaki insanların kendisinin bu duruşunu/yerini doğru ve uygun nasıl kabul edeceklerinden nasıl emin olacağından emin olmadığı zamandır. İşte bu belirsizlikten kaçış arayışına verilen ad “kimlik”, olmaktadır. Dolayısıyla bir ad gibi görünen “kimlik” bir yüklem gibi davranıyor: yalnızca gelecek zamanda görülüyor. Çoğu zaman maddi bir varlığın bir sıfatı olarak görülse de aslında kimlik bir proje ve bir boyutun ontolojik statüsüne sahiptir.”¹⁶ Sosyolojik olarak baktığımızda ise, kimliğin 1960'lı yıllara kadar daha çok aynılıkla yani sabit, değişmez, istikrarlı özellikler bütünü anlamında aynılığın merkeze alınarak tanımlandığı görülmektedir. Daha yakın zamanda sosyolojik değil, farklılık merkezi konumuna gelmiştir. Bu şu anlama gelmektedir: Kimlik artık değişken, süreksiz, parçalı ve dış etkilere açıktır. Kimlik kavramı doğuştan elde edilen bir şey değildir. Kimliği elde etmek için topluma karışmak toplumun değerlerini, yapılarını bilmek o bilince varmak ve belli bir yaşa gelinerek ancak olmaktadır. Bir toplumun içinde bir kimliğe sahip olduğumuza göre, bu da gösteriyor ki

¹⁴ Aslı Yayak, “Etnik Kimlik Algısının Dört Boyutu”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt:7, Sayı: 2, 2018, s.779.

¹⁵ Gizem Parsova, “Araçsal ve İnşacı Yaklaşımlarla Roman Etnik Kimliği”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:3, Sayı:1 Haziran 2018, s.7.

¹⁶ Ramazan Saim Dalbay, “Kimlik ve Toplumsal Kimlik Kavramı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2018, Cilt:2, Sayı:31, s.163.

kimliğin dışarıda bize aktarılan bir boyutu da vardır. O da, toplumun yapı mekanizmalarıdır.

Birey ve toplum ilişkilerinin esasını daha çok kimlik kavramı ele almıştır. “Kimlik insanların kendilerinin kim olduğunu bilmelerini aynı zamanda sosyal etkileşim ve sosyal varoluşun gerçekleşmesini sağlayan kavramdır. Kimlik kavramı gündelik yaşantıyı sürdürmede birtakım kolaylıklar sağlamaktadır. Örneğin; kimlik, kişinin kim olduğunu bilmesi, neyi düşünüp neyi yapacağını bilmesine, başkalarının kim olduğunu bilip onların düşünce ve eylemlerini tahmin etmesini kolaylaştırmaktadır. Kimliğe ilişkin bilgiler insanlar arasında etkileşimi düzenleyip yapılandırırken, toplumsal yapılar da kişilere kimlik kazandırmaktadır.”¹⁷ “Toplumsal olarak modernleşme, içerdiği siyasal bütünleşme sürecinde etnik kimlikleri asimile edici bir özelliğe sahip olmaktadır.”¹⁸

Etnik kimlik eksenli sosyo-politik gelişmeler sonucunda Yezidilerin inançları tartışma konusu olmuş ve Yezidiler de kendilerini 20. yüzyıla kadar, bu tartışmaların dışında tutmaya çalışmışlardır. Çünkü Yezidilerin inançları, siyasi durumları, dilleri ve dini farklılıkları tartışmaya açık konular olmuştur. Yezidilerin inanç sistemleri senkretik bir özelliğe bürünmüştür. “Dinlerin birbirinin rengine bürünerek birinin diğeriyle cilalanmasına antropolojide “kültürleşme” denilirken, bunun dinsel karşılığı “senkretizm”dir. Senkretizm, farklı geleneklerin birbirini etkilemesi sonucu oluşan yeni kültürel yapıları, gelenekleri veya düşünce ekollerini ifade eden bir kavramdır. Bu anlamda senkretik unsurların anlaşılması etno-dini kimliğin anlaşılmasında hayati bir önem taşımaktadır.”¹⁹ Etnik kimliğe sahip olmak dört aşamadan geçer. Bu aşamalar şu şekildedir: Birincisi; “olmak”, boyutudur. Hissetmenin olduğu, kendi aidiyetinin kavramlaştığı yerdir. Örneğin; vatanını bilmek, bulunduğu yere ait olmak. İkincisi; “hissetmek”, boyuttur. Önem verme değer arz etme, kendini adama yani sadakat gösterme, hissetme boyutundan geçer. Üçüncüsü; “yapmak”, kavramıdır. Örneğin; grup faaliyetlerine katılım, dostluklar, müzik, yiyecek, giysi. Dördüncüsü; “bilmek”,

¹⁷ Aslı Yayak, a.g.m., s. 779.

¹⁸ Şükrü Nişancı, Cemal Işık, “Etnisite Kavramının İdeolojik Serüveni”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl 2015, Cilt: 6, Sayı: 9, s.217.

¹⁹ Halit Yeşilmen, “Etno-Dini Kimlik Açısından Mahalleler”, *Artuklu Akademi Dergisi*, 2016, Cilt:2 Sayı: 3, s.9.

kavramıdır. Örneğin grup inançları, kültür, tarih gibi özellikler etnik kimliğe sahip olmanın aşamalarıdır.²⁰

Etnik kimliğin aşamaları ancak bu şekilde bir anlam kazanabilmektedir. Etnik kimliği oluşturan, kimliğin oluşumuna ortam hazırlayan birçok neden vardır. Ortak dil, kültür, örf, adet, inanç, benlik kavramının kazanıldığı yer vb. birçok sebep etnik kimliğin oluşmasında çok önemli rol oynamaktadır. Yezidilikte etnik kimliği oluşturan en önemli kavramların başında aidiyet duygusu ve adanmışlık gelmektedir. Yezidilik inancında bulunan hiyerarşik yapının sosyal düzeni Yezidilere ayrı bir kimlik kazandırmıştır. Etnik grupta olduğu gibi ortak bir geçmişe sahip olmak da kimliği şekillendirmektedir. Kimlik, benlik ve ötekileştirmenin de tezahürü sayılmaktadır.

1.1.4. Din ve Kimlik

Kimlik ve din ilişkileri, tarihî süreç içerisinde durum ve şartlara göre sürekli değişmiş ve dinin oradaki rolü genelde öteki etmenleri tamamlayıcılık fonksiyonunda toplana gelmiştir. Esasen, onun bu tamamlayıcı kimlik belirleme fonksiyonu, dinin toplum hayatı ve kültüründeki etkilerinin sekularizasyon sonucu giderek azaldığı günümüzün modern toplumlarında da bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Hatta belki de modern sınaî kültürün aşırı ayrımlaşma, uzmanlaşma ve ferdiyetçilik eğilimleri çerçevesinde kişilikleriyle kimlikleri parçalayıcı, dağıtıcı yönelimleri karşısında dinin kimlik belirlenmesindeki tamamlayıcı ve birleştirici etkilerinin önemini de artırmaktadır. Hemen her toplumda ve tarihin tüm dönemlerinde, göçebelikten yerleşikliğe geçiş, kültür değişimleri, sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş her zaman görülmektedir. Bu toplumlardaki savaşlar, ekonomik gelişmeler, değişimler, sanayileşme ve kentleşme, köyden kente göç, ülkeler ve kıtalar arası göçler kendini göstermektedir. Bunların etkisi altında toplumsal farklılaşma, dinî, mistik ve mezhebi eğilim gibi hareketlerde gözlenen hızlanma, din faktörüne referanslı kimlik arayışı süreçlerini de hızlandırmakta, bu da kimlik kaymalarını ve geçişlerinde artış göstermektedir.²¹

Toplumsal duyuş, düşünüş ve davranışlarla etkileşen din; aynı zamanda, kendisi de toplumsal olandan etkilenerek toplumsal dokuya uygun bir içerik ve form

²⁰ Yayak, a.g.m., s.779.

²¹ Ali Coşkun, "Din ve Kimlik", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2003, Cilt:24 Sayı:1, s.8.

kazanmaktadır. Dinin toplumsal olanla etkileşmesi, onun genel inanç dünyası içerisinde birçok toplumsal farklılıklarının ve zenginliklerinin de ortaya çıkmasını sağlar. Bu durum, göçer Türk Müslümanlığı şeklinde oluşan Alevilik örneğinde veya İslam'ın değişen dönem ve topluma göre zenginleşen din bilgisi, dini mekan ve ritüel zenginlikleriyle anlaşılır kılınabilir. Böylece, bir yandan dine ait medeniyet dünyasının oluşumu gerçekleşirken diğer taraftan din ile toplumsal olanın etkileşimiyle ayrı bir toplumsal özgünlük ortaya çıkmaktadır. Bir inanç, duyuş, düşünüş, davranış ve ritüeller dünyası olan din de, bu toplumsal kimliğin özgünleşerek belirmesinde önemli bir yere sahip olmaktadır. Dinle etkileşerek kültürel oluşumlarını gerçekleştiren toplumlar aynı zamanda inançlarına ait bir medeniyet dünyasının kurulmasına da katkıda bulunurlar.²²

Aidiyet duygularının yarattığı tasavvurlar, toplumsal ve bireysel anlam dünyalarının inşasında benzeşme ve farklılaşma referansı olma adına belirleyici öğelerden biri sayılmaktadır. Sosyoloji, bireye ve topluluğa kategorik düzeyde farklı anlam dünyaları sunma imkânına sahip olan aidiyet duygularının oluşturduğu genel çerçeveyi “kimlik kavramıyla” tanımlamaktadır. Toplumsal olarak inşa edilen kimlikler, toplumsal değişme sorunsalıyla doğrudan ilişkilidir. İster geleneksel, ister modern olsun kimlik oluşturma ve kimliği ifade etmenin en temel kaynaklarından veya araçlarından biri kuşkusuz "din" dir. Dolayısıyla toplumsal değişme ve din arasındaki ilişkinin kimlik oluşturma ve özellikle de ifade etme noktasında yoğun etkisi olduğu görülmektedir. Çünkü dinin en temel işlevlerinden biri, toplumlara belli bir 'zihniyet kazandırma' veya 'bir dünya görüşü' sağlamasıdır. Kimlik tanımlamada, kurgulamada ve ifade etmede farklı bir özelliğe sahip olan din, her zaman farklılaşma veya benzeşme referanslarından biri olmuştur. Çünkü din referanslı kimlikler, diğerlerinden oldukça farklı belirlenimlere ve ihtiyaçlara dayanmaktadır. Dinlerin talepleri, dinsel kimliğin boyutlarını önemli ölçüde belirlemektedir. Örneğin bir coğrafyaya, kültüre veya etnik gruba hitap eden Ermenilik, Yahudilik ve Kıptilik gibi dinler 'dindar cemaatler' halinde ötekileştirme süreci yaratarak içte türdeşlik sağlayarak daha dar çerçeveli dinsel kimlikler kurgulayabilmişlerdir. Öte yandan dünya üzerinde etkinlik kurmak isteyen Hristiyanlık

²² Şahin Gürsoy, İhsan Çapçioğlu, “Din Kimlik İlişkisi Üzerine”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, Ocak-Haziran 2006- 2009, Cilt:1 Sayı:3, s.117.

ve İslam gibi dinler ise evrensel düzeyde dinsel kimlik tanımı yapmaya çalışmaktadırlar.²³

Din, tarih boyunca kimliği belirleyen en önemli araç olmuştur. Kimliğin belirginleşmesi ve belirgin bir hal alması dini kavramdan da geçebilmektedir. Yezidilik inancını benimseyen ve bu dini düşünce etrafında bütünleşen Yezidiler dini bir kimlik hüviyetine kavuşmuşlardır.

1.1.5. Kültür ve Kimlik İlişkisi

Kültür ve kimlik olguları genellikle insan hayatını anlamlandırma ve insanların yaşamına bir anlam yükleme iddiası bulunmaktadır. Kültür ve kimlik beraber insanın hem kendini bilmesi hem de kendi dışındaki hayatın (kültür) nasıl olduğunun bilgisini vermektedir. Kültür ve kimlik olgusu, bireyin kendisine sunulan imkân belleğini iyi bir şekilde kullanması ve kendi dışındaki kişilerle (yani ötekiyle) hangi şekilde ilişki kurulacağını belirlemektedir. İmkân dâhilinde olan kimlik ve kültürel olgularda artma, azalma, gelişme, değişme ve çoğalma her zaman olabilir. Ama kimlik ve kültür için imkânlar hiçbir zaman yok olamaz. Değişen dünya eksenine baktığımızda imkânların daha da arttığı ve değiştiği görülmektedir. Kültür ve kimlik olguları da değişen bu düzenden kendi paylarını almışlardır. “Etnik kimliğin temelini, ortak kültürün oluşturduğu düşüncesine karşı çıkanlar da vardır. Barth gibi bazı antropologlar, Etnisitenin tanımında, bir kültürel içeriktense toplumsal ilişkiler ve örgütlenmeler üzerine yoğunlaşması gerektiği savunurlar. Barth’a göre kültürel değerler olarak ifade edilen sınırlar, etnik grup kimliğinin sınırlarını oluşturmaz.”²⁴

Etnisite için vazgeçilmez olan kültür olgusu, ırk ve etnisite kavramları arasında önemli role sahiptir. “Zira biyolojik olarak aktarılan ırkın, kültürel olarak –biyolojik olmayan anlamında– aktarılan şeyin adı Etnisitenin çerçevesine girmektedir. Etnisite kavramının sınırlarını daha fazla netleştirmek üzere kültür kavramına yapılan vurgu tek başına yeterli gelmeyebilir.”²⁵ Bundan dolayı Etnisite kavramının diğer olgularla olan ilişkisiyle kültür kavramının yanında dil, din, ırk ve soy gibi birçok kavramlar

²³ Mehmet Karakaş, “Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kimlik İnşa Etme Ögesi Olarak Din”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Ankara Mayıs - Haziran 2017, Yıl: 23 Sayı:95, s.424-425.

²⁴ Thomas Hylland Eriksen, *Etnisite ve Milliyetçilik. Antropolojik Bir Bakış*, (Çev. Ekin Uşaklı), İstanbul: Avesta Yay., 2004, s.61.

²⁵ Ali Zafer Sağıroğlu, *Türkiye’de Etnisite, Din ve Önyargı: Üniversite Öğrencileri Örneği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 2014, s.39-40.

bütünlüğünden geçmektedir. “Kimlik, en genel manada, kolektif aidiyetlerden, katıldıklarımız, arzularımız, hayallerimiz, kendimizi tasavvur etme, yaşama, ilişki kurma-tanınma biçimimiz gibi hayattaki duruş yerimizi bildiren niteliklerin toplamıdır.” İnsanlar sosyal etkileşim içinde birbirlerinden etkilenecek, bazı özelliklerini-cinsiyeti, mesleği, milleti, yaşı, cesareti, güvenilir olmayı vb.- vurgulayarak kendi kimliğini tanımlamaktadır. Sadece kendi tanımlarımızla değil diğer insanların tanımları da kimliğimizin parçalarını oluşturur. Kimlik yalnız bireylerin ihtiyaçları, çabası ya da tercihleri sonucu değil bir otorite tarafından da şekillendirilebilir. Bireylerin doğuştan getirdikleri kimlikleri ile -din, mezhep, etnik köken vb- sonradan kendi tercihleri ve kabulleri ile oluşturdukları kimlikleri vardır. “Geleneksel dünyada daha çok ‘verimli’ bir kimlik egemenken, modern dünya bunu önemli ölçüde ‘kazanılma’ yönünde değiştirmiştir.”²⁶ “Kimlik akademik olarak her şeyden önce psikolojik bir kavramdır. İlk olarak bir psikiyatr ve psikanalist olan Erik Erikson kimlik kavramını 1950’li yıllarda akademik platforma taşımıştır. Kimlik meselesi, ilk defa onun yazılarında ve yalnızca bireysel kimliği tanımlama amaçlı olarak görülmektedir.”²⁷

Erikson, kimliği tanımlarken psikanalizden esinlenmiş, kimliğin sosyalleşme ve dış çevreden gelen sosyal normların öğrenilmesiyle oluşturulduğunu söylemiştir. “Erikson’a göre kimlik psiko-sosyal anlamda bireydeki ego sentezinin ve gruptaki rolünün tamamlanmasına dayandırmaktadır. Kimlik olumlu yaklaşım ile muhtemelen bütün günlük olaylara karşı kararlı olmaktadır.”²⁸ Çevre ile etkileşim sayesinde kimlik oluşturulur ve kimliğin, dağılmadan devamlılığını sağlaması için toplumla uyumlu olması önem taşımaktadır. Bu uyumun sağlanamadığı durumlarda o bireyin sağlıklı bir kimlik inşa etmesi ya da onay görmesi pek kolay olamaz. Kimlik sadece bireyin tercihlerine dayanmamaktadır. Toplumun yönlendirmesi hatta dayatmaları da etkili olmaktadır. Birey grubun içinde doğar. Özdeşim yoluyla grubun özelliklerini içselleştirir. Bu benzerlik bireye güvende olduğu hissini verir, riskleri azaltır. Fakat bu benzeme süreci içinde farklılığı öne çıkarma, kendine özgünlüğü açığa çıkarma isteği de bulunmaktadır. Buna göre kimlik inşasında çatışma-uyum, benzerlik-farklılık eşit oranda etkili olmamakla beraber birbirini tamamlar. Kimliğin inşasında bireysel

²⁶ Naci Bostancı, “Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik”, *Türkiye Günlüğü*, Ankara 1998, Sayı:50, s.44.

²⁷ Erol Göka, *İnsan Kısım Kısım Toplular, Zihniyetler, Kimlikler*, Ankara: Aşına Kitaplar Yayınevi, 2006, s.307.

²⁸ Edibe Sözen, *Toplum Yapısı, Değişimi ve Sosyal Kimlik: İki Kültürün Karşılaştırılması*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1989, s.4.

özellikler kadar içinde yaşadığımız sosyal çevrenin etkisiyle oluşan sosyal kimliğimizde önemlidir. Sosyal Kimlik bireyin kendini üyesi olarak kabul ettiği grupları kapsar. “Sosyal kimlik, bireyin kendini sosyal bir çevreye göre tanımlamasını ve konumlamasını ifade eder.”²⁹ Sosyal kimlik oluşurken içinde bulunduğu grup bireyi yönlendirir, kendi özelliklerini değer yargılarını bireye aktarır. O birey de bunları içselleştirir. Aidiyet duyguları güçlenir, karşı ya da ‘öteki’ grupla arasındaki farklılıklarda daha belirginleştirilerek kabul edilir. “Kimlik bireyin dünya ile kurduğu ilişkileri şekillendirir, belirler ve yönlendirir. Bu ilişki dönüşümlü olarak devam eder. Birey hazır bir kimlikle doğmaz. Yaşadığı dünya içinde kimliğini inşa eder, özelliklerde tutarlılık olsa da değişim devam eder. Kimlik, eşyanın tabiatına değil, eşyanın algılanışına”³⁰ göre şekillenir. “İnsan bir toplumda, kültürde dünyaya geldiği ve yaşamına devam ettiği için bireysel kimliği toplumsal kimlikle beraber, etkileşimli olarak oluşturmaktadır. İnsan, ontolojik olarak bir grup varlıktır. Dolayısıyla ‘Ben kimim’ sorusuna verilen cevabın oluşturduğu ‘bireysel kimlik’, her zaman şöyle ya da böyle ‘Biz kimiz?’ sorusuna verilen cevabı da yani mensubiyet ve aidiyet unsurlarını da içermek zorundadır.”³¹

Modernleşme ile birlikte topluluklar arası iletişim ve iş birliği arttıkça, insanlar ve hayatları gitgide daha çok birbirine benzemekte, farklılıklar ortadan kalkmaktadır. Buna karşı kendi kültürlerini, dillerini, geleneklerini öne çıkararak bu benzeşmenin etkisini kırabileceklerini, kendilerine tehdit olarak algıladıkları benzeşmeyi alt edebileceklerini uman gruplar da bu farkları öne çıkararak, onlara daha fazla dayanarak, atıfta bulunarak var oluşlarını devam ettirme yoluna gitmişlerdir. Bu da onların kolektif kimliklerini oluşturur. Kolektif kimlik, bir grup bireyin, kendilerini tanımak ve ilgileri, mekânları, sosyal ilişkileri grup halinde işlenebilen, yönetilen, doğrulanabilen bir grup oluşturmak için geliştirdikleri eğilimdir.³²

Bireyin kendini bulduğu ya da tanımladığı, içselleştirdiği özellikleri ile Kolektif kimlik uyumludur. Bu yolla diğer gruplar arasındaki farklılık belirlenir ve sınır çizilmiş olur. Bir grup kendini tanımlarken ortak geçmiş belirleyici ve birleştirici bir unsur olarak oluşturulur ve ayırt edici işaretlerle “diğerlerine” karşı “biz” tanımlanmış

²⁹ Nuri Bilgin, *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1995b, s.66.

³⁰ Nuri Bilgin, *İnsan İlişkileri ve Kimlik*, 2. Baskı, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2001, s.VII.

³¹ Erol Göka, a.g.e., s.297.

³² Nuri Bilgin, *Kolektif Kimlik*, İstanbul: Sistem Yayınları, 1995a, s.59.

olmaktadır. “Bizi” oluşturan ögeler zamana ve ihtiyaçlara göre değişmekte, yenilenmekte ama her zaman birleştiren yönleriyle süreklilik sağlamaktadır.³³

1.1.6. Bir Dini Grup Olarak Yezidilik ve Yezidiler

Yezidiler nesnel bir kan bağı (bazı araştırmacılara göre aşiret bağı) ile birbirlerine bağlanmaktadır. Yezidilerdeki bu bağ Şeyh ‘Adi b. Müsafır’den sonra daha da güçlenmiş ve bu yaşam biçimleri değişen dünya düzeninden çok az etkilenmiştir. Heretik bir yapının tezahürü olan Yezidiliğin bağlayıcılığı dini kast sisteminden gelmektedir. Yezidiler, kendilerini farklı gören ve diğer dinlerin varoluşlarına da saygı duyan dini bir örgütlenme olarak görmektedirler. Esas itibariyle inanan insanların tamamı kendi inançlarını üstün görür ve hatta bağlı bulunduğu cemaatini dahi üstün ve kusursuz görmektedir. Bununla beraber Yezidilerin yaşadıkları en büyük sorunlardan bir tanesi de kendi nüfus cüzdanlarının geçmişte din hanesinin boş bırakılması veya günümüzde İslam olarak yazılmasıdır. Yezidi olarak yazılanlarda olmasına karşılık bunun yasal bir dayanağı yoktur. Vatandaşlık Genel Müdürlüğü'nün ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görüşüne göre Yezidilik, İslam'ın bir mezhebi olarak algılanmaktadır. Bu bakımdan da Yezidi nüfus cüzdanlarında din hanesi İslam olarak bırakılmaktadır. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşanan bir mağduriyet gibi görünmesine ve gösterilmesine karşın aslında Osmanlı Devleti'ndeki yenileşmeyle beraber II. Meşrutiyet'ten sonraki nüfus sayımlarında Yezidilerin dini ibaresi Müslüman olarak yazılan uygulamanın bir devamıdır.³⁴

Yezidilik, bir yönüyle sırf dini gruplar örgütlenmesinden oluşan çok karmaşık bir yapı olmaktadır. Yezidilik toplumsal, siyasi ve kültürel yapının çok hızlı bir şekilde değiştiği ilkel bir yapıdır. Bir dini yapının veya grubun kendi varlığını sürdürebilmesi için öğretilerini ve inancını daha geniş kitlelere ulaştırabilmesi için dini bir teşkilatlanmanın olması gereklidir. Örneğin; Müslümanlıkta tebliğ, Hristiyanlıkta misyonerlik gibi dini yayma sistemleri bulunmaktadır. Ama Yezidilikte kendi içine kapanık olup seçilmişlik bilinci olduğundan dolayı tebliğ veya misyonerlik gibi bir

³³ Esmâ Karakurt Acar, *Diyarbakır Örneğinde Etnik Kimlik Tartışmaları: Bir Söylem Analizi Çalışması*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2007, s.13-17.

³⁴ Ahmet Taşğın, *Türkiye Yezidiler Bibliyografyası Yazılı Metinlerde Dini Sosyal Bir Grubun Serüveni*, Konya: Çizgi Yayınevi, 2014, s.24.

görev bulunmamaktadır. Bundan dolayı Yezidiler geleneksel yaşamın ve etnik kimliğin oluşturduğu değerlerden dolayı bir arada yaşama özelliğine sahiptirler.

Bireycilik ve toplumsalcılık birbirini etkileyen ve birbirini tamamlayan en önemli kavram bütünlüğüdür. Yezidilik inancında hem bireyselcilik hem de toplumsalcılık çok önemli sayılmaktadır. Bu sebeple Yezidilik inancında bireyi toplumdan ayırmak ya da toplumu bireyden uzak tutmak gibi bir anlayış bulunmamaktadır. Yezidilik bir binanın yapı taşları gibi birbirine kenetlenmiş birbirini kabullenmiş bir dini gruptur. Aynı zamanda Yezidilikte bu bağlayıcılık dini değerlerden gelmektedir.

Yezidilik diğer dinlerin birçok inanç ve değer sisteminden etkilenmiştir. Bu etkilenme Yezidilikte belirli bir dini teşkilatlanmaya yol açmıştır. Özellikle Hinduizm dininde bulunan kast sistemi Yezidilikte çok büyük bir rol oynamış ve Yezidiliğin mihenk taşı olmuştur. Bu da beraberinde Yezidiler arasında sınıftan sınıfa girme gibi bir durum olmadığı için kimin hangi sınıftan olduğu doğuştan itibaren belirlenmiştir. Yezidilikteki bu dini yapılanma sınıflar arası hiçbir çatışmaya yol açmamıştır.

Yezidilik inancının fazla tanınmamış olması Yezidi toplumunun diğer inançlara karşı kapalı yapısı nedeniyle haklarında yeterince bilgi elde edilememesi sayılmaktadır. Haklarında yeterli derecede araştırma yapılmamasının nedenleri arasında bizzat kendilerinin dâhil olmamaları da gösterilmektedir. Doğal olarak geçen zaman diliminde kendilerini anlatan çalışmalar yapmaları veya kendi görüşlerine ilişkin daha fazla kaynak ortaya çıkarmış olmaları, Yezidiler hakkında farklı ve uç noktalara ulaşacak görüşlerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Bundan dolayı araştırmacıların Yezidilik tarihini, inanç ve kültürünü araştırma girişimleri çok az olmuştur.

Yezidilerin kültürel benliklerini ve kimliklerini ifade eden en önemli tarafı homojen olup olmadıklarının göstergesi olarak inançlarını iyi bir şekilde açıklamaktır. Diğer taraftan Yezidiliği çemberi içine alan gruplar siyasal ve ideolojik tutumları çerçevesinde kontrol etmektedirler. Bu sebeple Yezidiler arasında yazılı kültürün oluşması doğrudan Yezidi dininin sosyal yapısını etkileyen bir konu haline getirmektedir. Çünkü geleneksel yapıya göre Yezidi kutsal metinlerini ancak Yezidi inancından birisi görüp okuyabilmektedir. O da şeyh veya pir sınıfından olan kişiler tarafından okunmaktadır. Geçmişte bu sınıfın dışında kalanların okuma yazma imkânları olmadığı için yazılı kültürden ziyade sözlü kültür gelişmiştir. Okuma yazma

bilen şeyh veya pirlar kutsal metinleri yazıya aktarıp Yezidilere aktarmıştır. Böylece metinler dini bir sınıf tarafından kamuoyunun bilgisine açılıp servis edilmiştir. Yani Yezidiler yıllardır sürdürdükleri yapılarına rasyonel ve ikna yöntemleri ile kendileri bir anlamda gönüllü olarak metinlerinin yayınlanmasına razı olmaktadır. Sözlü metinlerin yazılı metinlere dönüştürülmesi grup kimliğinin giderek standart ve homojen bir yapıyla biçimlendiği anlamına gelmektedir. Bu durum doğrudan Yezidilerin geleneksel yapısının dışında onları kuşatan ve biçimlendiren bir gelişmedir. Öncelikli olarak meydana gelen gruplaşmalar arasında Yezidilerin dini bir tanımdan ziyade etnik veya siyasi bir tanıma sahip grupların geleneğine aykırı durdukları görüntüsü eksik kalmaktadır.³⁵

Yezidilik inancı hem sözleri hem de yapısıyla çeşitli coğrafyalarda gezinen bir kültür olmuştur. Yezidiler, birçok ülkede yaşadıkları için farklı dillerde konuşurlar, değişik dillerle kültürlerle komşu olup doğal olarak farklı yasalarla yönetilmektedirler. Bu nedenle Yezidilikte bütünsellik gösteren bir kültürden söz edilememektedir. Türkiye'deki Yezidiler Müslüman Kürtlerle, Erivan'daki Yezidiler Ermenilerle, Irak'taki Yezidiler, Arap Müslümanlarla Suriye'deki Yezidiler Arap ve Kürt Müslümanlarla komşu ya da iç içe yaşadıkları için Yezidi cemaati farklı kültürel yapılara sahiptir. Günümüzde Yezidiler, Avrupa topraklarında Alman, Fransız, İtalyan gibi kişilerle birlikte yaşamaktadırlar. Zamanla her şeyin değiştiği gibi Yezidi toplumu da değişime ayak uydurmuşlardır. Kutsal metinleri sağlam bir temele oturtma ve onları yorumlama sorunu günümüz Yezidiliğinin başta gelen sorunlardandır. Artık Yezidiler dinlerini daha entelektüel tarzda kavramak ve anlatmak istiyorlar. Dinsel pratikler yiyecek ve kıyafet tabuları, evliliğe ilişkin katı kurallar günümüz Yezidiliğine yetmiyor. Üstelik bu kurallarla kendini kuşattığında güncelleme sorunu yaşamaktadır.³⁶

1.2. ARAŞTIRMA ALANININ SOSYAL YAPISI

1.2.1. Viranşehir'in Tarihi Yapısı

M.Ö. 2750'li yıllarda Viranşehir isim olarak "Tilla, Tella, Tilli" olarak adlandırılmıştır. Daha sonraki dönemlerde ise, Viranşehir bölgesine sahip olan ülkeler kendi kültür veya inançlarına göre farklı isimler vermişlerdir. Örneğin; kavimler göçü

³⁵ Ahmet Taşğın, a.g.e., s.31- 32.

³⁶ Esat Korkmaz, *Ezidiler 'Melek Tavusun Talihsiz Halkı/ Kırmızı Ezid'in Kuzuları'*, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2015, s. 215.

sonrasında ortaya çıkan Romalılar döneminde “Costantina”, miladi 630’dan itibaren İslam inancının genişleyip Viranşehir bölgesine sahip olduğu zamanlarda ise Viranşehir bölgesi “Tell-mevzelaht, Tel-mevzen, Tel-muzin, Tilmuz ve Ören şehir” gibi farklı isimler verilmiştir. Bu kent tarihi geçmişiyle hep harabeler diyarı olmuştur. Farklı isimlendirmelerden de anlaşılacağı üzere Viranşehir bölgesi birçok savaş geçirmiştir. Bu savaşlar sonucunda el değiştirip farklı din ve kültürlerle sahip olan ülkelerin himayesine girmiştir. Bu şehir, savaşlar sonucunda çok yıkılıp harabe olduğu için “Viran” kavramı verilip “Viranşehir” ismiyle bir bütünlük kazanmıştır.

Viranşehir’in tarihi M.Ö. 2500-3000’li yıllara kadar gitse de aslında kentin farklı yerlerinde yapılan araştırmalarda bu tarihlerden daha öncesine ait olan mezar taşlarına rastlanmıştır. Bundan dolayı Viranşehir tarihinin milattan önce çok eski yıllara dayanmaktadır. Viranşehir kenti ipek yolunun üzerinde oluşu, ticaretin, kervansarayların hep uğrak yeri oluşu, çok verimli topraklara sahip oluşu bu bölgeyi önemli bir merkez yapmıştır. “Bu konumundan dolayı eski devirlerde birçok saldırılara, istilalara maruz kalmıştır.”³⁷

M.Ö.1900’li yıllarda Viranşehir bir Hitit kenti olarak bilinmektedir. Hititler, Viranşehir’i Asurilere bağlı beyliklerin elinden almıştır. Bir ara Lidya Kralı Krezos’un idaresinde kalmışsa da M.Ö. 4. yüzyılda tekrar Hitit imparatorluğuna katılmıştır. Arzana adlı bir beyliğin hükümet merkezliğini de yapan Viranşehir, M.Ö. 1115’te Asurluların eline geçmiştir. Daha sonra Viranşehir İranlıların egemenliğine (M.Ö.521-485), Makedonya’lıların (M.Ö.336-323), ardından da Seleukos’ların ve Roma’lıların (M.Ö.173) egemenliği altına girmiştir. Milattan önceki tarihinde Hurri-Mitanni, Asur, Arami, Med, Pers, Keldani ve Roma (Bizans) medeniyetlerini yaşayan kent, milattan sonra ilk dönemlerde İran-Roma arasındaki daimi çekişmeye neden olmuştur. Hz. Muhammed’in Medine’ye hicret etmesine (M.S.623) kadar bu çekişmenin içerisinde bulunan Viranşehir, hicretten sonra güneyden gelen İslam ordularının Komutanı Ğanem tarafından fethedilmiştir. Kısa bir süre Hamdanilerin eline geçtiyse de (M.S.873) Abbasiler, Mü’tezit komutasında tekrar Viranşehir’i fethetmiştir. (M.S.894) Melikşah zamanında Selçuklular Devletine bağlanan Viranşehir, zaman zaman Bizans, Selçuklu, Arap, İran ve Artuklular arasında el değiştirmiştir. M.S.1071’de Selçuklular, 1108’de Mardin Artukluları, 1202’de Musul Atabeyi, Nurettin Zengi tarafından

³⁷ Hasan İdikurt, *Geçmişten Günümüze Viranşehir*, Mersin: Barış Ofset Yayınları, 2000, s.34.

fethedilmektedir. 13.yüzyılda Viranşehir’de bir fetret devri yaşatan Hülâgular’ın işgali başlamaktadır(1258). Hülâgular, kenti yakıp yıktıktan sonra Mardin’e çekilir. M.S 14.yy’ın 2.yarisında ise, Timur’un işgaline uğrar(1400). Hülâgular’ın etkisinden kurtulan kentte yine taş üstünde taş bırakılmaz. Timur tarihin en büyük katliamını burada yapmıştır. Bazı söylentilere göre Timur’un “taş üstünde taş, omuz üstünde baş bırakmayacağım” sözünü burada söylemiştir. Viranşehir, daha sonra Akkoyunlu, Karakoyunlu, Arap ve İranlıların (Sasaniler) arasında el değiştirdikten sonra 1516 yılında Osmanlı egemenliği altına girmiştir.³⁸ XX. yüzyılda Dünya savaşının olmasıyla beraber çok uluslu devletler yıkılmaya başlamıştır. Bununla beraber etnik ayaklanmalarda boy göstermiştir. Viranşehir kenti de bu etnik sorunundan etkilenmiştir. Viranşehir, 1924 tarihine kadar Mardin’e bağlı bir kazaydı. 1924’te Şanlıurfa’nın il konumuna yükselmesiyle Viranşehir Şanlıurfa’ya bağlı bir ilçe mevkiine getirilmiştir.³⁹

1.2.2. Coğrafi Konumu ve İklim Yapısı

Viranşehir konumu itibariyle topografik bir düzleme ve çok verimli toprağa sahip olan Harran ovasının bir uzantısıdır. Kentin şehir yapısı kuzey-güney yönünde engebeli bir toprak parçası üzerinde kurulmuştur. Viranşehir’in çevresinde birçok yükselti göze çarpmaktadır. Viranşehir’in sahip olduğu bu yükseltiler, kuzeyden güneye doğru uzanan “Tek Tek Dağları,” kuzeydoğu bölgesinde yer alan “Takur Dağları” ve ilçenin kuzeyinde yer alan sönmüş bir volkanik yapıya sahip olan “Karacadağ” yükseltileridir. Viranşehir, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yer almasına rağmen karasal iklimden ziyade daha çok Akdeniz iklimi etkisini göstermektedir.

Viranşehir bölgesinde mevsimler arasındaki geçişler yumuşaktır. Özellikle Viranşehir bölgesindeki mevsimlerden yazları, sıcak ve kurak, kışları ise ılık ve yağışlı bir iklime sahip olmasıdır. Özellikle Viranşehir’in kuzey ve güney bölgeleri bazen karasal iklimin etkisi altında kalmaktadır. İlçenin kuzeyi hem sönmüş volkanik dağların eteklerinde olduğu için hem de yüksek bir konuma sahip olduğu için çok fazla yağış almaktadır. Viranşehir, Akdeniz iklimin etkisi altında olduğu için kar yağışları ve don olayları çok az görülmektedir.

³⁸ A. Cihat Kürkcüoğlu, Zuhâl Karahan Kara, *Adım Adım Viranşehir*, Şanlıurfa: Viranşehir Kaymakamlığı Kültür ve Turizm Yay., 2005, s.1-3; Hasan İdikurt, a.g.e., s.35

³⁹ a.g.e., s. 35-36.

Viranşehir'de yaz aylarının gösterdiği kuraklık ve sıcaklığın etkisi ile bitki örtüsünün gelişimini de engellemektedir. Bundan dolayı kent bitki örtüsü açısından fakirdir. Kentin kuzey bölgesindeki Karacadağ'ın çevresi dışında kalan yerler bozkır alanlarından oluşmaktadır. Daha çok Akdeniz ikliminin etkisi altında olan Viranşehir ve çevresi özellikle bu iklimin etkisi ilkbahar aylarında da görülmektedir. Yaz aylarının gelmesiyle beraber bozkır iklimi hâkim olmaktadır. Viranşehir bölgesinde sulama amaçlı kullanılan iki gölet bulunmaktadır. Bunlardan biri, ilçe merkezinin kuzeyinde ilçeye 4 km uzaklıkta bulunan toprak Su Gölet'idir. Diğeri ise, ilçe merkezine ortalama 20 km uzaklıkta bulunan Yayık Sulama Gölet'idir.

“Viranşehir akarsu ağı bakımından fakir bir ilçedir. Yarı kurak bir iklime sahip olması en önemli etkenlerden biridir. İlçede Akarsular Radial Drenaj özelliği göstermektedir. İlçenin önemli akarsuları ise; Curcup, Anıt ve Şahvelet dereleridir. Bu akarsular Fırat nehrinin birer yan kolu olup, açık havza özelliği göstermektedirler. İlçenin batısındaki Curcup deresinin yatak genişliği ortalama 30-50 metre arasında değişirken yatak derinliği ise 15-20 metre arasında değişmektedir. Bazen bu akarsular kış aylarında yağışların artmasıyla beraber su debileri çok artmaktadır. Bu da maddi ve manevi zararların yanında aynı zamanda can kayıplarına da neden olmaktadır. Bazen de bu akarsuların debileri Karacadağ bölgesinde yağın kar'ın fazla olması ve bu kar'ın erimesiyle beraber ilkbaharın ortalarında akarsu debilerinin yükselmesine neden olmaktadır. Yaz aylarında da yağışların azalmasıyla akarsu göletleri kurumaktadır.”⁴⁰

1.2.3. Sosyal ve Ekonomik Yapısı

Viranşehir ilçesindeki nüfus oranı 2018 yılında adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre 195.910 kişidir. Viranşehir'de bu nüfusun %48'ini kadınlar oluşturmaktadır. Bu veriler ışığında kadınların nüfusu 98.770 kişidir. Viranşehir'deki toplumun geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Tarım ve hayvancılık Viranşehir ilçesinin ekonomik temelini oluşturmaktadır. İlçe çok geniş, verimli topraktan oluşan bir ovaya sahiptir. Verimli olan bu ovalardan dolayı Viranşehir'de tarım sektörü çok gelişmiştir. Karacadağ eteklerinde hayvancılığın gelişimine de etki eden çok verimli meralar bulunmaktadır.

⁴⁰ Hasan İdikurt, a.g.e., s.10-12.

Viranşehir ilçesinde tarımsal alanın genişlemesinde son yıllarda yapılan GAP'ın büyük bir etkisi olmuştur. Bu projeye beraber bazı arazi sahipleri kendi imkânları dâhilinde sondaj kuyuları açarak arazilerini sulamaları sonucunda tarımsal verimlilik daha da artmıştır. GAP'tan önce Viranşehir'de sürülebilen sulu tarım arazilerinin ortalama % 30'larda iken GAP ile beraber bu sulu alanların ortalama % 60'ı gelmiştir. Bu sulama alanlarının artması ile beraber sulu tarım arazilerinde baklagiller ve endüstri bitkileri gibi ürünler elde edilmeye başlanmıştır. Özellikle Viranşehir'deki bu sulu arazilerde pamuk, çok fazla üretilen ürün olmaktadır. Öyle ki ilçenin ekonomisi endüstriyel bitkilerden olan pamuk ile adından söz ettirmeye başlamıştır. Bu gelişmeler, beraberinde sanayi kollarını da artırmıştır.

“Tarımsal ilaç ve kimyevi gübreye olan yoğun talepten dolayı bayiliklerin çoğalması ve iş imkânlarının artması mümkün olmuştur. Önceki yıllarda ilçeden; Çukurova, Ege ve Karadeniz bölgelerine yoğun bir şekilde mevsimlik tarım işçisi göçü yaşanmakta iken, son yıllarda ilçeye çevre illerden mevsimlik tarım işçileri göçü yaşanmaktadır. İlçe ekonomisinin ikinci ayağını ticaret oluşturmaktadır. İlçedeki ticaret genellikle Habur sınır kapısına dayalı olan mazot taşımacılığı ve pazarlaması şeklindedir. Habur sınır kapısı kapandığı zamanlarda ise ilçedeki ticaret önemli bir şekilde sekteye uğramaktadır.”⁴¹

Viranşehir ilçesinin ekonomik yapısına Yezidilik inancına mensup kişilerin etkisi çok fazladır. Yezidilerin Viranşehir ekonomisindeki etkileri; petrol ofisleri, otel, market, tarım arazilerindeki üretimleri oluşturmaktadır. Aynı zamanda Viranşehir'deki Yezidiler ülke dışına göç etmelerine rağmen her yıl arazilerini ekip biçmek için gelip gitmektedirler. Ülke dışından gelen Yezidilerin Viranşehir'deki esnaflara döviz olarak yarar sağlaması Viranşehir ekonomisini daha da canlı yapmaktadır.

1.2.4. Sosyal ve Dini Yapısı

Din, içinde bulunduğu toplumu şekillendirirken, dinin kendisi de var olduğu toplumun yapısına göre şekil alabilmektedir. Kuşkusuz her toplumda, dinin fonksiyonları az ya da çok görülebilmektedir. Ancak dini algılama ve yaşayış biçimi

⁴¹ <http://www.investsanliurfa.com/sanliurfa/viransehir--418> 21.09.2019

toplumdan topluma, hatta aynı dine mensup aynı toplumda veya bölgeden bölgeye değişebilmektedir.⁴²

Sosyal bütünleşmeyi sağlayan bireysel davranış yönelimini belirleyen ve değer kategorisi olarak görev yapan düşünce ve davranış tarzları din olarak kabul edilmektedir.⁴³ Fertleri birbirine bağlayan, benlikten bizliğe ulaştıran en önemli değer dindir. Din, kültür üzerinde etkisi küçümsemeyecek kadar büyük olan bir öğedir. Toplumların dilleri, örf ve adetleri, mimarileri, musikisi gibi dinamiklerinde dinin izleri görülmektedir.⁴⁴

Halife Hz. Ömer döneminde (639) Şanlıurfa'nın fethi ile günümüzden yaklaşık 1400 sene önce İslam, Şanlıurfa ve ilçelerine gelmiştir. İslam kültürü Emeviler ve Abbasiler döneminde zirve dönemini yaşamıştır. Büyük Selçuklu (1087) Zengiler, Artuklular, İlhanlılar, Memlûklüler, Döğerler, Akkoyunlular, Karakoyunlular, Dulkadiroğulları, Osmanlı imparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere, yaklaşık 900 senedir Viranşehir'e Türk-İslam kültürü hâkim olmuştur.⁴⁵

Viranşehir tarihi itibarıyla birçok dinin yaşandığı yer olmuştur. Viranşehir'de Hristiyanlara ait birçok manastır ve mezarlıkları bulunmuştur. Aynı zamanda Hristiyanlara ait olan Şemun manastırı Viranşehir de bulunmaktadır. Viranşehir yüzyıllardır Türk-İslam medeniyetinin yaşandığı yer olmuştur. Viranşehir, İslam'ın örf, adetleri, gelenek ve görenekleriyle bir bütün olmuştur. Viranşehir'de bazı peygamberlerin kabirleri olduğu için yöre halkının İslam dinine olan bağlılığı daha da artmıştır. Viranşehir merkez ve köylerinde birçok cami ve mescit bulunmaktadır. Viranşehir İslam'ın yaşandığı bir yer olmasının yanında Yezidilik inancına mensup kişiler de olduğu için Viranşehir farklı inançlara mensup kişileri içinde barındırmaktadır. Bu da Viranşehir'in çok kültürlü yapısından kaynaklanmaktadır.

Viranşehir'de bölge halkı dini değerlere çok önem vermektedir. Örneğin; bölge halkı için mevlit, kandil ve taziye gibi dini ritüeller çok önemlidir. Mevlit ve kandil geceleri ev veya camilerde yapılmaktadır. Taziyeler ise yerel yönetimlerin yaptığı taziye evleri veya çadırlarda olmaktadır. Viranşehir'de bazı peygamberlerin mezarlarının da

⁴² Meryem Gümüş, *Simav'da Sosyal ve Dini Hayat*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2014, s.6.

⁴³ Mehmet Erkol, Türkiye'de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçülmesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:17 Sayı:2, Afyon 2015, s.134

⁴⁴ Vehbi Ceylan, Gaziantep İlinin Karkamış İlçesinde Yaşayan Barak Türkmenleri (Sosyolojik Bir Yaklaşım), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2019, S.44

⁴⁵ <https://Korumakurullari.Ktb.Gov.Tr/Tr-89637/Sanlıurfa.Html> 02.01.2020

bulunması gibi nedenlerle bölge halkının inançlarına bağlı olmasını sağlamaktadır. Viranşehir’de Hz. Eyüp, Hz. Elyasa, gibi peygamberlerin türbeleri bulunmaktadır.

1.3. YEZİDİLER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.3.1. Yezidilerin Kısa Tarihi

Yezidiler, yazılı kültürden daha çok sözlü kültüre önem vermişlerdir. Yezidilerin inançsal öğretilerini ise sadece kast sistemindeki ruhani sınıf bilmektedir. Diğer alttaki sınıflar da bu ruhani sınıftan inanç öğretilerini şifahi olarak öğrenmektedirler.⁴⁶ Diğer toplumlara karşı Yezidilerin kendilerini ifade edememesi ve ifade edecek hiçbir yazılı kaynaklarının olmayışı Yezidileri son yüzyılda yazılı kaynaklara yönlendirmiştir. Yezidilik inancının tarihi ile ilgili ortaya atılan bulguların veya bazı araştırmacıların verdiği bilgilerin, tarihsel bir olgunluktan ve gerçeklikten uzak belge niteliği kazanmamış birçok bilgi bulunmaktadır. Yezidiler tarihte iki yazılı kaynağa sahip olmuşlardır. Birincisi, Mushaf-a Reş, ikincisi Kitab-a Cilve’dir. Bu kitaplar aynı zamanda Yezidilerin kutsal kitaplarıdır. Bu yazılı kaynakların yanında Yezidilerin kutsal saydıkları birçok mitolojik hikâyeleri de vardır. Özellikle Şeyh ‘Adi’nin hayatıyla ilgili birçok bilgi mitolojik olayların içinde yok olmuştur. “Ancak Yezidilik inancının geçirdiği tarihsel tecrübeyi ve mitolojik algıları dikkate almadan yapılacak inceleme ve değerlendirmeler eksik olacağı için konuyu kavramaya yardımcı olacak düzeyde tarihsel ve mitolojik verilere yer verilecektir.”⁴⁷

Yezidilik inancına göre Yezidilik, çok eski bir inançtır. Yani Yezidilik, insanlığın yaratılışı ile var olmuştur. Yezidilik inancı başlı başına bir din olduğu için başka dinlerden çok fazla etkilenmesi düşünülememektedir.⁴⁸ Yezidilere göre Yezidilik dini Âdem ve Havva’nın dinidir. Yezidilerde etkilenme olmakta ama Yezidilik dışı kapalı bir kültür sistemine sahip olduğu için Yezidilerin kültürü ve inancı dışı etkilere kapalı olmaktadır. Bundan dolayı Yezidiler, kültürünü ve değerlerini unutmamak için diğer dinlerden olanlarla fazla iletişime geçmemektedirler.⁴⁹

⁴⁶ Cengiz Kiy, Yolveren Köyü, İlkokul Mezunu, 1964 Doğumlu (Pir).

⁴⁷ Salih Aydemir, “Küresel Dünyada Küçük Dini Grupların Varoluşsal Sorunları ve Entegresyonel Asimilasyonu: Yezidiler Örneği”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Temmuz-Aralık 2010, Yıl:15, Sayı:24 s.14.

⁴⁸ Kâtip Yüksel, Oğlakçı Köyü, 1953 Doğumlu, İlkokul Mezunu (Mürir).

⁴⁹ Halis Avanaş, Burç Köyü, 1977 Doğumlu, İlkokul Mezunu (Mürir); Burhan Gören, Bozca Köyü, 1971 Doğumlu, Lise Mezunu (Mürir).

Yezidilerle ilgili yapılan ilk araştırmalarda Yezidilik; Maniheizm, Sabiilik, Zerdüştlük ve Mazdeizim gibi İnan kökenli yerel dinlerin, költürlerin, inançların devamı olarak görölmektedir. Mir Tahsin Beg ve Emir Muaviye b. İsmail el-Yezidi gibi kişiler başta olmak üzere bazı Yezidilerin bu durumu kabul etmesi bu gerçeğliği ortaya çıkarmaktadır. Bazı Yezidiler de kendilerini Sümerlerin bir devamı olarak görmektedir.

Yezidilerin tarihi kökeni genellikle mitolojik olaylara dayanmaktadır. Bu mitolojik olaylar Yezidiler tarafından şöyle anlatılmaktadır: “Allah Teâlâ yeryüzünü, dünyayı, kâinatı yaratmadan önce; insanları yaratmıştır. Allah ilk başta Hz. Âdem’i yaratır. Hz. Âdem’in kaburga kemiğinden Hz. Havva’yı yaratır. Allah Teâlâ Hz. Âdem için hurileri de yaratıp emrine vermiştir. Hz. Havva ise bu durumu kıskanarak kendisinin hurilerden daha üstün olduğunu söylemiştir. Hz. Havva bu durumu kabul etmeyerek Hz. Âdem ile beraber olmak için yarışa girer. Hz. Âdem ve Hz. Havva her biri kendi testisini getirir. İki de testinin içine kendi terlerini bırakırlar. Testilere karışmayacaklarına dair birbirlerine söz verirler. Testinin bir ay sonra açılacağını söylese de Hz. Havva, kadın ruhunun verdiği zarafetten ve duygusallıktan dolayı dayanamayıp ara sıra Hz. Âdem’in testisine bakardı. Bir ay sonra her ikisi de testilerini açtılar. Hz. Âdem’in testisinden bir insan yani “Şehit b. Cerra”⁵⁰ çıkmıştı. Şehit b. Cerra denmesinin sebebi ise Hz. Havva’nın arada Hz. Âdem’in testisini salladığından dolayı bu çocuğun kol ve ayakları incinip kan aktığı içindir. Hz. Havva’nın testisinden ise karıncalar, böcekler, haşarat ve sürüngenler çıkmaktadır.”⁵¹

Bozan’a göre Yezidiliğin tarihi her ne kadar Yezidiliğin inançları içerisinde mevcut olan eski költür bakiyelerden hareketle tarihi kökeni farklı yerlere dayandırılıyorsa da Yezidiliğin ‘Adi b. Müsafir dönemine kadar mevcut olmadığı söylenilebilir. Zira her fikrin bıraktığı izler vardır. Oysa kaynaklar tetkik edildiğinde ‘Adi b. Müsafir dönemi ve öncesinde günümüze teşekköl etmiş şekli ile bir Yezidilikten söz edilememektedir.⁵²

Yezidilik inancı tarihinde önemli bir yere sahip olan ‘Adi b. Müsafir, yaşantısı ve menkıbeleriyle de Yezidilerin tarihinde önemli rol oynakmatadır. Yezidilerin

⁵⁰ Yezidilerin atası olduğuna inanılan ve Hz. Havva’dan değil sadece Hz. Âdem’den dünyaya geldiğine inanılan kişidir.

⁵¹ Özcan Gören Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1963 Doğumlu (Mürir); İsa Burç, Burç Köyü, , Ortaokul Mezunu, 1974 Doğumlu (Mürir).

⁵² Metin Bozan, ‘Adi Bin Müsafir Hayatı Menkıbevi Kişiliği ve Yezidi İnanıcındaki Yeri, İstanbul: Nubihar Yayınları, 2012, s.21.

inançlarını, değerlerini ve öğretilerini ‘Adi b. Müsafir’in şekillendirdiği söylenirse de tasavvufi bir kişiliğe sahip olan ‘Adi b. Müsafir’in fikirlerinin bozulduğuna dair yaşadığı döneme ait elimizde hiçbir kaynak, bilgi veya veri yoktur. İslam tarihi kaynaklarına baktığımızda ‘Adi b. Müsafir’in özellikle Ehl-i sünnet yolunda büyük bir tasavvufçu, bilgin ve âlim bir kişi olduğu vurgulanmaktadır. ‘Adi b. Müsafir’in hayatı ve eserlerine baktığımızda Yezidilik inancının fikir ve düşünceleri ‘Adi b. Müsafir’den almadığını, Yezidilik inancı ve kültürü’nün varoluşunda herhangi bir katkısının olmadığını söyleyebiliriz. Bundan dolayı Yezidilik inancının ‘Adi b. Müsafir’i olağanüstü bir kişi olarak gören şahısların veya ‘Adi b. Müsafir’e bağlı olan kişilerin çıkardığı bir inanç olarak görülmektedir. Örneğin; Yezidilik inancının tarihi; Şeyh ‘Adi döneminde ve sonrasında fikri düşüncelerin farklılık gösterildiği, Yezidilerin üçüncü halifesi olarak kabul edilen Hasan b. Ebil Berekat dönemine de işaret edilmektedir.

Hasan b. ‘Adi’nin bu husustaki rolü de tartışma konusu olmuştur. Bazı araştırmacılar ve kaynaklar tarafından özellikle Hasan b. ‘Adi zamanında çok aşırı fikirlerin var olduğu belirtilmektedir. Ancak günümüz kaynaklarında bu iddiayı ispatlayacak güvenilir bir veriye de ulaşılamamaktadır. Aynı zamanda Adeviye tarikatı da Yezidilik tarihinde önemli bir yere sahip olmaktadır. Çünkü Adeviye tarikatının kurucu olarak da bilinen Şeyh ‘Adi’nin Adeviye tarikatını Ehl-i sünnet çizgisinde ve tasavvufi bir düşünceye sahip tarikat olarak kurmuştur. Bozan’a göre; Adeviyye tarikatının hem din anlayışındaki bilgilerin farklılaşması hem de bulunduğu mevcut zaman diliminde bölgedeki inançların etkisiyle Hasan b. ‘Adi devrinde batını bir düşünce yapısına sahip olan Yezidilik inancına evrildiğini söylemektedir.⁵³

1.3.2. Yezidilerin İsmi

Yezidiler, kendilerini tanımlarken Kürtçe dili üzerine bir konumlandırmada bulunmuşlardır. Örneğin; Ezda, Ezdi, Ezidi ve Yezda gibi isimleri kullanmışlardır. Bazı Yezidilik inancına mensup kişilere göre de Yezidilik ismi “Ezidi” diye isimlendirilmektedir.⁵⁴ Türkçe literatüre bu isimlendirme, Yezidi olarak geçmiştir. Yezidilere verilen isim, günümüzde de halen netliğe kavuşmuş değildir. Yezidilerin “Ezidi”, “Yezidi”, “Yezit” veya “Ezda” mı olarak isimlendirileceği netlik

⁵³ Metin Bozan a.g.e., s.21-22.

⁵⁴ Ali Gölge, Fıstık Köyü, Lise Mezunu, 1950 Doğumlu (Mürüt); Halil Uğdur, Burç Köyü, Lisans Mezunu, 1989 Doğumlu (Mürüt).

kazanmamıştır. Bu sebeple Yezidilerin ismi hakkında birçok farklı görüş ortaya atılmıştır. Sosyolojik olarak bakıldığında mahallî yörelerdeki yerelliğin isim üzerindeki etkisi çok fazla görülmektedir. Bu da genele ve yerele göre Yezidi ismine bir biçim kazandırmaktadır. Genelde Yezidi, yerelde Kürtçe ise Ezidi diye hitap edilmektedir.

Yezidi ismi tarihte birçok millet tarafından farklı şekillerde isimlendirilmiştir. Fransızca başında “J”, Türkçe’de “Y”, Kürtçe’de “E” olarak kullanılmaktadır. Yezidilik çok eski bir inanç olduğu için geçmişten günümüze kadar bu isim farklı şekillerde telaffuz edilmiştir. Yezidiler, bu ismin başında “E” olacak şekilde “Ezdi” diye telaffuz etmektedirler.⁵⁵

Yezidiler, ibadete yani namaz dualarına, Yüce Yezdan’ın ismiyle başlamaktadırlar. Yezidiler, her şeyi Allah’ın rızasına sığınarak yine Allah yolunda yapmaktadırlar. Geçmişte Yezidilere “Yezdanlar” denilmekteydi, daha sonradan ise “Ezdan” veya “Ezidi” olarak isimlendirilmektedir. Yezidilik inancında “Yezdan” ismi ibadet edilmeye layık olandır. Bu şekildeki aynı anlamları Farsça, Pehlevi ve Sanskritçe dillerinde de geçmektedir. Bazı Yezidilere göre “İzdi” isminin anlamı şöyledir: Tanrıya ibadet eden, şükreden, Tanrı’nın yolundan gidenler gibi birçok manayı içinde barındırmaktadır.⁵⁶ Ezed, İzid, İzdi ve Ezidi gibi isimler de Yezidiler tarafından çokça kullanılmaktadır. Yezidiler isim olarak kendilerini Ezda’nın halkı olarak tanımlamaktadırlar. Yani beni yaratan, beni var eden, kâinatın en büyük yaratıcısı gibi anlamlara gelen Ezidiliktir.

Geçmişten günümüze kadar Yezidiler, bu isim karmaşasından bir türlü çıkamamışlardır. Turan, Yezidilere verilen isimlerin daha iyi anlaşılması için genel ve yerel olarak Yezidilerin isimlerini maddeler halinde şöyle sıralamaktadır:⁵⁷

- A) Yezidilerin aslının İran’ın Yezd şehri sakinlerinden olduklarını ileri sürerek bu şehirli, Yezd’li manasına Yezidi dendiği,
- B) Bu ismin fonetik kanunlara uygun olarak gelişen şekli gösteren yeni Farsçadaki İzid (Melek, Tanrı), Avesta dilinde, Yezata (saygıya, tapınmaya layık olmak) Pehlevi dilinde

⁵⁵ Cengiz Kiy, Yolveren Köy, İlkokul Mezunu, 1964 Doğumlu (Pir); Özcan Gören, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1963 Doğumlu (Mürit).

⁵⁶ Özcan Gören Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1963 Doğumlu (Mürit); Devran, Burç Köyü, Lise Mezunu 1980 Doğumlu (Mürit).

⁵⁷ Ahmet Turan, “Yezidiliğin Ashı, Kurucusu ve Tarihçesi” *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:3, Samsun 1989, s.42-43.

Yezdan, modern Farsçada da Yezdan (Tanrı), Avesta'da Yezatanam, Pehlevi 'de Yeztan, Yezdan, Ized'den geldiğini, bu kelimelerden müştak olarak Yezidi denildiğini, C) Yezidi isminin bizzat kendilerinin kullandığı gibi Ezidi, Izidi veya Izdi (Tanrıya tapanlar)'den türeme, Yezidiliğe inanan herkese verilen bir isim olduğu, D) Yezidilerin yine kendileri tarafından ilk ismi, Ezda yerine, Huda "Tanrı beni yarattı" ile açıklayarak bu kelimedenden müştak olarak geldiğini, E) Mushaf-a Reş'teki yaratılış efsanesi anlamına gelen Yezid adından, müştak olarak ataları arasında bir melek olan Ezda ile Yezdanın yer aldığı bu sebeple ilk Yezidilere verilen isimler arasında Yezdani isminin de bulunduğunu söyleyerek Yezidi isminin buradan geldiğini, F) Genellikle Müslüman yazarlar tarafından ileri sürülen Emevilerin Birinci Halifesi Muaviye'nin oğlu Yezid'in isminden geldiğini söyleyenler de vardır.⁵⁸

Yezidi ismi, şimdiye kadar bir konuma ve düzene oturtulamamıştır. Örneğin; Türkçe veya Arapça isminin her yerde aynı manayı ifade etme durumu, Yezidilikte yoktur. Yezidilik isminin kökenindeki belirsizlikten dolayı diğer din ve ırklar tarafından, farklı bir şekilde algılanmıştır.⁵⁹

Kısaca; Yezidilik tarihi, belirginlik kazanmadığı gibi isim olarak da belirgin değildir. Çünkü Yezidilik ismi, diğer toplumlar tarafından farklı telaffuz edilmiştir. Bu isim karışıklığından dolayı Yezidiler çok farklı tepkilerle karşılaşmışlardır. Yezidi kavmi bu ismin Yezid b. Muaviye ile olan benzerliğinden dolayı tarihte çok kötü muamelelerle⁶⁰ karşılaşmışlardır.

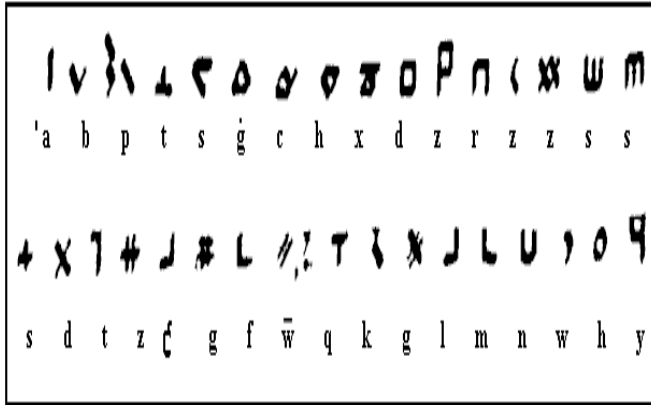
Viranşehir'deki Yezidilere göre Yezidilerin asıl ismi Ezidi'dir. Çünkü Ezidilik Ezda'dan gelmez. Ezda ise Allah'ın yaratması ve var etmesidir. Ezda, Allah veya Tanrı demektir. Müslümanlarda Yezit ismi çok kötü bir şahsiyeti andığı için bazı Müslümanlar da Yezidileri Yezit b. Muaviye'nin devamı olarak görmektedirler. Yezidilikte, Yezidi isminin kullanılmamasının sebebi ise Yezit b. Muaviye ismine dayandırılmasından dolayıdır. Kürtçe'de Ezidi denildiği gibi Türkçe literatürde de Yezidi denilmektedir.

⁵⁸ İbrahim Ağâh Çubukçu, Neşet Çağatay, *İslam Mezhepleri Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. 1977, s.219.

⁵⁹ Sercan Gören, Bozca Köyü, Lisans Mezunu, 1990 Doğumlu (Mürit); Sinan Gören, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1983 Doğumlu (Mürit).

⁶⁰ İsa Burç, Burç Köyü, Ortaokul Mezunu, 1974 Doğumlu (Mürit).

1.3.3. Yezidilerin Kendilerine Ait Alfabelerinin Oluşumu

Yezidilik inancının kutsal metinleri olarak kabul edilen Mushaf-a Reş ve Kitab-a Cilve'de kullanılan alfabe sol taraftaki resimde sıralanmıştır. Bu alfabe ilk bakışta diğer Sami alfabelerine benzemiyorsa da aslında bu alfabe bitişik yazılmayan tipik bir ünsüz

alfabesidir. Arap alfabesi esas alınarak bu alfabe Kürtçe'de p, g, ç, j, v ünsüz harflerini karşılayan harfler eklenerek ortaya çıkarılmıştır. Böyle bir alfabe kullanmalarının nedeni öncelikle yabancıların bu metinleri okumalarını engellemek ya da bu kitaplara daha bir mistik hava vermektir. Ama bu yine de onun edebi, dini ve de dilbilimsel değerini değiştirmemektedir.⁶¹

Yezidiler, Ari ırkı gelmektedir. Ari ırkı,⁶² ateşin küllerinden oluşmuş temel yapı taşlarıdır. Aynı şekilde Kürtlerin hepsi de Ari ırkı gelmiştir. Yezidilerin ırkı, Hz. Nuh'un çocuklarından olan Ari'den gelmektedir. Bu ırkın dil grubundan bir tanesi de Kürtçedir. Aynı zamanda Yezidilerin kitapları ve hikâyeleri de Kürtçe olarak yazılmıştır. Yezidiler dünyanın neresinde olursa olsunlar bütün Yezidiler Kürtçeyi çok iyi bilmektedirler. Yezidiler arasında şive, lehçe farkı bulunmamaktadır.⁶³ Özellikle Viranşehir'de yaşayan Yezidilerin Kürtçenin yanında Türkçeyi de çok iyi konuştukları gözlemlenmiştir.

Yezidilerin konuştukları Kürtçe dili Farsçaya yakındır. Çünkü Yezidilerin konuştukları dil Kürtçenin Kurmanci lehçesidir. Kürtçe de Farsça gibi Batı İran dili grubundan olmakla beraber Farsçadan tamamen farklıdır. Yezidi gençler Kürtçeyi iyi konuştukları gibi Türkçeyi de çok iyi konuşabilmektedirler. Yezidiler yaşadıkları Almanya, Fransa, İngiltere ve Avusturalya gibi ülkelerin resmi dilini de öğrenmek

⁶¹ Mehmet Sait Çakar, *Yezidilik Tarih ve Metinler, Kürtçe ve Arapça Nüshalar*, Ankara: Vadi Yayınları, 2007, s. 223.

⁶² Hint-Avrupa dil ailesinin Hint-İran grubu TDK. Ari ırkı, Hint-Avrupa dillerini kullanan Hindistan'dan Batı Avrupa'ya Kadar olan bölgede yaşayan halkların çoğunu ortak bir ırk kabul eden kavramdır.

⁶³ Özcan Gören, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1963 Doğumlu (Mürüt); İsa Burç, Burç Köyü, Ortaokul Mezunu, 1974 Doğumlu (Mürüt).

mecburiyetinde kalmaktadırlar. Bu durum yazılarını, dil ve alfabe birliğini olumsuz etkilemektedir.⁶⁴

Yezidilik inancına ait bir alfabenin varlığından bahsetmek mümkün değildir. Çünkü Yezidilik inancının yazılı kaynağı olan Mushaf-a Reş ve Kitab-a Cilve kitapları günümüzde orijinalliğini korumadığı için dayandıracağımız bir alfabede bulunmamaktadır.⁶⁵

1.3.4. Yezidilikte Yaratılış Hikâyeleri

Yaratılış ve menkıbeler, Yezidilerin, anlatırken en çok mest oldukları kutsal hikâyelerdir. Yaratılış efsaneleri Yezidilerin kutsal kitaplarında geçmektedir. Günümüzde bu kitaplardan, özellikle de Türkiye’de hiç kimsede yoktur. Sadece Yezidilerin ileri gelenlerinden olan şeyh, pir, kaval gibi çok az kişinin ezberinde bulunmaktadır. Çünkü kutsal kitaplarının tahrif olacağı endişesi Yezidileri yazılı kültürden uzaklaştırarak, sözlü kültüre önem vermeye sevk etmiştir.

Mushaf-a Reş kitabına göre; Allah önce bir inci yaratır, sonra da Angar veya Engar⁶⁶ adlı bir kuş yaratarak, inciye kırk bin sene bu kuşun üzerine bırakır. Ondan sonra haftanın yedi gününü ve bu yedi günde de her gün bir tane olmak üzere ayrı ayrı yedi tane melek yaratır. Şöyle ki: Allah ilkin pazar gününü yaratır ve bu günde de birinci büyük melek olan Azrail’i yani Azazil’i yaratır. Azazil Allah’ın seçtiği kişidir. Bazı Yezidilere göre Azazil, “Melek Tavus” diye geçmektedir.⁶⁷ Pazartesi gününü ve bu günde de “Derdail’i”⁶⁸ yaratır. Bu da Melek Şeyh Sin dediğimiz Şeyh Hasandır. Salı gününü ve bu günde de “İsrafil’i” yaratır. Bu da güneş meleği Şeyh Şems denilen Şeyh Şemseddin’dir. Çarşamba gününü ve bu günde de “Mikail’i” yaratır. Bu da Melek Şeyh Ebu Bekir’dir. Perşembe günü ve bugün de Cebrail’i yaratır. Bu da Melek Şeyh Seccadin’dir. Cuma gününü ve bugün de “Şennail’i” yaratır. Bu da Nasuruddin’dir. Cumartesi gününü ve bugünde de “Nevrail-Nurail’i” yaratır. Bu da Melek

⁶⁴ Deniz Yılmaz, *Güneşe Secde Eden Halk Yezidiler*, İstanbul: Asi Kitap Yayınları, 2015, s. 141.

⁶⁵ Tahsin Avanaş, Burç Köyü, Lisans Mezunu, 1989 Doğumlu (Mürit).

⁶⁶ Bu Kuş İçin Anfar, Atgar, Angar gibi muhtelif şekilde isimler kullanılmıştır. Bkz; Ahmet Turan, “Yezidi İnanç ve İbadetleri”, *OMÜİFD*, Sayı:1 Samsun-1986, s.141.

⁶⁷ Sinan Yüksel, , Oğla kçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1975 Doğumlu (Mürit); Özcan Gören, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1963 Doğumlu (Mürit).

⁶⁸ Yezidilik inancında dünya yedi günde yaratılmıştır. Yedi gün içerisindeki her günün yaratılmasıyla beraber bir melek yaratılmıştır. Bu sebeple Derdail hem bir melek hem de bir şeyh ailesinin ilk şeyhi’dir. Bkz. Hayati Beşirli, “Yezidiler ve Bir İnanç Sistemi Olarak Yezidilik”, *Folklor/ Edebiyat Dergisi*, Cilt; X, Sayı; Xxxx, 2004/4 s.260.

Fahredden'dir. Sonra Allah ilk yarattığı Melek Tavus'u, bu meleklerin başına başkan yapar. Bu meleklerin hepsi Allah'ın zatından ruhlardır, nurundan varlıklardır. Ezeli olup Allah'ın kanunlarının uygulayıcılarıdır.⁶⁹ Dünyanın yedi günde yaratılışı, yezidiler için çok önemli bir yere sahiptir. Bu müddet içinde Allah inci içinde oturmaktadır. Allah yedi gün sonra incinin içinden çıkmaktadır. Bütün melekler etrafını kuşatarak onu tesbih etmektedirler. Ancak adı sonradan Melek Tavus olan şeytan diğer meleklerin başına başkan olunca, Allah'a karşı gururlanmaya başlamaktadır. Bunun üzerine Allah onu cehenneme atar. Şeytan orada 7 bin yıl kalır. Bu müddet içinde şeytan, bu hareketinden dolayı pişmanlık duyar ve çok ağlar. Ağlaması ile meydana gelen gözyaşlarından 7 büyük küp dolar. Sonunda Allah şeytanın pişman olmasına, af dilemesine, ağlamasına acıyarak onu affeder. Diğer meleklerin bunu kıskanarak ağlamaları ve karşı çıkmaları üzerine, Allah onları bu hareketlerinden men ederek, şeytana yeniden eski itibarını vermek suretiyle diğer meleklerle tekrar başkan yapar. İsmi de değiştirerek Melek Tavus adını vermektedir. Melek Tavus gözyaşlarıyla doldurduğu 7 küpü de cehennem ateşini söndürmek için yeryüzünden dönene kadar saklamaktadır.⁷⁰

Yezidilik inancında yaratılış hikâyeleri çok önemli bir yer kaplamaktadır. Yezidilerde dünya, insan, dil vb. konularda olağanüstü yaratılış tasavvurları bulunmaktadır. Yaratılış hikâyelerini kısaca şöyle açıklayabiliriz.

1.3.4.1. Dünyanın Yaratılışı

Melekleri yarattıktan sonra Allah yeri, göğü, güneşi, ayı, vahşi hayvanları ve yırtıcı kuşları yaratmaya yönelir. Bu sırada her melek, kendi yeteneklerine göre bir şeyler yapmaya koyulduklarında, sırtında inci bulunan Angar kuşu görünür. Meleklerden Fahreddin kuşa bağırınca, haykırmasının şiddetinden inci parçalanır ve inciden sular çıkıp ortalık deniz haline gelmektedir. Allah duruma derhal müdahale ederek Melek Tavus'u âlemin dört köşesini “düzenlemek” üzere göndermektedir. Melek Tavus ortalık yatışınca bir gemi yaratıp, bu gemide de bir sene gezip dolaşmaktadır.

⁶⁹ Ahmet Turan, Yezidiler; *Tarihçeleri, Coğrafi Dağılımları, İnançları, Örf ve Adetleri*, Samsun: Eser Matbaa Yay., 1993, s.60-61.

⁷⁰ Mustafa Nuri (hzl. Amed Gökçen), *Abede-İ İblis Yezidi Taifesinin İtikadı, A'datı, Evsafı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s.11.

Sonunda gemi Laleş'e⁷¹ gelerek orada durur. Yezidilere göre Allah burada iskân etmektedir. Melek Tavus, Melek Fahrettin'in bağırmasından parçalanan incinin kalan parçalarını getirir. Bunlardan bir parçası, yerin altına, bir parçası da gökyüzüne yerleştirilir. Gözkyüzüne yerleştirilen inciden güneş, ay ve yıldızlar oluşturulmaktadır. Allah bu sırada yeryüzünde de ağaçları, bitkileri, dağları ve ırmakları yaratır.⁷² Allah dünyayı yaratırken dünya sadece toprak ve sudan ibaretti. Yezidiler Çarşamba Sor'⁷³da da dünyanın yaratılışını kutlamaktadırlar. Çarşamba Sor'un olduğu günde yumurtayı kaynatılmaktadır. Bu yumurtanın şekli ve simgesi de dünyanın oluşumundan bahsetmektedir. Yumurta kaynadıktan sonra sertleşir. Artık kırılmaya yüz tutan yumurta bu işlemde sonra sağlamlaşmaktadır. Yezidiler, yumurtayı farklı renklere boyamaktadırlar. Bu da dünyayı temsil etmektedir. Allah dünyayı yaratırken dünya ilk başta sıvı haldedir. Daha sonra dünya katılaşmaya başlamaktadır.⁷⁴

1.3.4.2. İnsanın Yaratılışı

Allah Melekleri toplayarak insanoğlunu, yani Âdem'i yaratacağını ondan sonra yeryüzünde bir kavim yaratacağını, yaratacağı bu kavmin Melek Tavus'a biat edeceğini söylemektedir. Daha sonra Allah, otuz bin melek yaratır. Bu melekler kırk bin sene Allah'a ibadet etmektedirler. Allah daha sonra bu melekleri, Melek Tavus'un kontrolüne vererek Kudüs'ün civarında yeryüzüne indirmektedir. Bir adı da Emin-i Cebrail olan Melek Tavus, bu otuz bin meleği bırakarak Allah'ın bulunduğu yere doğru koşmaya başlar. Allah Melek Tavus'tan dört şey getirmesini ister. Bunlar; su, toprak, ateş ve hava olmaktadır. Melek Tavus bunları hemen getirir. Âdem bu malzemenin karışımı ile balcık olur. Allah ilahi gücü ile ona can ve ruh verdikten sonra Melek Tavus'a Âdem'i cennete yerleştirmesini orada her şeyden yiyebileceği halde buğdaydan yememesini tembih eder. İşte bu sırada Melek Tavus "şeytanlaşmaya" başlamaktadır. Mushaf-a Reş'in 18 inci bölümüne göre Melek Tavus Allah'ın huzuruna çıkarak "Bana hürmet edecek bir toplumu kendisinden çoğaltması için Âdem'i yarattı. Ama yasakladığım bu

⁷¹ Laleş, Yezidilik inancının Hac, namaz, oruç gibi ibadetlerin yapıldığı ve Irak sınırları içinde olan kutsal bir mekândır. Bkz. Metin Bozan, "Yezidilerde Şeyh Adi B. Müsafir Algısı", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu* (14-16 Mayıs 2010) Şırnak 2010, s. 882.

⁷² Ahmet Turan, "Yezidi, İnanç ve İbadetleri", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, Samsun 1986, s.142-143

⁷³ Yezidilerin her yıl nisan ayında kutladıkları bayramdır. Bu bayrama kırmızı veya kızıl Çarşamba bayramı da denilmektedir.

⁷⁴ Seydo Dağ, Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1973 Doğumlu (Mürit); Nejdet Eşsiz, Çörekli (Gede) Köyü, İlkokul Mezunu, 1964 Doğumlu (Mürit).

meyveyi yemezse nasıl çoğalır? der. “Allah'ın böyle bir başvuru karşısında melek de olsa verdiği cevap ise “emir ve komutayı sana bıraktım” şeklindedir. Ne yaparsan yap anlamına gelen bu üstü kapalı müsaadeden sonra Melek Tavus iyice şeytanlaşmış bir halde Âdem'e gelerek buğday üzerine öykü şeklinde uzun bir muhabbet kurar ve ardından da ona “bundan yedin mi?” diye sorar. Âdem buğdaydan yemesinin Allah tarafından yasaklandığını söyler. Dilinin döndüğünce anlatır ama bir türlü bunu başaramaz. Sonunda Âdem'in buğdaydan yemesini sağlar. Bunun üzerine Âdem'in karnı şişmeye başlayıp tuvalet ihtiyacı ortaya çıkınca Melek Tavus da onu tutup yeryüzüne atar. Oyuna geldiğini anlayan Âdem hiddetinden yerden bir taş alıp atmak ister. Fakat Âdem o anda bir taş bulamayınca Melek Tavus'un yüzüne tükürür ve ona “şeytan” diye bağırılmaktadır. Böylece Âdem dünyaya indikten sonra gökten bir kuş inerek gagasıyla Âdem'in vücuduna bir delik (tuvalet ihtiyacı için) açar da Âdem rahatlamaya başlamaktadır. Âdem, Melek Tavus'un yüzüne tükürdüğü için o da böylece yüz yıl tek başına yalnızlıktan ağlayıp durmaktadır. Âdem, yalnız kalmaktan gözyaşları dolmaya başlayınca Allah merhamete gelip Âdem'i bu yalnızlıktan kurtarmak için Melek Tavus'a Havva'yı yaratmasını emretmektedir. Melek Tavus da Âdem'in ege kemiğinin altındaki kaburgadan Havva'yı yaratmaktadır. Bu olaydan sonra Melek Tavus bu ikisinden kendisine hürmet edecek bir toplum istemektedir. Onlar nasıl birleşip çoğalırız sorusunun cevabını aramaya başlayınca sonra da her ikisi hayvanları seyrederek bazı tespitler yapmaktadırlar. Nasıl olduğunu anlasalar da bu defa çocuğun kime ait olduğu konusunda münakaşaya tutuşmaktadırlar. Başka bir rivayette Âdem ile Havva arasında “çocuğun babadan mı yoksa anneden mi meydana geldiği” şeklinde bir tartışma ağız kavgasına dönüşünce cebrail gelerek bu soruna son vermek için Âdem ile Havva'nın alınlarından birer miktar kanın veya terin, birer testi içerisine akıtılmasını tavsiye etmesi üzerine onlar da böyle yaparlar.⁷⁵ Nihayet ikisi de kanlarını ayrı ayrı birer testiye koyarak ağızlarını da kapatıp, beklemeye koyulmaktadırlar. Günümüzde ise gelişmiş ülkelerde ve ülkemizde tüp bebek diye adlandırılmaktadır. Yezidilik inancına göre aslında tarihin ilk doğan tüp bebeği Âdem ve Havva olayıyla ortaya çıktığına inanılmaktadır. Bu testilerden 9 ay sonra bir testiden bir erkek ve bir kız çocuğu olmak üzere iki çocuk çıkmaktadır. Bu testilerden çıkan erkek çocuğu Şehit b. Cerra, kız

⁷⁵ Bkz. Mustafa Nuri (Hzl. Amed Gökçen), a.g.e., s.12-13.

çocuğu ise Mercem-i Nisan'⁷⁶ dir. Rivayete göre Havva, Âdem'in yokluğundan faydalanarak dokuz ay sonra kendi testisini açar içinden haşerat ve pis koku çıktığını görmektedir. Âdem'in testisini açar, içinden inci gibi parlak ve güzel bir erkek çocuğu olduğunu gördüğü sırada Âdem de oraya gelir. Bu duruma kızan Havva öfkesinden ve kıskançlığından testiye eline alarak sallar. Âdem müdahale ederek testiye elinden almaktadır. Çocuğun kolayca çıkması için de testiye kırar ve çocuğu çıkartır. Ancak Havva'nın testiye hızla sallamasından, çocuğun dişleri parçalanır. İşte bundan dolayı bu çocuğa Şehit b. Cerra adı verilmektedir. Bu çocuğun daha sonra Cebrail tarafından getirilen bir cennet hurisi ile evlendirilmesinden günümüzdeki Yezidiler meydana geldi denilmektedir.⁷⁷

1.3.4.3. Dillerin Yaratılışı

Hız Âdem'in ve Havva'nın 72 çocuğu, saf ve katıksız Âdem'in kanından olan Şehit b. Cerra'yı kıskanıyor ve çekemiyorlardı. 72 Kardeş bir gün kendi aralarında toplanarak sabahın sessizliğinden faydalanarak erkenden Şehit b. Cerra'ya toplu olarak saldırıp öldürmeyi kararlaştırdılar. Ancak Melek Tavus, bu kardeş çocukların hilelerinden haberdar olmuştu. Akşam bütün çocuklar uykuda iken gelerek, parmağını hepsinin ağzına sürdü ve oradan ayrıldı. Sabahleyin çocuklar uyandığında ise birbirleriyle anlaşma melekesinden mahrum olduklarını, her birinin farklı dil konuştuğunu hayretler içinde gördüler. Yezidilere göre günümüzde kullanılan bu 72 dil o gün Melek Tavus'un etkisiyle yaratıldı. Şehit b. Cerra ise Âdem ve Havva'nın ortak lisanlarını konuşmaya devam ediyordu. Yezidiler Şehit b. Cerra'nın neslinden oldukları için o gün bugündür 72 milletin kendilerine kin beslediğini iddia etmektedirler.⁷⁸

1.3.5. Türkiye'deki Yezidiler

Yezidilik, Ortadoğu'nun en köklü inançlarından birisidir. 1970'li yıllara kadar Siirt, Mardin, Urfa ve özellikle de Viranşehir'de yoğunluklu olarak yaşayan, sayıları 80 bini bulan Türkiye'deki Yezidiler 1980'lerden itibaren ülke dışına göç etmeye başlamışlardır. 1985 yılında 23 bin olan sayıları 2007 yılından sonra ülke genelinde

⁷⁶ Murat Şahin, *Anadolu'nun Yitik Halkı Yezidiler*, İstanbul: Kitap - Cafe Serüven Yay. 2015, s.195-196

⁷⁷ Murat Şahin, a.g.e., s.198.

⁷⁸ Davut Okçu, *İslam'dan Ayrılan Cereyanlar; Yezidilik ve Yezidiler*, Van: Birleşik Yay., 1993, s.84, Ayrıca Bkz. Erol Sever, *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, İstanbul: Berfin Yayınları, 2018, s.117. Ahmet Turan, a.g.m., s.80.

377'ye kadar gerilemiştir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan Yezidiler genellikle Şanlıurfa'nın Viranşehir bölgesinde 300, Batman'da 72, Mardin'de 51 ve Diyarbakır'da 11 kişi olmak üzere yaklaşık 500 Yezidi inancına mesup kişi yaşamaktadır.⁷⁹ Örneğin; Viranşehir ilçesinde yer alan 33 Yezidi köyünden günümüzde mevcut 8 köy kalmıştır. Köylerin her birinde yaklaşık 3, 4, 7 ya da 10 hane kalmıştır.⁸⁰ Batman'ın Beşiri ilçesine baktığımızda ise burada yaşayan Yezidilerin ülke dışına göç ettikleri gözlemlenmiştir. Buldukları yerlere, o bölgedeki diğer köylerden gelip yerleşenler olmuştur. Göç eden Yezidilerin bir kısmı geride bıraktıkları köylere geri dönüp yerleşmektedirler. Yezidiler, Türkiye'de genellikle Güneydoğu Anadolu bölgesindeki bazı köylere yerleşmişlerdir. Siirt'in Kurtalan ilçesine bağlı bazı köylerde Yezidiler bulunmaktadır. Mardin'in bazı ilçelerinde de Yezidiler yaşamaktadır. Türkiye'deki Yezidiler genellikle Şengal, Sincar, Laleş gibi yerlerden göç ederek günümüzde yaşadıkları yerlere yerleşmişlerdir.

Türkiye'de yaşayan Yezidilerin geneli Müslümanlarla iç içe yaşadıklarından dolayı buldukları yerin kültürünü de benimsemişlerdir. Yezidiler, Müslümanların yaptığı veya kutladığı bayramları onlarla beraber kutlamaktadırlar. Yezidilikte toplu ibadet olmadığı için buldukları köylerin hiçbirinde ibadethane bulunmamaktadır. Yezidi evlerinin kapıları güneşe doğru yapılmıştır. Yezidilere göre güneş, ay, yıldız, ateş, ışık saçıklarından dolayı kutsal sayılmaktadır. Her Yezidi ibadetini tek başına yapmaktadır. Yezidilerin toplu olarak yaptıkları tek ibadetleri hac ziyaretidir. Türkiye'de yaşayan Yezidiler hac görevini yerine getirmek için her yıl Irak'ın Laleş bölgesine giderek yerine getirmektedirler.

Türkiye'deki Yezidiler inançlarından dolayı bazen buldukları çevre tarafından dışlandıklarını ve Yezidilerin toplumdaki soyutlanmaya çalışıldığını söylemektedirler. Örneğin; Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde yaşayan Sercan Gören, üniversite okuduğu zaman diliminde kendilerini tanıyanlar karşısında inançlarını gizlemek zorunda olmadığını ama kendilerini tanımayanlara karşı ise gizlemek zorunda kaldığını belirtmektedir. Bazı insanların kendilerine ön yargı ile yaklaştıklarını ve ötekileştirilmeye çalışıldığını belirtmektedir. Onlara göre Yezidilerin Allah'ı inkâr ettiği

⁷⁹<https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/yezidiler-ya-da-diger-adiyla-ezidiler-kimdir-ezidi-inanclari-yezidilik-ve-inanc-sistemleri-hakkinda-merak-ettikleriniz-2298929/> 20.09.2019

⁸⁰ İbrahim Burç, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1950 Doğumlu (Muhtar, Mürüt); Özcan Gören, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1963 Doğumlu (Mürüt).

görüşünün yaygın olduğu fakat Yezidilerin de Müslümanlar gibi Allah'ın bir ve tek olduğuna inandıklarını ifade etmektedir.⁸¹ Yezidilik, herkese açık bir din değildir. Kapalı (sır) bir inançtır. Başka inanca mensup biri Yezidi olamamaktadır. Bir insanın Yezidi inancından olması için ancak Yezidi bir anne ve babadan doğmuş olmak gerekmektedir.⁸² Aynı zamanda Yezidilik inancında evlenmek için de Yezidi bir anne ve babadan olma zorunluluğu bulunmaktadır. Yezidi olmayan birisiyle evlenmek yasaktır. Yezidilik inancında Yezidilik dininden olmayan biriyle evlenildiğinde dinden çıkmış olmaktadır.⁸³

Yezidilerin coşkuyla heyecanla kutladıkları en büyük bayramlarından biri nisan ayının 13'üncü gününden sonraki ilk Çarşamba günüdür. Bu güne, Türkçe'de "Kırmızı Çarşamba," Kürtçe'de ise "Çarşemiya Sor" denilmektedir. O gün Yezidiler yemek yapıp yumurta kaynatıyor, rengârenk yumurtaları boyatıyorlar ve bir eğlence merkezi tertiplenip bütün Yezidiler bayramlaşıyorlar. Bu bayramın Yezidilikte bu kadar kutsal olmasının sebebi toprağa ilk maya'nın atılması, yani dünyanın oluşumundan dolayıdır. Yumurtayı kaynatmamızın sebebi ise; yumurtalar sıvı olduğu için kaynatıldığı zaman sertleşmektedir. Yumurtanın da ortası sarı olduğu için inancımıza göre sarı kısmı güneş, yumurtanın beyaz kısmı ise dünyayı simgelemektedir. Yumurtaların farklı renklere boyanması ise, nisan ayının ve baharın gelişini simgelemektedir.

Türkiye'de yaşayan Yezidilere bakıldığında bütün Yezidilerin namaz, hac, oruç, zekât gibi ibadetleri aynıdır. Batman, Van, Mardin gibi yerlerde yaşayan Yezidilerin inanç yaşantıları ile Viranşehir'deki Yezidilerin yaşantısı arasında hiçbir fark yoktur. Çünkü Yezidilerdeki evlilik bağı Yezidilik inancına mesup kişilerle olduğu için farklı illerdeki Yezidileri birbirlerine kentlemektedir. Bu da Yezidiler arasındaki inanç bağına güçlendirmektedir. Bu sebeple Türkiye'de Yezidiler farklı illerde yaşasalarda inanç ve kültür yapıları aynı olmaktadır. Mardin ve Batman gibi illerde şeyh ve pirlerin bulunması diğer illerdeki müritlerin uğrak yerleri olmaktadır. Çünkü Yezidilik inancında müritler, şeyh ve pirlere sık sık ziyaret etmektedirler. Bu durum da göstermektedir ki Türkiye'de yaşayan bütün Yezidilerin inanç, bayram, ibadet gibi ritüelleri ve kültürel yapıları aynı olmaktadır.

⁸¹ Sercan Gören, Bozca Köyü, Lisans Mezunu, 1990 Doğumlu (Mürit)

⁸² Buro Eriel, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1942 Doğumlu (Mürit)

⁸³ Sinan Gören, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1983 Doğumlu (Mürit)

1.3.6. Yezidilikte ‘Adî B. Müsâfir

Yezidilik inancına mensup kişiler, dini inanışlarını, kültürlerini ve yaşantılarını sözlü bir gelenekle kuşaklara aktarmaları sebebiyle bir takım farklılıklar hatta bazı çelişkileri de içinde barındırmaktadır. Bu nedenle ‘Adî b. Müsâfir’in beşerî yönünün ön plana çıkarıldığı tarihsel kişiliği ile kimi zaman lahuti yönüne vurgu yapan kişiliğinin Yezidi inanışında bir takım farklılıkların ve çelişkilerin olması doğal görülmelidir. Yezidi inancında ‘Adî b. Müsâfir’in tarihî kişiliği ile ilgili rivayetlere göre; Allah, Âdem ve Havva’nın ardından Hz. Âdem’in sulbundan Şehit b. Cerra’yı ve Melek Tavus’un milleti olan Yezidileri yaratmış ve onları bu dağlarda (Laleş, Şengal, Sincar vb.) meskûn kılmıştır. Daha sonra da Şeyh ‘Adî b. Musafir’i Şam’dan çıkarıp Lâleş’te iskân etmek üzere göndermiştir. ‘Adî b. Müsafir kırk yaşlarına geldiğinde ise Laleş’te inzivaya çekilmiş ve kendini Allah’a ibadet etmeye adanmıştır. Bu inziva döneminde onun sohbetlerine dâhil olanlar, yanlarına gelen ve tarikatına tabi olanlar ‘Adî b. Müsâfir’i kabullenmiş, onun hüner ve kerametini görünce de onun şeyhliğini kabul edip, onun müridi ve öğrencileri olmuşlardır. İbadet ve riyazetle iştigal eden ‘Adî b. Müsâfir, onlara ilmî yönünden çok yeni şeyler öğretmiştir. Yezidilerde şeyhlik, ‘Adî b. Müsafir’le başlamaktadır. Ancak Şeyh ‘Adî Yezidilerin sadece şeyhi değildir. O, bir Şeyhu’l-Âm’dır. ‘Adî b. Müsafir’in ismi her tarafa yayılmış; adının yayıldığı bölgelerden pek çok şeyh ve keramet sahipleri kendisini ziyarete gelmişlerdir.⁸⁴

Yezidilik inancında ‘Adî b. Müsafir’in ismi Şeyh ‘Adî diye geçmektedir. Bu kelimenin kökeni Arapçadan gelmektedir. Bazı Yezidilere göre Şeyh ‘Adî Yezidilerin arasına sonradan katılmıştır. Yezidilik inancının hiyerarşik yapısında olan şeyhlik mertebesini getiren kişi Şeyh ‘Adî’dir. Bundan dolayı Yezidilikte şeyhlik mertebesi sonradan veya okuyarak elde edilen bir mertebe değildir. Şeyh olmak için şeyh ailesinden olma zorunluluğu bulunmaktadır.⁸⁵

Yezidiler dağılmaya başladığında sürekli onları toparlamaya birileri gelmiştir. Bu geçmişten beri hep böyle süregelmiştir. Şeyh ‘Adî de en son Yezidiler dağıldığında gelip bütün Yezidileri toplamıştır. Yezidileri en son toparlayan, bir araya getiren Şeyh ‘Adî’dir.⁸⁶ Şeyh ‘Adî reform getirmiştir. Mesela; Hristiyanlarda 500 yıl önce Reform

⁸⁴ Metin Bozan, a.g.m., s. 880.

⁸⁵ Devran, Burç Köyü, Lise Mezunu, 1980 Doğumlu (Mürit); Yaşar Yüksel, Oğlakçı Köyü, Lise Mezunu, 1984 Doğumlu (Mürit)

⁸⁶ Özkan Gören, Bozca Köyü, Lise Mezunu, 1971 Doğumlu (Mürit)

Hareketi oluştu. Martin Luther, Katolik ve Protestan hareketlerini birbirinden ayırmak için reform getirmiştir. şeyh ‘Adi de böyle bir reform hareketi yapmıştır. şeyh ‘Adi Yezidilik inancında hiyerarşik bir yapı oluşturmuştur. Bu hiyerarşik yapı şeyh, pir, mürit gibi sınıflardan oluşmaktadır.⁸⁷

şeyh ‘Adi’nin ne kadar keramet sahibi bir kişi olduğunu ancak yaşadığı dönemdeki akranlarıyla yazışmalarında görmekteyiz. Ama o dönemde, o kitlenin ve halkın üzerinde bu keramet ve yazışmalar etki etmemiştir. Bazı yezidilere göre şeyh ‘Adi, Yezidilik inancını benimsediği için Yezidi toplumu tarafından kabul görmüştür. Çok daha sonra ‘Adi b. Müsafir’in kardeşinin oğlu şeyh Hasan isimli kişi, Yezidiler üzerinde büyük bir etki bırakmaktadır. Hayatın bu akışı içinde şeyh ‘Adi’nin çizmeye çalıştığı kast sistemiyle dinsel sistem hayata geçirilmeye çalışılmaktadır.⁸⁸

şeyh ‘Adi Yezidilerin hiçbir zaman peygamberi olmamıştır. Çünkü Yezidilikte peygamber diye bir merteye yoktur. şeyh ‘Adi, sadece Yezidilik inancının yaşandığı bir dönemde kendine yer edinmiştir. şeyh ‘Adi, Yezidilerin kurucusu değildir. Yezidilik inancında bir azizdir. Yezidilerin yanında çok önemli bir değeri bulunmaktadır. Melek Tavus ile aynı tutulamaz. Aynı zamanda şeyh ‘Adi, tanrının hiçbir tasviri veya tasavvuru değildir. şeyh ‘Adi, bugünkü Yezidiliğin kast sistemini oluşturan en önemli şahsiyettir. Yezidilerin bugüne kadar gelmesini sağlayan ve aynı zamanda kast sistemini ortaya çıkaran önemli bir şahsiyettir.⁸⁹

Yezidi inancındaki bazı ibadetlere bakıldığında şeyh ‘Adi’nin etkisini hem yaşadığı zaman diliminde hem de öldükten sonraki yaşantıda görmek mümkündür. Yezidilerin gün içinde yaptıkları en önemli ibadeti sabah ve akşam duaları (namazları) bulunmaktadır. şeyh ‘Adi Yezidilik inancında önemli bir yere sahiptir. Onun ismi üzerine birçok ibadet yapılmakta ve bayramlar kutlanılmaktadır. Bu çerçevede şeyh ‘Adi adına temmuz ayındaki “yaz bayramı” kutlanılmaktadır. Yezidilik inancı mistik bir yapıya sahiptir. Yezidiler şeyh ‘Adi’nin kişiliğine birçok konuda olağanüstü nitelikler yüklemektedir. Bu bağlamda şeyh ‘Adi hakkında çoğu olağanüstü nitelikte olan nakiller bulunmaktadır. Bu rivayetlerde şeyh ‘Adi’nin farklı yönlerine işaret eden menkıbelerin bir kısmında “İlahi misyonu üstlenmiş elçi” olduğu ifade edilmektedir. Bu rivayetlerden

⁸⁷ İsa Burç, Burç Köyü, Ortaokul Mezunu, 1974 Doğumlu (Mürit); Tahsin Avanaş, Burç Köyü, Lisans Mezunu, 1989 Doğumlu, (Mürit)

⁸⁸ Sercan Gören, Bozca Köyü, Lisans Mezunu, 1990 Doğumlu (Mürit)

⁸⁹ Halil Uğdur, Burç Köyü, Lisans Mezunu, 1989 Doğumlu (Mürit); Cuma Avanaş, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1969 Doğumlu (Mürit)

birine göre; Adî b. Müsâfir on beş yaşlarında olduğu sıralarda bir gün ay ışığında at sırtında bir ovayı geçerken, kendisine çağrılar gelir. Eski bir mezarın önünde yerin altından iki metre uzunluğunda bacakları, manda gibi başları, uzun sert kıllı saçları, yeşil yeşil parlayan ve öküzünki kadar büyük yuvarlak gözleri, kapkara derileri olan ama başka türlü insana benzeyen iki deve şeklinde- bir hayalet karşısına çıkar. Bu arada mezarda bir minare şeklini alarak gökyüzüne kadar ulaşır ve sallanmaya başlar. Dehşet içinde kalan Adî b. Müsâfir, sarsılarak yanı başında duran su testisini devirir. Hayalet bu kez tavus kuşu kuyruğu olan yakışıklı bir delikanlıya dönüşür ve ‘Adî b. Müsâfir’e: *“Korkma; evet minare düşebilir, dünyayı yerle bir edebilir ama sen ve sana kulak verenler bundan zarar görmeyecek ve geride kalacak harabelerde saltanatınızı süreceksiniz. Ben Melek Tavus’un dünyaya hakikat dinini ilan etme görevini sana veriyorum”* der. Bunun üzerine Melek Tavus, Adî’nin ruhunu alıp yedi yıl kalmak üzere gökyüzüne (cennete) götürür ve tanrı, bedeni mezar içinde sakin sakin yatan Adî b. Müsâfir’e her şeyin hakikatini açıklar. Ruhü gökten inerek tekrar bedenleştiğinde, devrilmiş su testisinden akan su henüz tükenmemiştir. Kimi menkıbelerde ise ilahi makam, sadece Adî b. Müsâfir’i korumakla kalmamakta; aynı zamanda ona olağanüstü güçler de vermektedir. O da bu güçleri sayesinde tabiata ve tabiattaki hadiselere hükmedebilmektedir. Bunun en belirgin örneği rüzgâra hükmedebilmesi ve hava durumunu tanzim edebilmesidir. Bir keresinde kendi kerametlerine inanmayan bir adamı şiddetli rüzgâr esen bir dağa çıkarmış; sultanlığının herkes tarafından malum olması için halkı da bu dağa çıkmaya davet etmiştir.”⁹⁰

Şeyh ‘Adî’nin ölümünden sonra onun hakkında abartılı birçok hikâye zikredilmiştir. Bu hikâyeler Şeyh ‘adinin farklı bir şekilde algılanmasına ve mezarının bulunduğu yerin zaviyesinin kutsallaştırılmasına neden olmuştur. Şeyh ‘Adî Yezidilerin gözünde artık normal bir beşer olmaktan ziyade mistik bir hal almıştır. Yezidilerin Şeyh ‘Adî’ye karşı olan söylemleri farklı bir etkiyi ortaya çıkarmıştır. O da Şeyh ‘Adî’yi kutsal bir şahsiyete büründürmektedir. Şeyh ‘Adî Yezidilerin dini hayat ve yaşantılarında merkezi bir konuma gelmiştir. “Söz konusu iddialardan birisine göre ‘Adî b. Müsâfir bir peygamberdir. Hatta diğer tüm nebilerden üstündür. Bir kısım fikirlerde ise onun kendisine secde edilen ölümsüz mutlak tanrı olduğu ifade edilmektedir. Ancak yaygın olarak benimsenen görüş ‘Adî b. Müsâfir’in Allah’ın veziri olduğu şeklindedir.

⁹⁰ Metin Bozan, a.g.m., s. 884.

Buna göre ‘Adî b. Müsâfir, Allah katında Vezir-i A’zam’dır. Yerde ve gökte tüm işler onun emir ve tedbirinden geçmektedir. Allah, ona danışmadan, onun iznini almadan hiçbir iş yapmamakta ve onun her istediğini yerine getirmektedir. ‘Adî b. Müsâfir ile ilgili karmaşık gibi görünen görüşleri kimi Yezidiler tenasüh inancı ile izah etmektedirler. Tenasüh inancını kabul eden Yezidilere göre aslında Melek Tavus ve Şeyh ‘Adî aynı şahsiyetlerdir. Yani aslında ‘Adî b. Müsâfir, Melek Tavus’un sonradan Yezidilere yol göstermek/dini ihya etmek üzere gelmiş şeklidir. Bu nedenle olmalıdır ki, ‘Adî b. Müsâfir’in cesede bürünmüş bir melek olduğu iddia edilmiştir. Bu tenasüh düşüncesi halen devam etmekte ve Melek Tavus’un yani Şeyh ‘Adî’ nin bir gün tekrar başka bir surette nazil olacağına inanılmaktadır. ‘Adî b. Müsâfir’in türbesi kadar türbesindeki toprak da Yezidiler tarafından kutsal addedilmekte ve ona özel bir önem verilmektedir. Bu nedenle her Yezidi’nin Şeyh Adî türbesinden “Bereketu Şeyh Adî” adını verdikleri ve bölgede bulunan zezem suyu ile yoğrulan bir miktar toprağı yanında bulundurması gerektiğine inanmaktadırlar. İnanışlarına göre bu toprak (kendi ifadeleri ile berat), onları tehlikelere karşı koruyan ve onlara bereket getiren bir tılsımdır. Bu nedendir ki, Yezidiler, her sabah bundan bir miktar yemekte, oruçlarını bu toprakla açmaktadır.”⁹¹

Viranşehir Yezidilerine göre ‘Adî b. Müsâfir bir Peygamber, Veziri Azam veya Melek Tavus değildir. Şeyh ‘Adî çok önemli bir âlim, yol gösterici bir şahsiyettir. Şeyh ‘Adî, Yezidileri bir araya getiren ve Yezidilikte kast sistemini oluşturan âlimdir.

1.3.7. Yezidilikte Melek-i Tavus

Melek Tavus, Yezidilerin bazı inanışlarına göre Emevi Halifesi Muaviye’nin oğlu Yezittir. Aslında Yezit, Hz. Hasan’ı öldürdükten sonra Şam’da üç yüz sene yaşamıştır, diye inanılmaktadır. Hâlbuki bu vb. birçok fikirleri bir takım hurafe ve batıl inançtan ibaret olup, bir hikmet ve dini bir çıkarımda bulunmak mümkün değildir. Diğer bir taraftan Yezidiler arasında Melek Tavus’ un ne olduğu muammadır. Melek Cebrail, ismi helhele⁹² olan ağacın üstünde oturmuş. Hz. Âdem ile Hava, Melek Cebrail’e sen

⁹¹ Ahmet Turan, *Yezidilerin Tarihçeleri Coğrafi Dağılımları İnançları Örf ve Adetleri*, İstanbul: Hitabevi Yayınları, 2015, s. 83.

⁹² Yezidilerde cennette kutsal sayılan ağacın ismidir. Bkz. Çakır Ceyhan Süvari, Elif Kanca “*Ezidi Bayramı "Çarşema Sor" un Toplumsal Geçiş Ritüeli Olarak Analizi*, Uluslararası Midyat Sempozyumu, (7 -9 Ekim 2011), s.682.

bizim rabbimizsin demişlerdir. Melek Cebrail ise, hayır ben sizin Rabbiniz değilim, sizi ve bizi Yaratan Ezda'dır. Yani Âlemlerin Rabbidir.⁹³

Yezidilik inancında tanrı olarak nitelendirilen "Melek Tavus" için Yezidiler tarafından "Sincak" adında horoz şekline benzer tunçtan bir heykel yapılmıştır. Bunu da tunçtan bir kaide üzerine oturtmuşlardır. Bu horozun ayakları da yoktur. Yezidilikte horoz heykeli güneşin, ateşin ve aydınlığın yani ışık yayan her şeyin sembolü olarak kabul edilmektedir. Yezidiler, her yılın Nisan, Eylül, Kasım aylarında Melek Tavus'u anmak için ziyaret ederler. Melek Tavus'u simgeleyen heykelleri "köçek" denilen şeyhler muhafaza etmektedirler. Köçekler, bu heykelleri her yıl Yezidilerin yaşadıkları yerlere götürerek ziyarete açmaktadırlar.⁹⁴ Bununla kendi tebaalarının ibadetlerini daha diri ve ayakta tutmaya çalışırlar. Özellikle köçekler, köyleri dolaşırken gittikleri yerde en çok para veren şahısın evine misafir olurlar. Gittikleri o evin bir odasına Melek Tavusun bir heykelini bırakırlar. Köydeki diğer Yezidiler ise bu eve geldikten sonra köçekler, bağladıkları uzun saçlarını salıverip, Melek Tavus heykelinin çevresinde dönüp oynamaya başlarlar. Aynı şekilde onlarla beraber kavallar, davullar, zurnalar eşliğinde ilahiler söylenir, Melek Tavus'un heykelinin ön tarafına paralar ve değerli şeyler bırakılır.⁹⁵

Aydın'a göre Yezidiler, Şeytan'a Melek-i Tavus, Tavus Melek, Tavus'ul-Melaïke gibi isimlerle anıp ve onu kendilerine ma'bud yapmaktadırlar.⁹⁶ Yezidilik inancına göre diğer dinlerden olanlar şeytan ismini ön plana çıkararak Melek Tavus'un ismini kötületmeye çalışmaktadırlar. Bu şekilde yapmalarının amacı ise; bizim inancımızı ve değerlerimizi Melek Tavus ismi üzerinden kötülemektir. Yezidilerin Yaratılış hikâyelerinde ve kutsal kitaplarında da görüldüğü gibi Melek Tavus, yaratılan meleklerin ilki olup Azazil olan yedi meleğin başkanıdır.⁹⁷ Thomas Menzel'e göre ise "Yezidilerin yaşantılarına bakıldığı zaman Melek Tavus dışındaki altı Meleğin fazla telavuz edilmediği gibi sadece Tanrı ile Melek Tavus arasındaki ikilik yer almaktadır. Yezidilik inancında Tanrı dünyanın koruyucusu değil, yalnız yaratıcısı olmaktadır. O,

⁹³ Salih Yüksel Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1975 Doğumlu (Mürit); Özkan Gören, Bozca Köyü, Lisans Mezunu, 1986 Doğumlu (Mürit)

⁹⁴ Cengiz Kiy, Yolveren Köyü (Burç Köyü Piri), İlkokul Mezunu, 1964 Doğumlu (Pir)

⁹⁵ Mehmet Alçun, Yolveren Köyü, Okuryazar Değil, 1939 Doğumlu(Pir); Cengiz Kiy, Yolveren Köyü, İlkokul Mezunu, 1964 Doğumlu (Pir)

⁹⁶ Mehmet Aydın, "Şeytana Tapma, Yezidilerin İnanç Esasları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt; XXIII, s.361-362.

⁹⁷ Özcan Gören, Bozca Köyü, 1963 Doğumlu, İlkokul Mezunu (Mürit)

faal değildir, dünya ile ilgilenmez. Bazı rivayetlerde de tam iradenin sahibi ve yürütücüsü Melek Tavus olup, tenasüh inancından dolayı tanrılaştırılan Şeyh ‘Adi b. Müsafir ile birlik teşkil etmektedir. Böylece Melek Tavus tanrının ikinci bir şahsiyeti olup onun faal bir suretidir. Melek Tavus, tanrı ile birdir ve çözülmez bir şekilde tanrıya bağlıdır. Bu manada Yezidiler tek Tanrılı inaçtır. Ancak yine görüldüğü gibi Tanrı ile insan arasında aracı olarak hizmet gören yarı ilah veya ilahlar bulunmaktadır.”⁹⁸

Melek Tavus bazılarının dediği gibi kötülük ilkesi değil, mutlak bir şekilde dünyadaki ilahi nizamın zorunlu bir parçası ve kötülüğün tam bir anlayış içinde enfüsiliği ve izafiliğin zorunlu olarak tanınmasının inkârıdır. Yani Yezidilikte Melek Tavus bir iyilik ilahı olduğu gibi, efsaneden de anlaşıldığı üzere onun yeniden tövbe etmesinden dolayı Tanrı tarafından bağışlanan, gözden düştükten sonra tekrar itibarı sağlanan bir Melek olarak da bilinir. Tanrı adı olarak söylenmesi kesinlikle yasak olduğu gibi beyaz incinin mahiyeti itibarı ile “Tavus” ile aynı olduğu da söylenmektedir. Yezidilik kavmi Melek Tavus’un milletidir. Yezidilerin çoğalmalarını sağlayan, Yezidileri görüp gözeten, zaman zaman yeryüzüne inip hükümdarlar tayin eden bir Melek olup, Yezidilerin ilahıdır. Yezidiler bu şeytana Melek Tavus veya Emin Cebrail derler. Şekline gelince araştırmacılar bunun suretinin bilinen tavus kuşu şeklinde olduğu zannına kapılarak, bu şekilde resmini çizmişlerdir.⁹⁹

Beşirli’ye göre ise; “Yezidiliğe ait mitolojik söylencelerden de anlaşıldığı ve Mushaf-a Reş’te belirtildiği gibi Huda’nın ilk önce Melek Tavus’u yarattığını, Dünya’da hiçbir varlık yokken onun var olduğunu ve diğer tüm melekleri de ‘Melek Tavus’un yönettiğini söylenmektedir.”¹⁰⁰ Melek Tavus hiç bir şey yokken vardı. Melek Tavus, Tanrının katından mütemadi olarak Yezidilerin sıkıntılarını gidermek ve onlara yardım etmek için yeryüzüne gelmektedir. Tanrı, otuz bin melek yarattı ve bu otuz bin melek kendisine kırk bin sene ibadet ettiler. Daha sonra onları Melek Tavus’a emanet edip ve onları göklere çıkarmıştır. Tanrı, Âdem ve Havva’yı yaratacağı zaman meleklerle: “Ey Melekler! Âdem ve Havva’yı yaratacağım. Âdem’in soyundan Şehit b. Cerra’yı yaratacağım. Onun soyundan gelenler, Melek Azrail’e yani Melek Tavus’a saygı gösterecek ve hürmet edecektir. Tanrı Âdem’i yaratır ve cennete koymaktadır. Âdem cennette yüz yıl beklemektedir. Yüz yıl geçtikten sonra Melek Tavus, Tanrı’ya: “Eğer

⁹⁸ Thomas Menzel, *Yezidiler*, İslam Ansiklopedisi, Eskişehir: MEB. Yayınları, C. XIII, 1997, s.418.

⁹⁹ Ahmet Turan, a.g.m., s.146-147.

¹⁰⁰ Hayati Beşirli, a.g.m., s.261-262.

Âdem bu meyveden yemez ise nesli nasıl çoğalır?” diye sorar. Tanrı da ona: “emir ve komutayı sana bıraktım” der. Bunun üzerine de Melek Tavus Âdem’e gelerek: “Bu meyveden yedin mi?” diye sorar. Âdem: “Hayır, Tanrı bundan yememi yasakladı” der. Melek Tavus’un da ona cevabı: “ Buğdaydan ye, senin için daha hayırlı olur” şeklinde olmaktadır.¹⁰¹

Melek Tavus’a ait birçok figür, Yezidilerin hayatındaki her alana yerleşmiştir. Melek Tavus, Yezidilikte, tanrının bir tasavvuru olarak adlandırılmaktadır. Melek Tavus, tanrıyı simgelemektedir. Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde yaptığımız alan araştırmasında Melek Tavus’a ait tavus kuşu figürünün Yezidilerin kendi evlerine, bahçelerine, odalarına kısacası yaşadıkları her alanda olduğunu gözlemledik. Özellikle Yezidiliği temsil eden, Yezidilikte önemli bir yere sahip olan birçok dini figürler bulunmaktadır. Bu figürleri kendi evlerindeki her odanın başköşesine asmaktadırlar. Melek Tavus’a, olan saygınlarını, biatlarını göstermektedirler. Özellikle mezarlıklarda da ölenlerin mezar taşlarında Melek Tavus’un figürleri görülmektedir. Aynı şekilde Yezidiler, Melek Tavus’a ait figürleri bahçe duvarlarına ve evlerinin duvarlarına kazıyıp işledikleri görülmektedir. Yezidilerden Kâtip Yüksel’e göre; “Melek Tavus, Allah'ın yeryüzünü dizayn etmesi için görevlendirdiği kişidir. Melek Tavus, Cebrail’i Emin’dir. Birçok kaynakta Melek Tavus şeytan olarak geçmektedir. Ama Yezidiler, şeytana tapmıyorlar. Şeytan ismi bizim inancımızda, çok kötü bir ibare ve lanetlenmiş olduğu için, bizim onun ismini ağzımıza almamız çok büyük bir günah sayılmaktadır. Hatta o ismi andıracak bazı kelime ve harfleri bile telaffuz etmek yasaktır. Bundan dolayı bazıları, şeytanın ismini ağzımıza almadığımız için bizi, şeytana tapanlar olarak bilmektedirler. Ama Yezidiler Melek-i Tavus’un halkıdır.” demektedir.¹⁰²

Yezidilik inancında Melek Tavus, aydınlığa doğru yol gösteren olarak görülmektedir. Yezidilerin kendilerini seçilmiş bir toplum olarak görmelerinden dolayı bazı kavramlara olağanüstü bir aşırılık yüklenmektedir. Bazen, kendi nefislerini tatmin etmek için Melek Tavus gibi önemli şahsiyetlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Yezidiler, yalnızlığa, darlığa düştüklerinde ve kendi nefislerinin isteklerinin yerine getirilmesine karşı Yezidilerin tutunacakları ve yardım isteyecekleri bir mabuda

¹⁰¹ Ahmet Taşğın, “Yezidiler, Becirmaniler ve Karaçiler”, *Makalelerle Mardin IV. Önemli Simalar Dini Topluluklar*, İstanbul 2007, s.3-4.

¹⁰² Kâtip Yüksel, Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1953 Doğumlu (Mürit); Burhan Gören, Bozca Köyü, Lise Mezunu, 1971 Doğumlu (Mürit)

ihtiyaçları vardır. İŖte Yezidilikte de bu mabud Melek Tavus'tur. Alan grŖmesindeki birçok kiŖiyle yaptığımız röportajlarda, Yezidilerin Ŗeytanı lanetlediklerini, onun ismini veya onu andırarak her Ŗeynin Yezidiler için haram olduğunu söylemektedirler. "Melek Tavus Ŗeytan veya iblis midir?" Diye sorduğumuzda ise; Melek Tavus Allah'ın her Ŗeyi ona teslim ettiği bir kiŖidir. Melek Tavus, ViranŖehir Yezidilerine göre Emin Cebrail olmaktadır.

Melek Tavus'un ismi daha bir netliğe kavuŖmamıŖtır. Melek Tavus'a verilen isimlerden bazıları ise; Azrail, Azazil, Cebrail, Ŗeytan, İblis vb. isimler kullanılmaktadır. ViranŖehir'li Yezidilere göre Melek Tavus, peygamber, evliya veya tanrı değildir. Melek Tavus Allah'ın yeryüzünü dizayn etmesi için görevlendirdiği bir melektir. Melek Tavus, bütün meleklerin baŖıdır. Melek Tavus, Yezidilerin hayatlarının her alanında görülmektedir. Melek Tavus'u simgeleyen horoz veya tavus kuŖu figürü ViranŖehir'deki Yezidilerin bahçelerinde, duvarlarında ve evlerinin içindeki birçok yere resmedilmiŖtir.¹⁰³

¹⁰³ İsa Burç, Burç Köyü, Ortaokul Mezunu, 1974 Doğumlu, (Mürit); Halil Uğdur, Burç Köyü, Lisans Mezunu, 1989 Doğumlu (Mürit); Kâtip Yüksel, Oğlaki Köyü, İlkokul Mezunu, 1953 Doğumlu, (Mürit); beyt Göçmen, Fıstık Köyü, İlkokul Mezunu, 1942 Doğumlu, (Mürit); Ali Kartal, Oğuz Köyü, İlkokul Mezunu, 1947 Doğumlu, (Mürit).

II. BÖLÜM

2. YEZİDİLERDE DİNİ HAYAT

2.1. YEZİDİLERDE İNANÇ ESASLARI

Yezidilik inancında tanrı ve peygamberlik tasavvurları çok farklı bir zemine oturtulmuştur. Yezidilik inancına göre tanrı, bir ve tektir. Yezidilik inancına göre Yezidileri yaratan Allah'tır. Çünkü Yezidilik inancının isimlerinden biri sayılan "ezda" isminin anlamı Allah bizi yarattı diye söylenilmektedir. Bundan dolayı Yezidilik inancında Allah ismine olağaüstü birçok anlam yüklemektedirler. Yezidiler, bir ve tek olan Allah'a inanmaktadırlar. Ama Yezidilik inancında Allah'ın peygamberler göndermediğine inanılmaktadır. Yezidilik inancına göre peygamberlerin görevini melekler yapmaktadır. Yezidilikte peygamberlere ihtiyaç yoktur. Çünkü Yezidilikte melekler yerin ve göğün bütün işlerini yapmakla yükümlüdür. Bundan dolayı Yezidilik inancına göre bütün işleri melekler yaptığından dolayı Allah hiçbir işe karışmamaktadır.

Yezidilikte kutsal kitaplar da çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü Yezidilerin dini öğretileri bu kitaplarda geçmektedir. Yezidilik inancında bu kitaplar Mushaf-a Reş ve Kitab-a Cilve'dir. Kısaca Yezidilikte inanç esasları şu şekildedir:

2.1.1. Yezidilikte Tanrı ve Peygamber Anlayışı

Yezidi inancında sadece bir tanrı vardır. Allah bütün yaratılmış varlıkların ilahıdır. Yezidilerin inandığı Allah sonsuz bir şekilde iyidir. Allah dünya işleriyle uzaktan ilgilenmektedir. Allah kudretini kendisine yardım eden meleklerle göstermektedir. Monoteist bir karakter taşıyan Yezidilerin Allah inancı, Yezidilerin gerçekleştirdikleri inançlar çeşitliliği ile zaman zaman karmaşık bir durum arz etmektedir. Özellikle yaratılış efsanesi, cennet, Âdem ve Havva, iblis konularındaki çok çok zengin Yezidi muhayyilesi bu monoteist karakterli Yezidi tanrısına bazen insanüstü bir kudret tevdi ederken, bazen de tamamen beşeri özellikler isnat etmektedir.¹⁰⁴

Yezidilik inancına göre insanları yaratan Allah'tır. Yezidilik inancına göre Allah, Ezda olarak geçmektedir. Allah her şeyi yaratmaktadır. Allah insanları yaratırken kendisine yakın olan Ezda (Yezidiler) toplumunu da yarattı. Allah, dünyayı ve içindeki bütün işleri meleklerle bırakmıştır. Bundan dolayı Yezidilik inancına göre melekler, dünyanın bütün işlerini yapmaktadır. Bu şekilde melekler, peygamberlerin görevlerini

¹⁰⁴ Murat Şahin, a.g.e., s.86

de yapmaktadır. Yezidilik inancına göre peygamberlere gerek kalmamaktadır. Bu nedenle Yezidilerde peygamberlik inancı bulunmamaktadır.¹⁰⁵

Yezidilikte peygamber inancı yoktur. Yezidilik inancı peygamberlik anlayışını kabul etmemektedir. Viranşehir'deki Yezidilere göre peygamberlik diye bir görev verilmemiştir. Allah, peygamberlere vereceği bu görevleri meleklerle vermektedir. Yezidilere göre Allah bir ve tektir. Ancak Allah'ın sıfatları hem meleklerle hem de bazı insanlarda bulunabilmektedir.

2.2.2. Yezidilikte Melekler

Yezidilik inancında Allah, dünyayı kendi kudretini ihsan ettiği yedi meleklerle yönetmektedir. Yezidiler de bu şekilde oluşan tanrı melek olarak kabul edilmiştir. Yezidilerin bu tanrı melek bütünleşmesi şu şekilde sıralanmaktadır.

“Melek Azrail, Melek Derdail, Melek İsrail, Melek Mikail, Melek Cebrail, Melek Samuel, Melek Nurail”

Özellikle yedi melek emirleriyle (şeyhler) bütünleşmiştir. Çünkü Yezidilikte meleklerin görevlerini yeryüzünde belli din adamları yapabilmektedir. Bu bedenleşme şu şekildedir.

“Şeyh ‘Adi, Şeyh Hasan, Şeyh Şemseddin, Şeyh Ebu Bekir, Şeyh Sacaeddin, Şeyh Sadreddin, Şeyh Fahrettin’dir.”

Yezidilere göre, melekler zaman zaman gökten inmektedirler. Bin yılda bir insanlara yeni yasalar getirmektedirler. Kutsal yasaları ve kitapları bildirerek cemaatin hattihareketini tayin ederler. Bu bildirimleri dünyada mevcut diğer mezheplere de duyurmaktadırlar.¹⁰⁶ Meleklerin görevleri ile ilgili bilgilere kutsal kitaplarda değinilmektedir.

2.2.3. Yezidilikte Kutsal Kitaplar

Yezidilik inancında kutsal kitaplar iki kitaptan oluşmaktadır. Viranşehir'de görüşülen kişilere bu kitapların durumu sorulduğunda ise bu kitapların varlığının gerçek olduğunu ama bu kitaplara ne olduğunu bilmediklerini söylemektedirler. Şeyh ve pirlere başka kimsenin anlamını bilmediğini dile getirmektedirler. Tolun'a göre ise

¹⁰⁵ Özcan Gören, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1963 Doğumlu (Mürir)

¹⁰⁶ Mehlika Aktok Kaşgarlı, “Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Tarihi İnanç Yapısı”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul Şubat 1986, Sayı:40, s.60

Yezidi inancına ait kitapların halen mevcut olup Kürtçe'den Türkçe'ye çevrilmiştir. Kitab-a Cilve ve Mushaf-a Reş'in Türkçe'ye çevrilmiş hali şu şekildedir.¹⁰⁷

2.2.3.1. Kitab-a Cilve

Birinci Bölüm; “Ben ki vardım, varım, sonsuza dek var olacağım; tüm yaratılmışlara hükmüm geçer, tüm olaylar ve benim erkim altındaki varlıklarla ilgili her şey, benim buyruğumla olur. Kim bana inanır da gerektiğinde beni çağırırsa ben hemen onun yanındayım, benim var olmadığım hiçbir yer düşünülemez. Beni benimsemeyen kimselerin, kendi isteklerine uygun olmadığı için kötülük diye nitelendirdikleri tüm olaylar, benim isteğimle olur. Her çağın bir yönetici vekili vardır; onu ben seçerim. Her kuşakla birlikte, bu Dünya'nın başkanı da değişir; Başkanlar sırayla gelirler, kendi dönemleriyle ilgili görevlerini yerine getirirler. Yaratılıştan kazanılan özelliklerin değerleriyle orantılı olarak, suçları bağışlarım. Kim ki buna karşı çıkar, sıkıntılarla acılar ondan eksik edilmeyecektir. Başka hiçbir tanrı, benim işlerime ve yaptıklarımaya karışamaz: ben neye karar verirsem, o olur.

Yabancıların ellerinde bulunan kutsal kitaplar, peygamberler ve havariler tarafından yazılmış olsalar bile, artık geçersizdirler, isyancı bir nitelik kazanmışlardır, bozulmuşlardır; bunlar birbirlerini yalanlamakta ve geçersiz kılmaktadırlar. Doğru olanla yanlış olan arasındaki ayırım, yaşanan çağın koşullarına göre yapılacaktır. Bana inananlara verdiği sözleri yerine getireceğim; belirli dönemler için yetkilerimi devrettiğim akıllı ve sezgili vekillerimin yargılarına göre, kullarımla aramdaki sözleşmeye uyacağım ya da uymayacağım. Olayların gelişimini dikkate alırım; içinde bulunulan zamanda yararlı olan neyse, onu uygulayım. Benim eğitmenliğimi kabul edenleri yönlendirir, eğitirim; onlar bana uymakla, ruhun duyacağı sevinç ve zevklerin en büyüğüne kavuşurlar.

İkinci Bölüm; Çok iyi bildiğim tüm yöntemlerle, Âdemoğullarını ödüllendirir ve cezalandırırım. Yeryüzünde, üstünde ve altında ne varsa benim denetimimdedir. Öbür ırklara yardım etmeyi üstlenemem, onlara iyilik yapmaktan uzak da durmam, hele benim seçilmiş topluluğumdan ve bana uysallıkla hizmet edenlerden bunu hiç esirgemem. Sınadığım insanlara etkin bir denetim yetkisi veririm; bu insanlar, benim

¹⁰⁷ Kemal Tolun, Nasandina Kevneşopen Ezdiyatiye, 1.Baskı, İstanbul: Peri Yayınları, 2006, s.220.

irademe uygun olarak, belirli durumlarda, bana inanıp öğütlerimi tutanlara yardım ederler. Alan da benim, veren de; zengin eden, fakir eden de; mutlu kılan, mutsuz kılan da; bütün bunlar çevre koşullarına ve zamana uygun biçimde gerçekleşir; benim işlerime karışmak ve herhangi bir insanı denetimimden çıkarmak hakkına ve yetkisine sahip hiçbir güç yoktur. Bana engel olmaya çalışanların üzerine acılarla hastalıklar yağdırırım. Kim benim buyruklarına uyar, öbür insanlar gibi ölmez. Bu düşük dünyada hiç kimsenin, kendisi için belirlediğim süreden fazla kalmasına dayanmam; ama istersem, onu bu dünyaya iki kez, üç kez ya da daha fazla, geri gönderirim, ruhunu başka bedenin içine sokarak; bu evrensel bir yasadır.

Üçüncü Bölüm; Ben kitap göndermeksizin yönlendiririm, dostlarıma ve benim öğrettiklerimi benimseyenlere, doğru yolu, gizli araçlarla gösteririm; uyulmasını istediğim kurallar, bunaltıcı değildir, zaman ve koşullara göre saptanmıştır. Yasalarıma karşı çıkanları öbür dünyalarda cezalandırırım. Âdemoğulları yapılması istenen şeyleri bilmezler, bu yüzden sık sık yanlışlığa düşerler. Yeryüzündeki ve gökteki hayvanlar, denizdeki balıklar, hepsi benim yönetim ve denetimim altındadır. Dünyanın bağrındaki gizli hazineler ve başka şeyler, benim bilgimin içindedir. Onların tek tek bulunup alınmasına olanak sağlarım. Bunlara sahip olacak kimselere ve benden zamanında dilekte bulunanlara gizli işaretlerimi, mucizelerimi gösteririm. Bana ve izleyicilerime karşı yabancıların göstereceği düşmanlık ve direnme, ancak kendilerine zarar verir, çünkü bilmezler ki güç ve zenginlik benim ellerimdedir ve bunları ben, Âdemoğullarından, hak edenlere veririm. Dünyaların yönetimi; çağların arka arkaya geçip gidişi, vekillerimin her çağda değişmesi, sonsuza dek benim yetkimdedir. Her kim oraya dürüstçe yürümezse, ben, kendim belirleyeceğim bir zamanda onu cezalandıracağım ve başladığı yere geri göndereceğim.

Dördüncü Bölüm; Mevsimler dört tanedir, unsurlar da dört tanedir; bunları ben, yaratıklarımın, gereksinmelerini gidermek için başıladım. Yabancıların kutsal kitapları, ancak benim yasalarıma uygun oldukları, karşı çıkmadıkları ölçüde tarafımdan kabul görürler; yine de bunlar, çoğunlukla saptırılmışlardır. Üç tanesi bana karşıdır ve ben, üç addan nefret ederim. Benim gizlerimi açığa vurmayanlar için, ödüllendirme konusundaki sözümü tutacağım. Benim uğruma acı çekmeye katlananları, kuşku

duyulmasın ki, dünyalardan birinde ödüllendireceğim. Benim yolumdan gidenler, kendilerine düşman olanlara ve yabancılara karşı, cemaat halinde yaşasınlar. Ey siz, benim yasalarımaya uyanlar, benim tarafımdan ileilmeyen düşünceleri kafanıza sokmayın. Yabancıların yaptığı gibi sakın, adımı ya da bana yakıştırılan adları ağzınıza almayın, yoksa günaha girersiniz; çünkü bu konular, sizin kavrayışınızın üzerindedir.

Beşinci Bölüm; Beni simgeleyen şeylere ve resimlere saygılarınızı sunun; çünkü onlar size, benim yasalarımaya aykırı olan davranışlarınızı anımsatacaktır. Yardımcılarımın buyruklarına uyun, sözlerine kulak verin ki, benden aldıkları öte dünya bilgisini size iletsinler.

2.2.3.2. *Mushaf-a Reş*

Yezidilerin kutsal metinlerinden birisi olan Mushaf-a Reş'te (Kara Kitap) Yezidiliğin kökeni, bir efsane ile şöyle anlatılmaktadır:

1. Başlangıçta Allah kutsal sırrından bir inci yarattı ve Anfer adlı bir de kuş yaratarak inciyi bu kuşun sırtına koydu. İnci kırk bin yıl kuşun sırtında kaldı.
2. Allah'ın yarattığı ilk gün Pazar günüdür. Bu günde Azrail adında bir melek yarattı. Bu her şeyin başkanı Melek Tavus'tur.
3. Pazartesi günü Melek Derdail'i yarattı. Bu Şeyh Hasan'dır.
4. Salı günü Melek İsrail'i yarattı. Bu Şeyh Şemsettin'dir.
5. Çarşamba günü Melek Mikail'i yarattı. Bu Şeyh Ebu Bekir'dir.
6. Perşembe Günü Melek Cebrail'i yarattı. Bu Şeyh Secadüddin'dir.
7. Cuma Günü Melek Semnail'i yarattı. Bu Şeyh Nasuriddin'dir.
8. Cumartesi Günü Melek Nurail'i (nevrail) yarattı. Bu Şeyh Fahreddin'dir.
9. Allah Yedi yıl bekledikten sonra Melek Tavusu Melekler üzerine başkan yaptı.
10. Sonra yeri, yedi kat göğü, güneşi ve Ay'ı yarattı.
11. Sonra Fahreddin Enes'i, hayvanları, yırtıcı kuşları yaratarak onları, hırkasının ceplerine koydu. İşte o zaman meleklerin refakatinde inciden çıktı. Meleklerden Fahreddin inciyi yüksek sesle bağırdı. Bunun üzerine inci dört parçaya ayrıldı. İçinden su çıktı ve deniz oldu. Dünya deliksiz yuvarlak oldu.
12. Allah Cebrail'i bir kuş şeklinde yarattı. Onu, dünyanın dört köşesini yapması için gönderdi. Sonra bir gemi yarattı ve gemiye otuz yıl bindi. Akabinde gelerek Laleş'e

oturdu ve dünyaya bağırdı. Deniz dondu, dünya meydana geldi ve sallanmaya başladı. Sarsıntı dursun diye Cebrail iki inci parçasına emretti. Bir parçasını yerin altına diğer parçasını göğün kapısına koydu. Sonra semaya güneş ve Ay'ı yerleştirdi. İncinin parçalarından da gökyüzünü süslemek için yıldızlar yarattı. Bunları gökyüzüne astı.

13. Yeryüzünde süs olsun diye meyve veren ağaçlar ve bitkiler yaratıldı. Sonra ferş üzerinde arşı yarattı.

14. O zaman Allah: “Ey melekler, ben Âdem ile Havva'yı yaratacağım ve Âdem'in vücudundan da Şehid b. Cerra'yı vücuda getireceğim. Ondan yeryüzünde bir millet türeyecek, o millet de Melek Azazil yani Melek Tavus'a hürmet edecektir. Bu millete Yezidi milleti denilecektir.” dedi.

15. Bundan sonra Şeyh Adiy b. Müsafir Şam topraklarından Laleş'e gelecektir.

16. Sonra Allah Kara Dağ'a indi ve haykırdı. Otuz bin melek yarattı. Bu melekler kırk bin sene kendisine ibadet ettiler. Sonra onları Melek Tavus'a teslim etti ve göklere çıkarttı.

17. Sonra Allah Kudüs topraklarına indi. Cebrail de toprak, su, hava, ateş getirdi. Bunların karışımından olan ilk insan Âdemi yarattı ve kudreti ile ona ruh verdi. Cebrail'e Âdem'i cennete götürmesini ve orada buğdaydan başka her nimetten yemesini emretti. Âdem burada yüz yıl kaldı.

18. Yüz yıl sonra Melek Tavus Allah'a: “Eğer Âdem bu meyveden yemezse insan nesli nasıl çoğalır” diye sordu. Allah da ona: “Bütün emir ve komutayı sana bıraktım” dedi. Bunun üzerine Melek Tavus Âdem'e gelerek: “Buğdaydan yedin mi” diye sordu. Âdem: “Hayır. Allah beni bundan yemeyi yasak etti.” Melek Tavus ona: “Buğdaydan ye, senin için daha hayırlı olur” dedi. Âdem buğdaydan yedikten sonra karnı şişti ızdırıp çekmeye başladı. Melek Tavus da onu cennetten çıkarttı, bıraktı, kendisi göğe yükseldi.

19. Âdem pislik çıkaracak yeri olmadığı için sıkıştı. Allah ona bir kuş gönderdi. Kuş gagalaya gagalaya bir yer açtı ve Âdem de rahatladı.

20. Cebrail Âdem'e yüz yıl görünmedi. Bunun üzerine Âdem yüz yıl üzüldü ve ağladı.

21. O zaman Allah, Cebrail'e Havva'yı yaratmasını emretti. Cebrail de Âdem'in sol koltuğunun altından Havva'yı yarattı.

22. Ardından Melek Tavus yaratılan topluluğumuz için dünyaya indi. Aşuri padişahlarımızın dışında da birkaç padişahımız vardır. Neşruh ki Nasrettin'dir ve

Gambuş ki Fahrettin'dir ve Artimuş ki Şemsettin'dir. Ardından iki padişahımız oldu. 1. ve 2 şabur 150 yıl hüküm sürdüler. Bugüne kadar gelen büyüklerimiz onların neslindedir.

23. Nefesimiz dört padişahadır.

24. Marul bize haramdır. Çünkü bize khasiya liderimizin adını hatırlatmaktadır. Fasulye ve mavi renk, Yunan Peygamberimizin hürmetine balık ve Ceylan yemeyeceksin Çünkü peygamberlerimizden birinin kuzusuydu. Şeyh ve şakirdi Melek Tavus'a hürmetlerinden horoz eti yemezler ve tavus ismen zikredilen yedi İlah'tan birisidir ki bunun sureti horoz şeklindedir. Şeyh ve şakirdi kabak yemezler. Ayakta idrarını yapmazlar ve onların oturarak pantolonunu giymeleri haramdır. Umuma açık yerlerde ihtiyacını gidermek ve hamamda yıkanmak haramdır. Şeytan kelimesini söylemekte yasaktır. Onun adını anımsatan 'Kaytan' 'şat' ve 'şer' gibi kelimeleri telaffuz etmek doğru değildir. Melun lafzını söylememiz ve de bunu anımsatan la'na ve na'l gibi kelimelerin telaffuz edilmesi de doğru değildir.

25. İsa'nın bu âleme gelişinden evvel dinimize putperestlik denirdi. Acemler de olmak üzere Museviler, Hristiyanlar ve Müslümanlar bizim aleyhimize çalışıyorlardı.

26. Ahab padişahlarımızdandı. Her birimizden kendisini özel bir adla anmamızı istedi. 'tanrı Ahab' yahut 'Baa'Izabub' ki şimdi de 'Pirbub' diye anılıyor.

27. Bir padişahımız Babil'deydi. Adı Bahtnasar idi ve acemde de bir padişahımız vardı, adı Aheşveroş idi. konstantiniye'de bir padişahımız vardı, adı Angrinkalus idi.

28. Yer ve gökten evvel Allah suyun üstündeydi kendisine bir gemi yaptı ve denizlerde seyretti.

29. Kendisinden bir inci yaratıp 40 yıl üzerinde hüküm sürdü. Sonra da onu tekmeledi.

30. Vay bu acayıplıklere! Gürültüsünden ve sesinden o dağları ve tozundan o tepeleri ve dumanından o semayı yarattı ki onu yerleştirdi, onu sertleştirdi ve sütünsüz onu ayakta tuttu.

31. Sonra dünyayı kitledi ve eline bir kalem alıp bütün mahlûkatı yazmaya başladı.

32. Sonra zatından ve nurundan altı ilah yarattı. Onların yaratılışları bir kandilden diğer bir kandilin yakılması gibidir.

33. Birinci ilah ikinci ilaha dedi ki: “ Ben göğü yarattım. Kalk ve göğe git ve bir şeyler yarat.” Yükseldi ve güneş oldu. Bir başkasına söyledi o da yükselip ay oldu. Dördüncüsü feleği yarattı. Beşincisi sabahyıldızını ve altıncısı havayı yarattı.¹⁰⁸

2.2. DİNİ PRATİKLER (İBADETLER)

Kitab-a Cilve’de zikredildiği kadarıyla Yezidiler kutsal kitaplarını Yezidiler dışında kimseye göstermeyip ve kimsenin okumalarına da müsaade etmemektedirler. Yezidiler, ibadetlerini gizli yapmaktadırlar. Çünkü Allah ile kendi aralarına başka hiçbir şeyi koymamaktadırlar. Genellikle geleneksel dinlerine bağlı olanlar yabancı olan hiç kimseye dinlerini açıklamazlar. Ama son yıllarda ilerleyen teknolojik hayattan ve değişen dünya düzeninden Yezidiler de etkilenmişlerdir. Yezidilik inancı daha şeffaf bir şekilde ortaya konulmaya başlanmıştır. Aynı zamanda araştırma yaptığımız Viranşehir ilçesinde Yezidiler, genellikle köy gibi yerlerde yaşamaktadır. Yezidilerin yaşadıkları köylerin hepsi Yezidilik inancına mensup kişilerden oluşmaktadır. Merkezde ise Yezidiler, Müslümanlarla beraber yaşayıp ve aynı yerde ikamet etmektedirler. Bir Yezidinin günlük hayatta yapması gereken ibadetleri şu şekilde sıralayabiliriz: Sabah ilk uyanıldığında (kavallar kısmında bahsettiğimiz) öğretiyi dua şeklinde okumaktır. Sabah güneşe karşı durarak duada (namaz) bulunmak ve duadan sonra şahadet kelimesini tekrar etmek, aynı şekilde akşam da güneşe karşı durup dua etmek ve gece yatmadan önce dualarını tekrarlamaktır.¹⁰⁹

2.2.1.Namaz

Yezidilerde namazın kalp ile ifa edildiğine ve nasıl eda edileceği konusunda yazılı farz veya herhangi bir şartın bulunmadığına inanılmaktadır. Böylece Yezidilerde namaz bir duadan ibaret olup ferdi ve gizli yapılmaktadır. Toplumun birlikte kıldığı bir namazları olmadığı gibi bütün Yezidi köylerinde ibadethane de yoktur. Namazın öğle üzeri ve öğleden sonra da kılındığı söylenirse de, sahad ve akşam olmak üzere iki vakittir. Yezidilikte boy abdesti almak mecburiyeti olmadığından namaza başlamadan önce elleri yıkamak da bir abdest yerine geçmektedir.¹¹⁰ Namaz, güneşe dönerek ayakta

¹⁰⁸ Çakar Mehmet Sait, *Yezidilik Tarih ve Metinler Kürtçe ve Arapça Nüshaları*, Ankara: Vadi Yayınları, 2007, s.271-279

¹⁰⁹ Ali Kartal, Oğuz Köyü, 1947 Doğumlu, İlkokul Mezunu, (Mürit)

¹¹⁰ Ahmet Turan, a.g.m., s.162

duanın okunması ile başlar, dua sonrası secdeye giderek üç kez toprağın öpülmesiyle tamamlanılmaktadır. Yezîdîlikteki namaz öncesi abdestin, namazın duadan ibaret olması ve secde ile bitmesi, şekil itibariyle Harrânîlerin günde üç vakit yaptığı duaya benzemektedir.¹¹¹

Yezidilik inancında namaz dua şeklinde yapılmaktadır. Yezidiler günlük olarak yaptıkları bu ibadete namaz değil dua demektedirler. Bu duayı yapmanın hükmüne dair herhangi bir yazılı kaynak yoktur. Bu ibadeti yapmak ferdidir. Cemaat olarak da ancak Laleş bölgesinde kılınmaktadır. Bundan dolayı Yezidilerin ibadethanesi ve toplu olarak ibadet edecek tek yeri Laleş bölgesidir. Laleş dışında hiçbir köy veya belde'de ibadethane bulunmamaktadır. Yezidilik inancında dualar sabah ve akşam olmak üzere iki vakitten oluşmaktadır. Bunlar; sabah güneşin doğması ve akşam ise güneşin batmasına yakın bir vakittir. Yezidiler bu vakitlerde güneşe karşı ayakta eller göbük altında açık bir şekilde durarak dua ibadetini eda etmektedirler. Yezidilerin bu ibadetlerinde rükû veya secde bulunmamaktadır. Bu ibadetler için sadece el ve yüz yıkanmaktadır. Eğer ayaklar kirli ise yıkanmaktadır. Yezidilik inancında abdest duası da vardır. Yezidilerde boy abdesti almak yoktur.¹¹²

Yezidilerde güneşin manevi değeri çok büyüktür. Güneş çıktı mı veya aydınlık oldu mu kötülükten, kötü şeyleri anımsatan her şeyden uzak durmaktadırlar. Yezidilik inancında karanlık olduğu zaman iyi olan şeylerden ziyade kötülüğün ve kötü şeylerin daha ağır bastığına inanılmaktadır. Sabah yüz ve vücut güneşe doğru çevrilip, aynı şekilde güneş battığında da güneşe doğru yüz ve vücut çevrilmiş halde dua edilmektedir. Yezidilik inancında bu dualar ayakkabısız yapılmaktadır. Yezidilerde ibadet etmek için yaş farkı bulunmamaktadır. Bir yaşından itibaren de ibadet yapılabilmektedir. Yezidilikte ibadet etmek için herhangi bir zorlama yoktur. İsteyen herkes istediği zaman ibadet yapabilmektedir.¹¹³

Yezidilikte Şeyh Adi'nin türbesinde yapılan toplu ibadet dışında bir arada olan bir ibadet yoktur. Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde yapılan görüşmelerde Yezidiler ibadetlerin nasıl yapıldığını görmek için herhangi bir sakıncanın olmadığını

¹¹¹ Sami Kılıç, "Yezidilik ve Yezidilikte Harrani İzleri", *Uluslararası Türk Dilleri Edebiyatı ve Tarihi Dergisi*, Cilt:6 Sayı:3, 2011, s.294.

¹¹² Tuncay Şat, Oğlakçı Köyü, 1992 Doğumlu, Lise Mezun (Mürir); Ali Kartal, Oğuz Köyü, 1947 Doğumlu, İlkokul Mezun (Mürir)

¹¹³ Zine Burç, Burç Köyü, 1954 Doğumlu, Ev Hanımı (Mürir); Fatma Burç, Burç Köyü, 1955 Doğumlu, Okuryazar Değil, (Mürir)

söylemektedirler. İbadet ferdi olduğu için, onun hayır ve hasenatı ibadeti yapanın kendisindedir. Ama eskiden gizli de yaparlardı şimdide de gizli olarak ibadet edenler bulunmaktadır. Yezidilik inancında namaz ibadeti sadece Laleş'te küçük gruplar halinde veya kendi aralarında kılınabilmektedirler.¹¹⁴

Yezidiler namaz ibadetlerini İslamiyet'te ibadetlerin mekruh sayıldığı vakitlerde yapılmaktadır. Sabah güneşin doğuşuna ve akşamda güneşin batışına yakın zaman diliminde ibadetlerini yapmaktadırlar. Yezidilik inancında namaz (dua) bütün kadın ve erkeklere farz olmasına rağmen araştırma alanımızdaki Viranşehir Yezidilerinin de bu ibadetlere çok az önem verdiklerini gözlemledik. Yezidilik inancında İslamiyet'te camiler, Hristiyanlıktaki kiliseler gibi ibadethane bulunmamaktadır. Özellikle namazın (dua) sabah ve akşam güneşe karşı kılınması ise güneşin kutsal sayılmasından kaynaklanmaktadır. Viranşehir Yezidilerine göre namazlar, ferdi bir görev olduğu için herkes kendi nefsinden sorumlu tutulmaktadır. Bundan dolayı Yezidilerde ibadetler tek başına yapılmaktadır.

2.2.2. Oruç

Yezidi inancında oruç tutmak önemli bir ibadet sayılmaktadır. Orucun sevabı çoktur ve her Yezidi oruç tutmak zorundadır. Yezidiliğe göre, oruç ilk kez dünyanın Huda tarafından yaratılmasının akabinde farz kılınmış ve ilk orucu da melekler tutmuştur.¹¹⁵ Yezidilerde orucun başlangıç ve sonu ile oruçlu için neyin helal neyin haram olduğu konusunda görüşleri Müslümanlarınkinden farksız gibi görünürse de iftar sırasında bir parça ekmeği tuza batırmaları ile Şeyh 'Adi'nin mezarından getirilen toprak "Beratta" ile iftar etmeleri, hatta batılların dediği gibi orucu şarap ile açmaları farklıdır.¹¹⁶

Yezidilik inancında hiyerarşik yapıdan dolayı oruç tutulacak günler farklılık göstermektedir. Müritler yılda sadece birkaç gün oruç tutmaktadırlar. Şeyh veya pir konumundaki kişilerin bir yılda tuttıkları oruç 80 günün üzerindedir. Bundan dolayı müritlerin tuttıkları oruca genel oruç ve din adamlarının tuttıkları oruca da özel olarak tutulan oruç denilmektedir. Müritlerin tuttıkları oruç, her yıl Kasım ayının 17 veya

¹¹⁴ Burhan Gören, Bozca Köyü, Lise Mezunu, 1971 Doğumlu (Mürit)

¹¹⁵ Hayri Başbuğ, *Yezidi ve Zerdüştü İnançları (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)*, Türkiye'de Dinler Tarihi'nin Kurumsallaşması Sürecinde Prof. Dr. Abdurrahman Küçük, Ankara: Berikan Yayınevi, 2016, s. 662.

¹¹⁶ Ahmet Turan, a.g.m., s. 165

18'inde başlayarak Aralık ayının ilk haftasına kadar sürmektedir. Bu şekilde oruçları art arda tuttuktan sonra son hafta cuma gününün de bayram olarak kutlanılmaktadır.¹¹⁷

Orucun ergenlik yaşına gelmiş ve akıl-baliğ her erkek veya kadının üç gün tutması farzdır. Bu farzı ifa edecek güce sahip olmayanlar tutmayabilir. Oruç İslamiyet'te nasıl tutuluyorsa Yezidilik inancında da o şekilde tutulmaktadır. Yezidiler için de imsak vaktinin girmesiyle oruç başlamaktadır. Ta ki güneş batana kadar oruç devam etmektedir. Güneşin batmasıyla oruç açılmaktadır. Yezidilik inancında oruçlu iken yemek, içmek ve cinsel ilişkide bulunmak yasaktır. Yezidiler oruçlu olduğu zaman birisi Yezidi inancına mensup birine ikramda bulunup diretirse oruç bozulup onun ikramına icabet etmek bir zorunluluktur. Çünkü Yezidilere göre Yezidilik inancında ikram geri çevrilmez.¹¹⁸

Yezidilerde aynı Müslümanlar gibi oruç tutmaktadırlar. Yezidilere göre oruç sadece Müslümanlara has bir ibadet değildir. Yezidilik inancı da oruç tutmayı, o günlerde ibadet etmeyi emretmektedir. Yezidiler, orucu kendileri için tutarak, bayramlarını da şeyhleri adına kutlamaktadır. Örneğin her yıl kasım ayının 17'sinde veya 18'inde oruç tutmaya başlamaktadırlar. Bu oruç üç gün sürmektedir. Yezidiler, kasım ayındaki ilk üç gün ki orucu Melek Şeyh Şems için tutulmaktadır. Çünkü Şeyh Şems, o orucun Melek'idir. Özellikle bu günlerde salı, çarşamba ve perşembe günü oruç tutulmaktadır. Cuma günü de Şeyh Şems adına bayram kutlanılmaktadır. Diğer hafta ise yine oruç tutulmaktadır. O günlerde salı, çarşamba ve perşembe olacak şekilde herkes bu orucu kendi şeyhi (Xudanı) adına tutmaktadır. Bazı Yezidilerin şeyhi (xudanı) Nasırdin, Sıcadin, Amadin, Şeyh Ebubekir veya bazılarının da Şerafettindir. Herkes kendi Şeyh'i adına veya güvendiği, istediği Şeyh'in adına oruç tutabilmektedir. Özellikle bunlar adına da oruç tutulduktan sonra en sonda kalan üç gün oruç ise Sultan Ezi için oruç tutulmaktadır. Özellikle Sultan Ezi orucu veya bayramı Aralık ayında olmak zorundadır. Ya bir gün oruç ve bayram ya da iki gün oruç ile bayram Aralık ayında orucunu tutup Sultan Ezi bayramını kutlanmak zorundadır. Eğer Sultan Ezi bayramıyla bir veya iki gün orucu Aralık ayında olmazsa kabul edilmemektedir. Bunun için Sultan Ezi bayramının Aralık ayına girmesi için tek tek hesap yapılmaktadır. Yoksa

¹¹⁷ Sino Tavan, Aşağı Şölenli Köyü, Okur-Yazar Değil, 1947 Doğumlu, (Mürüt); Ali Kartal, Oğuz Köyü, İlkokul Mezunu, 1947 Doğumlu (Mürüt)

¹¹⁸ Sinan Al, Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1971 Doğumlu (Mürüt)

oruç ve bayramlar kabul edilmemektedir. Bu şekilde toplam dokuz gün oruç tutulmaktadır. Bu oruçlarla beraber toplam üç gün bayram kutlanılmaktadır.¹¹⁹

Yezidilik inancında kim kimin kadrini ve kıymetini bilirse o kişi de onun kadrini, kıymetini ve değerini bilmek zorundadır. Şeyh ‘Adi de Yezidilerin kadrini, kıymetini, değerini bilmekteydi. Yezidilerde onun kadrini ve kıymetini bilmektedirler. Bundan dolayı onun adına oruç tutar ve bayram yapılmaktadır. Yezidilik inancında Şayh ‘Adi için tutulan bu oruç kırk gün yaz ve kırk gün kış ayında olmak üzere birçok Yezidi bu orucu tutmaktadır. Eskiden birçok Yezidi bu oruca önem vermekteydi. Özellikle din adamları yani şeyh, pir, kaval veya fakirler bu orucu devamlı tutmaktaydılar. Onlara da kırk gün oruç tutanlar denilirdi. Şimdi ise bu orucu tutan kişiler çok azalmaya başlamışlardır. Özellikle 20 yıl öncesine kadar da bu bayramı her Yezidi kutlardı. Şimdi ise bu orucu tutanlar çok az olduğundan dolayı Laleş dışında hiçbir yerde bu bayram kutlanılmamaktadır. Yezidilik inancına göre yaz ayının ortasında bu orucu, miladi takvimde ilk 20 günü Haziran ayının 10’unda başlayıp, temmuz ayının 20’sine kadar toplam 40 gün Şeyh ‘Adi orucu olarak tutulmaktadır. Bundan dolayı Yezidiler için temmuz ayı Şeyh ‘Adi bayramı olarak geçmektedir. Kış ayındaki 40 gün orucu ise Aralık ayının 10’nunda başlayıp Ocak’ın 20’sine kadar oruçlu olarak geçirilmektedir. Ocak ayının 21’inde ise bütün Yezidiler Şeyh ‘Adi bayramını kutlamaktadırlar. Yezidiler için bütün bu oruçların bayramına da Şeyh ‘Adi bayramı denilmektedir. Aslında Yezidiler bu orucu hicri takvime göre tutmaktadırlar. Miladi takvime göre de yukarıda anlatılan şekilde oruç tutulmaktadır. On yıl öncesine kadar birçok Yezidi bu orucu tutmaktaydı. Şimdi ise çok az kişi bu orucu tutmaktadır.¹²⁰

Yezidilik inancında oruç tutmak farzdır. Yezilikte oruç farz olmasına rağmen araştırma alanımız olan Viranşehir’de Yezidi gençlerin oruç tutmamaktadırlar. Yezidilerin inanç ve yaşantılarında farklılıklar olmaktadır. Oruç da bunun belirgin bir örneğidir. Yezidilik inancında oruç hem dünyevi menfaatlerden hem de nefsanî arzulardan uzak durmaktır. Oruç insanın arzu ve isteklerinin önüne bir set olduğu gibi kardeşinin nefsinin düşünmeye sevk etmektedir. Yezidilikte oruç fertleri birleştirici ve toplumu kapsayıcı bir öneme sahiptir.

¹¹⁹ Ali Kartal, Oğuz Köyü, İlkokul Mezunu, 1947 Doğumlu (Mürüt); Kâtip Yüksel, Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu 1953 Doğumlu (Mürüt); Özcan Gören, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1963 Doğumlu (Mürüt)

¹²⁰ Nejdet Eşsiz, Çörekli (Gede) Köyü, İlkokul Mezunu, 1964 Doğumlu (Mürüt); Ali Gölge, Fıstık Köyü, Lise Mezunu, 1950 Doğumlu (Mürüt)

2.2.3. Zekât

Yezidi toplumunda din adamlarına zekât/vergi verme ve bağışta bulunma önemli bir uygulamadır. Müritler, her sene din adamı sınıfına kazançlarının bir miktarını vermek zorundadır. Şeyh ‘Adi uygun gördüğü için müritler, din adamları sınıfına karşı saygıda kusur etmedikleri gibi onların geçimlerini sağlayabilmeleri için zekât adı altında bir tür vergi de vermektedirler. Bu zekâtın dışında yılın belli dönemlerinde Qawallar tarafından Yezidi köyleri arasında Melek Tavus sembolünü dolaştırırken de halktan bahşişler toplanılmaktadır. Din adamları sınıfından mirlerin bir diğer gelir kaynağı ise Şeyh ‘Adi vakfından gelen gelirlerdir.¹²¹

Şeyh ‘Adi'nin zekât ile ilgili görüşleri şu şekildedir: “Malınıza bereket girmesi için zekât veriniz.” “Mal ellerin kiri ve dünyanın pisliğidir. Her kim bu dünyada mala iltifat etmeyip ahirete hazırlık yaparsa, ahirette ben de ona sonsuz hazinemden mükâfatlar veririm.” sözleriyle zekâtın önemi vurgulamaktadır.¹²²

Yezidilikte mürit sınıfında bulunan kimseler kendi gelirlerinden istedikleri kadarını zekât olarak verebilmektedir. Bu zekât miktarının az veya çok olması fark etmemektedir. Yezidiler genellikle zekât ismi yerine, Allah için verilen hayır ve hasenat denilmektedir. Yezidiler, zekât verirlerken niyetlerini de hayır adına getirmektedirler. Bu zekâtları her yıl yerine getirmek bütün Yezidiler üzerine farzdır. Pirlerin alacakları zekâtlarda tahılların hasat zamanında başlamaktadır. Pirlere zekât alacakları zaman gittikleri müritler ne kadar miktar belirlemişlerse onu almaktadırlar. Pirlere zekâtı topladıktan sonra kendi ihtiyaçlarını çıkarıp kalan kısmını ise; yetimlere, fakirlere, dullara ve ihtiyaç sahiplerine dağıtmaktadırlar. Çünkü pirlere göre bunu yapmak inançlarının bir gereğidir. Pirlerin müritleri sadece hasat zamanı hayırda bulunmamaktadırlar. Pirlere müritlerin sünnet, bisk (saç kesme), defin işlemleri gibi birçok konuda yanlarında bulunup görevlerini yapmaktadır. Bunun sonucunda müritlerde pirlere maddi bazı hayırlarda bulunmaktadırlar.¹²³

Bazı araştırmacılara göre şeyhler, pirlere, kavallar gibi diğer ruhani şahsiyetlere farklı yüzdelerle zekât verilmektedir. Viranşehir Yezidilerine göre, bu zekâtın (hayırın) bir sınırı ve yüzdeliği bulunmamaktadır. Çünkü Yezidilik inancında zekâta

¹²¹ Necati Somer, Ahmet Aktaş, “Yezidilerde Dini Teşkilatlanmanın Sosyal Hayata Yansımaları (Batman-Beşiri Örneği)”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 51, Ocak-Haziran 2017, s.129

¹²² Davut Okçu, a.g.e., s.47.

¹²³ Mehmet Alçun, Yolveren Köyü, Okuryazar Değil, 1939 Doğumlu (Pir)

yüzdellik kısmı girmiş olursa faiz olmaktadır. Yezidilik inancı gereği yeryüzünde kapılarına gelen herkese hayır, fitre ve hasenat yapılmaktadır. Dini, dili ve ırkı fark etmeksizin kim olursa olsun her fakire her yıl, Allah için hayırda bulunmaktadır. Çünkü Yezidilik inancında yapılan her hayır çocuklarının sağlığı, sıhhati ve selameti için olmaktadır.¹²⁴

Yezidilik inancında hayır ve hasenatların verileceği zaman dilimleri de bulunmaktadır. Hayrın yapılacağı yer ve zaman dilimleri; sünnette, doğumda, bayramlarda, evlilikte (nikâh), cenaze merasimlerinde, tahıl ve baklagillerin mahsulü zamanlarında şeyh, pir ve fakirlere verilmektedir. Bazı din adamları halktan para alır ve kendi geçimlerini bu şekilde yapmakta bazıları da tarım ve hayvancılıkla meşgul olup kendi elleriyle geçimlerini sağlamaktadırlar.¹²⁵

Yezidilik inancına göre kişi kendi nefsini düşündüğü kadar diğer kardeşlerinin de nefsini düşünmek zorundadır. Hep bize derler ki; Yezidiler birçok ibadeti diğer dinlerden etkilenip almışlardır. Hâlbuki diğer dinler bizim inancımızın ibadetlerini almıştır. Çünkü bizim inancımız diğer dinlerin hepsinden daha köklüdür. Biz yezidiler âlemin ve insanlığın oluşumu ile beraber var olmuşuz. Bu sebeple bizim diğer dinlerden etkilenmemiz söz konusu değildir. Tabi ki günümüzde bazı değişimler yaşamış olabiliriz. Bu değişimlerden sadece bizim inancımız değil, diğer bütün inançlar etkilenmiştir. Bizde zekât; kendi nefsinin, bedenini, ruhunu temizlemek demektir. Biz bir yandan zekât vererek kardeşlerimizin sıkıntılarını, şeyh ve pirlerimizin ihtiyaçlarını gidermiş oluyoruz. Diğer yandan da kendi nefsimizi maddi şeylere karşı dizginlemiş olmaktayız.¹²⁶

Yezidilik inancına göre zekât her yıl şeyh, pir ve fakirlere verilen maddi bir ibadettir. Aynı zamanda Yezidilere göre zekâtın din, ırk ayrımı yapılmaksızın kime verildiğinin bir önemi yoktur. Kişinin bulunduğu dine bakılmaksızın her ihtiyaç sahibine yardım edilmektedir. Özellikle Yezidilikte kastlar arasında zekât daha büyük bir öneme sahip olmaktadır. Mürit, şeyh ve pirine her yıl belirli bir miktar zekâtını vermek zorundadır. Zekât, mürit ile ruhani kimliğe sahip şeyh ile pir arasında maddi ve manevi bir bağ oluşturmaktadır.

¹²⁴ Sercan Gören, Bozca Köyü, Lisans Mezunu, 1990 Doğumlu (Mürit)

¹²⁵ Devran, Burç Köyü, Lise Mezunu, 1980 Doğumlu (Mürit)

¹²⁶ Yaşar Yüksel, Oğlakçı Köyü, Lise Mezunu, 1984 Doğumlu (Mürit); Ekrem Avanaş, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1983 Doğumlu (Mürit)

2.2.4. Hac (Ziyaret)

Yezidilerin hac ibadeti incelendiğinde islam'a olan benzerliği açıkça görülecektir. Laleş Mekke'ye benzetilmiş ve buradaki birçok yer Mekke'deki gibi adlandırılmıştır. Arafat dağı burada “Arabfat” diye söylenilmektedir. Burada Hacer-i Evset de bulunmaktadır. Onun etrafında yedi defa dönülmektedir. Zem zem olarak adlandırılan su da bulunmakta ve burada alınan abdestler islam ritüellerini hatırlatmaktadır. Mezarın bulunduğu Laleş Dağı kutsaldır ve mezar ziyaret edilmeden önce sırat köprüsü denilen köprüden geçilmektedir.¹²⁷

Hac, Yezidiler için çok önemli bir ibadettir. Yezidilerin hac (ziyaret) yerleri Irak sınırları içerisinde kuzey Irak'a bağlı Laleş bölgesindeki Şeyh 'Adi b. Müsafir'in mezarının meskûn olduğu yerdir. Laleş bölgesi dağı, taşı ve toprağıyla Yezidiler için kutsal bir mekândır. Yezidilik inancında Hz. Nuh'un gemisinin Laleş bölgesinde karaya oturduğuna dair birçok bilgi bulunmaktadır. Şeyh 'Adi'nin mezarının da Laleş'te bulunması burayı bütün Yezidiler için kutsal yapmaktadır. Yezidi din adamlarının söyledikleri kadarıyla haccın yapılacağı zaman dilimi her yıl 7 ila 14 Eylül tarihleri arasındadır. Bu tarihler arasında hac görevini yerine getirmek her Yezidi'ye ömründe bir defa da olsa farzdır.¹²⁸ “Yezidilikte önemli olan Şeyh Adi'yi hayırla anma (dua etme), türbeden alınan topraktan küçük bir çörek (Beratta) ile canlılar ve ölülerin kutsallaştırılmaları içinde sancakların yıkandığı sudan alınan kutsallaştırılmış biraz sudur. Alınan bu küçük kil veya topraktan yapılan berattalar ilaç ve ölmek üzere olanlara getirilen kutsal ekmek olarak kullanılmaktadır.”¹²⁹

Yezidilik inancında en önemli kutsal mekân Şeyh 'Adi'ye ait mezarının bulunduğu Laleş'teki mabettir. Yezidilik inancında Allah dünyaya bir şekil ve intizam verdiği zaman Allah'ın burada oluşturduğu ilk toprak parçasının Laleş bölgesinde oluştuğuna inanılmaktadır. Allah dünyayı, kâinatı yaratırken Laleş bölgesindeki toprağı beyaz su ile çamura dönüştürüp yıkamıştır. Bu sebeple Yezidiler için zemzem suyu olan kaniya sığı¹³⁰ kutsal su sayılmaktadır. Dışardan Laleş'e ziyarete gelen herkes muhakkak bu sudan içmektedir. İmkânı olan herkes yeni doğmuş çocuklarını Laleş'e götürüp zemzem suyunda yıkaması zorunludur. Yapılan bu işleme vaftiz de denilmektedir.

¹²⁷ Hayati Beşirli, a.g.m., s.263.

¹²⁸ Übeyt Göçmen, Fıstık Köyü, İlkokul Mezunu, 1942 Doğumlu (Mürir)

¹²⁹ Ahmet Turan, a.g.m., s.168.

¹³⁰ Irak'ın Laleş bölgesinde Yezidilerce kutsal kabul edilen Beyaz Su manasında Kürtçede Kaniya sığı'dır. Bkz. Hayri Başbuğ, a.g.e., s. 664

Yezidilik inancında Laleş'in her yeri kutsal sayılmaktadır. Zemzem suyunun bulunduğu yeri gezmek, onun kaynağını, çıktığı yere gitmek ve bir yudum da olsa o sudan içmek Yezidilik inancının bir parçasıdır.¹³¹ Kendini Yezidi inancını yaymaya adanmış, 1162'de Laleş Vadisinde ölen Şeyh 'Adi'nin mezarının bulunduğu tapınağın giriş kapısında bir karayılan figürü bulunmaktadır. Bu figür Nuh Peygamber'in gemisinin Laleş bölgesinin içinden geçerken dağa çarpması sonucu gemide meydana gelen deliğin gövdesini kapatarak, suyun çoğalmasını önleyen karayılanı simgelemektedir. İşte bu yüzden karayılan Yezidiler için dokunulmazdır. Bazı Yezidilerin evlerinin içinde veya dışında bazı karayılanlar bulunmaktadır. Hiç bir zararı da bir insana veya çocuklara dokunmamıştır. Çünkü yılan bir insanı gördüğü zaman yönünü değiştirmektedir. Karayılan hem zehirsizdir hem de hiçbir zararı da kimseye de olmamaktadır.¹³²

Hac edilecek alanda Şeyh 'Adi ve Şeyh Hasan'ın mezarlıklarının da içinde bulunduğu kısım Yezidilerin ziyaret ettikleri en önemli bölüm olmaktadır. Hac zamanı ve diğer zamanlarda oraya giden Yezidiler Şeyh 'Adi'nin mezarının bulunduğu yerin etrafında dualar eşliğinde dönmektedirler. Mekânın içinde gelen bütün ziyaretçilere Yezidi dininin öğütleri anlatılmaktadır. Bu mekânda hemen hemen bütün bayramlarda semah tarzında gösteri yapılmaktadır. Din adamları farklı şekilde ibadetlerini yerine getirerek oradaki kişilere rehberlik etmektedirler. Örneğin; beyaz elbise giymiş ve kırmızı sarık takmış 12 civarında kişi, Şeyh 'Adi'yi temsilen siyah bir şekilde giyinen din adamının arkasında yürüyüp ve onun adımlarını tek tek takip ederek dönüp tavaf ederler. Din adamları Laleş'e gelen herkesle bizzat görüşerek onlara yardımcı olmaktadır. Şeyh 'Adi'nin mekânının içinde Yezidilik inancını temsil ve sembolize eden bir duvar bulunmaktadır. Aslında bu duvara dilek tutulan duvar da denilebilir. Bazı ziyaretçiler gözlerini kapatarak genellikle kırmızı renkli olacak bir bez parçasını bu duvarın en üst noktasına atmaya çalışıp dilekte bulunmaktadır. Bu duvarın kutsal olmasının sebebi dileklerin kabul edildiği bir mekân olduğundan dolayıdır. Diğer bir taraftan dileklerin tutulduğu başka bir yer de aynı mekân içerisinde ateş olan testilerin

¹³¹ Burhan Gören, Bozca Köyü, Lise Mezunu, 1971 Doğumlu (Mürit); Sinan Gören, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1983 Doğumlu (Mürit)

¹³² Mustafa Gören, Bozca Köyü, Lise Mezunu, 1992 Doğumlu (Mürit); Orhan Gören, Bozca Köyü, Ortaokul Mezunu, 1968 Doğumlu (Mürit)

bulunduğu yerdir. Ziyarete gelenler bu testilerin de yanından geçerek dilekte bulunmaktadır.¹³³

Bir Yezidinin ziyareti (hac) gerçekleştirmesi yedi gün sürmektedir. Bu yedi günde bir Yezidinin yapacakları ibadetler ise şunlardır: En başta Laleş ziyaret edilir. Şeyh 'Adi b. Müsafır'ın mezarı etrafında üç defa dönerek, dua edilir. Baba Şeyh'in eli öpülür ve ondan dua temennisinde bulunmaktadır. Türbenin avlusunda çıplak ayak ile dolaşılır. Bazı önemli taşlar öpülerek ve bu da kendini iyi hissetmesine vesile olması için yapılmaktadır. Hac zamanı Laleş'e giden bütün Yezidiler, zezem suyundan (kaniya sıpi, beyaz çeşme) içmek zorundadırlar. Daha sonra Yezidiler, Cerime ve Birime'de yürürler, Arafat tepesine doğru çıkılarak orada da bir müddet beklemektedirler. Son gün ise herkes kurbanını (kaldüş) yani öküzünü kesmektedir. Ziyaret görevi bu şekilde sona ermektedir. Yezidilik inancında bu ziyaretlerin sonucunda hacı olmak yoktur. Çünkü Yezidilikte hacı mertebesi bulunmamaktadır.¹³⁴

Yezidilerin bu ziyaret ibadetlerine baktığımız zaman, İslamiyet'teki hac farizalarıyla uyduğunu görmekteyiz. Örneğin; Kâbe'ye karşılık Şeyh Adi'nin türbesi, Zemzem suyuna karşılık bir beyaz su (kaniya sıpi), Arafat dağına karşılık bir Arafat tepesi; Sefa Merve'ye karşılık, Cerime ve Birime yürüme işlemi; kurban (hedy ve bedene) kesmeye karşılık, kaldüş öküzünün kurban edilmesi gibi ibadetlerinin birçoğu İslamiyet'teki hac görevleriyle aynı sayılmaktadır.¹³⁵

Hac, Yezidilerin tabiriyle ziyaretgâh olan mekândaki ibadet görevleri aynen diğer ibadetlerde de olduğu gibi İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudiliğin ibadetlerinden kopya olduğu anlaşılabilir. Yezidilik inancında hac, önemli toplumsal bir yapıya sahip olmaktadır. Yezidiler için hac kutsal bir öneme sahip olmasının yanında Yezidilik inancına mensup olan kişileri bir araya toplayan ve kaynaştıran çok önemli dini bir mekândır.

2.2.5. Tenasüh İnancı

Yezidilere göre kötülük yapan herkesin ahiret hayatında da cezasını çekmesi gerekmektedir. Bundan dolayı cehennem azabının belli bir süre ile varolduğuna

¹³³ İsa Burç, Burç Köyü, Ortaokul Mezunu, 1974 Doğumlu (Mürüt); Halil Uğdur, Burç Köyü, Lisans Mezunu, 1989 Doğumlu (Mürüt)

¹³⁴ Özcan Gören, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1963 Doğumlu (Mürüt)

¹³⁵ Orhan Gören, Bozca Köyü, Ortaokul Mezunu, 1968 Doğumlu (Mürüt); Salih Yüksel, Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1975 Doğumlu (Mürüt)

inanılmaktadır. Cezası biten kişi tekrar başka bir bedende hayat bulmaktadır. Kötülük inkâr edilmeyip yaratılış hikâyelerinde geçtiği üzere Melek Tavus'un Cehennemde 7000 defa tövbe gözyaşlarıyla doldurduğu yedi testi ile cehennemin yenilmesinin Yezidi efsanelerinde farklı şekilleri bulunmaktadır. Ebedi cehennemin var olmadığına dair görüşe karşılık sürekli tedricî bir temizlenmeyi mümkün kılan tenasühün varlığına inanılmaktadır. Tenasüh; “İnsan öldükten sonra ruhun cesetten diğer bir cesede geçişine” denir. Bu inanış Yezidilerin kutsal kitabında şöyle geçer: “Bu dünyada tarafımdan tehdit olunan müddetten ziyade kimsenin yaşamına müsaade yoktur. İstersem, diğer bir âleme tenasühü ervahı tariki ile gönderirim.”¹³⁶ Bu inanca göre Yezidiler insan ruhunun öldükten sonra iyilik ve kötülüğüne göre değerlendirildiğini, iyi bir insanın ruhu iyi olan başka insanlara, kötü bir insan ruhu ise hayvanlara geçtiğine inanılmaktadır. Bu kötü ruhlar, kötülüklerinin cezasını çekmek için domuz, eşek, köpek gibi pis ve adi hayvanların vücutlarına girerek orada cezalarını çektikten sonra insana dönüşmektedir. İyi ve temiz insanların ruhları; öldükten sonra semada yerlerini alarak devamlı gayb âleminde, insanlar için hayırları, gizli sırları ve görünmez şeyleri keşfederler. Cehennemi kötüler için bu dünyada muhtelif hayvan vücutlarında çekilen bir ıstırap; cenneti ise, semada bir yerden ibaret gören Yezidiler, cennette girenlere “Ahyar”, cehenneme giren kişilere ise “Eşrar” demektedirler.

Tenasüh, bir ruhun bir bedenden diğerine yahut çeşitli bedenlere geçmesi olayına denilmektedir.¹³⁷ Yezidiler'deki tenasüh inancı Kitab-a Cilve'de “ Eğer istersen onu ikinci ve üçüncü defa olarak tekraren bu veya diğer âleme tenasüh-ü ervah tarikiyle gönderirim ”¹³⁸ hükmü ile teyit edilmektedir.

Ruhların çeşitli bedenlere intikali 4 çeşittir:

Resh makamı: Bütün çeşitleri ile kirlerden temizlenmek suya dalıp çıkmak konuşan insan bedeninin bitkisel cisimlere intikal etmesidir.

Mesh Makamı: Nefsin İnsan bedeninden hayatında kendisiyle nitelendirdiği nitelikler gereğince belirli hayvanların cisimlerine intikal etmesidir. Mesela, Kahraman birisinin ruhunun aslan cismine korkak birisinin nefsinin ise tavşana intikal etmesi gibi.

Fesh Makamı: Düşünen nefsin cansızlar âlemine intikal etmesidir.

¹³⁶ Mehmet Aydın, “Şeytana Tapma, Yezidilerin İnanç Esasları” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1978, Cilt; XXIII. s.364.

¹³⁷ S. Hayri Bolay, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, 5.Bölüm, Ankara: Akçağ Yayınları, 1990, s. 268.

¹³⁸ Kitaba Cilve II /2

Nesh Makamı: Düşünen nefsin insanı bedenden başka insan bedenlerine intikal etmesidir.¹³⁹

Ölen kişi, Sultan birisi olduğu zaman, doğruluk, adalet ve hak ile hüküm vermişse onların ruhlarının daha iyi olan kişilere verilip makamı yükseltilmektedir. Ölen kişi fakir ise, güzel ahlak ile yaşamışsa o da yüce makamlara ulaşmaktadır. Ahlakı hiç hoş olmayan biri ise veya fasık, kan döken hırsız ise köpek, domuz şekline girmektedir.

Yezidilere göre ruhlar tenasüh ile yedi hayvana ayrılmaktadır. Orta halli bir kadın veya erkek ise, yani hayır ve şerri ortada ise ölümünden sonra koyun, keçi, geyik suretine girer, sonradan insan suretini almaktadırlar. Belirli bir süre tamamlandıktan sonra bazıları bir cinsten diğerine yedi kere intikal edebilmektedir. Hayatta iken zina yapan biri ise domuz suretine girmektedir. Bir çocuk öldüğü zaman hayır ve şerri bilememektedir. 40 gün Şeddat b. Ad cennetinde kalmaktadır. Daha sonra ruhu, insanlar arasına erkek ise erkek, kadın ise kadın olarak dönmektedir.¹⁴⁰

Yezidiler, iyi veya kötü ruhun yok olmadan ikinci yeni bir cesede döndüğünü kabul etmektedirler. Yezidlik inancında eğer ölülerinden birinin ruhu başka bir insanın cesedine girmiş olursa Yezidiler bu durumu güzel bir dönüş olarak kabul edip Allah'a hamd etmektedirler. Eğer ruh, kötü bir hayvanın cesedine girmişse Yezidiler, ölen kişinin sevdiği şeyleri ve korktuğu şeyleri onun için takdim ederek ruhunun bir insan cesedine girmesi için çaba sarfetmektedirler.¹⁴¹

Viranşehir'deki Yezidiler, tenasüh inancı ile ilgili fazla bir bilgiye sahip olmamakla beraber Özcan Gören'e göre hem iyi hem de kötü bir ruha sahip olan kişinin dünyada farklı zaman ve mekânda tekrar farklı bir bedene girerek geri geldiğini dile getirmektedir. Aynı şekilde iyi ruha sahip insanın insan bedenine, kötü ruha sahip olanın ise hayvanın bedenine yerleştiğini söylemektedir.

2.3. BAYRAMLAR

Yezidilerin bayramları komşuların bayramlarından pek farklı görünmüyor. Müslümanlara has bayramların dışında diğer Sami ve İrani dinlerden kalma bayramlarda Yezidilik içinde şekillenmiştir. Bu etkileşim aynı zamanda bu inancı da

¹³⁹ Mustafa Nuri, a.g.e., s.18.

¹⁴⁰ Bkz. Mehmet Aydın, a.g.e., s. 56; İsmail Beg Çöl, a.g.e., s.20-21.

¹⁴¹ Ahmet Turan, a.g.m., s.107.

kısmen etkilemiştir. Bu yüzden yezidi bayramlarında Ortadoğudaki dinlerin tümünün genel etkisinden çok az da etkilenme söz konusudur.¹⁴²

Yezidilik inancında bayramlar genel olarak Şeyh ‘Adi, Melek Tavus ve Yezidilerin kendi şeyhleri adına kutlanılmaktadır. Yezidilerde bayramların çok olmasından dolayı bazı önemli bayramlar yıl içinde kutlanılmaktadır. Yezidiler tarafından yıl içinde genellikle yeni yıl, dünyanın yaratılışı, yaz bayramı, cemaat bayramı gibi bayramlar kutlanılmaktadır.

2.3.1. Yeni Yıl (Çarşema Sor)

Çarşema Sor (Kırmızı Çarşamba), Melek Tavus bayramı olup Yezidilik inancında yılbaşısıdır. Her yıl Nisan ayının 13’ünden sonraki ilk Çarşamba kutlanılmaktadır. Dolayısıyla o gün hiçbir iş yapılmayıp daha çok arkadaş, dost ve aile ziyaretleri yapılmaya çalışılmaktadır. Çarşema Sor günü Yezidilik inancında önemli bir yere sahiptir. Yezidilere o gün banyo yapmak yasaktır. Bazı din adamlarının dediklerine göre Kara Çarşamba diye de adlandırılmaktadır. Çarşema Sor gününde Yezidiler sakal kesmezler. Örneğin; İslamiyet’te Cuma günü cuma saatinde alışveriş yapılması yasak olduğu gibi Yezidilerde de çarşamba günü gün boyu tıraş olmak, banyo yapmak yasaktır. Çarşema Sor, Yezidilik inancında en çok önem verilen bayram olduğu için o güne özel büyük kutlamalar yapılmaktadır. Özellikle bu bayramın kutlanıldığı çarşamba günü Irak’ın çevresinde ve dışında yaşayan bütün Yezidiler, Çarşema Sor bayramı için Laleş’e gitmektedirler. Çünkü Çarşema Sor bayramının en ihtişamlı bir şekilde kutlanıldığı yer Yezidilik inancının merkezi olan Laleş’tir. Viranşehir’deki Yezidilerin dediklerine göre Viranşehir bölgesinde de Çarşema Sor bayramı çok güzel bir şekilde kutlanılmaktaydı. Şimdi ise bayramlardan hiçbiri kutlanılmayacak hale gelmiştir. Çarşema Sor günü yumurta boyanıp değişik etkinlikler, şenlikler yapılmaktadır. Çarşema Sor bayramı, Yezidilik inancında yılda bir defa kutlanılmaktadır. Çarşema Sor, bahar bayramı olarak da geçmektedir.¹⁴³

Yezidilik inancında Çarşema Sor’un bu kadar önemli olmasının nedeni dünyanın bu Çarşema Sor günü yaratılmış olduğu ve yeni yılın başlangıcı olduğuna inanılmaktadır. Yezidiler bu bayramda genellikle Laleş’e gidip kutlamalarda

¹⁴² Mehmet Sait Çakar, a.g.e., s.154.

¹⁴³ Özkan Gören, Bozca Köyü, Lisans Mezunu, 1986 Doğumlu (Mürir); Xoşo Avanaş, Burç Köyü, Ortaokul Mezunu, 1971 Doğumlu (Mürir)

bulunmaktadır. Yezidiler, bu kutlamalara bayramdan en az iki gün önceden gidip kutsal olan yerleri de dolaşma fırsatı oluşturmaktadır. Bayramdan önceki birkaç günde Laleş, Sincar, Şengal gibi bölgelerde Yezidilerin akın etmesiyle çok güzel görüntüler oluşmaktadır. Laleş bölgesinde bayramdan bir gün önce bütün evlerde misafirlere, ziyaretçilere ve din kardeşlerine yemek hazırlayıp bayram günü ikramda bulunulmaktadırlar. Yezidilik inancında kırmızı çiçek kökleri de Çarşema Sor'u andırdığı için önemli bir yere sahip olmaktadır. Yezidi inancına mensup bütün Yezidiler kendi evlerinin kapısının dış kısmına dağdan veya kır yerlerden toplanılarak getirilen kırmızı çiçek köklerini kapıyı tutması için kapıya çamur yapıştırarak asmaktadırlar. Bunun yapılmasının sebebi ise Yezidilik inancında kırmızı kır çiçeklerinin gençliğin sembolü, yaşamın süsü ve baharın habercisi olmasından dolayıdır. Bu sebeple Yezidiler için kırmızı kır çiçekleri kutsaldır. Bazı Yezidilere göre Yezidilikte sadece Nisan ayındaki Çarşamba değil, bütün Çarşamba günleri kutsal sayılmaktadır.¹⁴⁴

Laleş'e gelen bütün insanların çıplak ayak ile dolaşması Yezidilik inancının bir gereği sayılmaktadır. Çünkü Laleş'te çıplak ayak ile kutsal toprağa basmak Yezidilik inancında birliğin sembolüdür. Çarşema Sor günü Laleş'te Yezidilik heyetinin ruhani lideri olan Baba Şeyh türbeye gelip ibadette bulunulmaktadır. Baba Şeyh, ibadetini yaptıktan sonra kendisine ayrılan bir yerde oturur. Pirlar, ziyaretçiler ve müritler onun çevresinde oturup nasihatlerini dinlerler. Yezidilik inancında Şeyh'in duasını almaktan daha hayırlı bir şey yoktur. Yezidiler, Baba Şeyh'in nasihatini bittikten sonra, tek tek onun elini öpüp hayır duasını almaktadırlar. Baba Şeyh'in elini öptükten sonra Baba Şeyh Yezidilere, "Allah ömrünü uzatsın, Allah seni bağışlasın" gibi temennilerde bulunur. Özellikle Yezidiler Laleş'e gittiklerinde ziyaretin içinde bulunan kutsal bazı taşları öpmektedirler. Şeyh ve pirların anlattıkları kadarıyla Şeyh 'Adi zamanında yolu buraya düşen çok kişi bulunmaktaydı. Bunlardan bazıları Şeyh 'Adi' den etkilenip burada kalmışlardır. Kendilerini ölünceye kadar Laleş'te ibadet etmeye adanmışlardır. Kendilerini ibadete adayanlar şuan öpülen taşların bulunduğu yerde oturup, kendi müritlerine öğütlerde bulunmuşlardır. Bu yüzden onların verdikleri öğütlerin yerine benzer birçok yer Yezidiler için kutsal sayılmaktadır.¹⁴⁵

¹⁴⁴ İbrahim Burç, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1950 Doğumlu (Mürit); Fatma Burç, Burç Köyü, Okuryazar Değil, 1955 Doğumlu (Mürit)

¹⁴⁵ Kâtip Yüksel, Oğlakçı Köyü, 1953 Doğumlu, İlkokul Mezunu (Mürit); Sercan Gören, Bozca Köyü, 1990 Doğumlu, Lisans Mezunu (Mürit)

Çarşema Sor bayramında en kutsal, renkli ve değerli yiyecek yumurtadır. O gün bayramın kutlanıldığı her yerde yumurtaları haşlayıp ve rengârenk boyatmaktadırlar. Yumurtaların farklı renklerde boyanması ise yeni yılın daha renkli olması içindir. Yezidiler kendi aralarında haşlanıp boyanmış bu yumurtaları tokuştururlar. Bu tokuşturma esnasında başta bütün insanlar için sonra da Yezidiler kendileri için dilek tutmaktadırlar. Yezidilerin inancında yumurta hayır, bereket, hayat ve yaşamın çekirdeği olduğu için kutsal sayılmaktadır. Kırmızı, yeşil ve sarı renkte boyanan yumurtaların içinde küçük bir ruhun var olduğuna inanılmaktadır.¹⁴⁶ “Yezidiler, ‘dünyanın mayalandığı günü’ simgesel olarak yumurta kaynatarak canlandırırılar. Yezidilere göre yumurta dünyayı simgelemektedir. Tıpkı dünya yaratılmadan önce her yerin su olması gibi, yumurta da kaynatılmadan önce sıvıdır. Kaynatılınca mayalanan dünya gibi katılaşmaktadır. Yumurtanın ortasındaki sarı, toprağı simgelemektedir. Etrafındaki beyaz, denizleri simgelemektedir. Yumurta kabukları da hamurun içine konularak evin dış kapısının üzerine yapıştırılmaktadır. Bu hamurun bir dahaki Çarşema Sor'a kadar düşmeden duvarda kalması o hane için uğurlu sayılmaktadır. Yine Çarşema Sor günü basınbar (ip bilezik) olarak adlandırılan dört renk ipten hazırlanan bileklikler kollara bağlanır. Söz konusu dört renk sarı, kırmızı, yeşil ve beyaz'dan oluşmaktadır. Yezidi dininin renkleri olarak kabul edilen dört rengin her biri, bir şeyi temsil etmektedir: Sarı güneşi, beyaz aydınlığı, kırmızı ateşi ve yeşil yeşillik/toprağı temsil eder. Basınbarlar dilek tutularak bağlanır ve dileğin yerine gelmesi için ipin kendiliğinden açılması gerekir. Basınbarın, sağlık, barış ve bereket getirdiğine inanılmaktadır. Yezidilik inancında kırmızı renk, yaşam rengi olarak görülmektedir. Türkçe "Kırmızı Çarşamba" anlamına gelen Çarşema Sor, yaşamın başladığı gün olarak kabul edilmesinden dolayı yaşam rengi olan kırmızıyla simgelenmektedir.”¹⁴⁷

Çarşema Sor bayramının akşamı ise, Micewir¹⁴⁸ görevliler, taş duvarların dibindeki hazır yerlere, kutsal ateşi yakmaya başlarlar. Akşam karanlık tam çöktüğü gibi her Yezidi öncesinde pamuktan bir fitili zeytinyağına batırıp yakmak için herhangi düzgün bir taşın üstüne koyarak beklemeye koyulmaktadır. Karanlık tam manasıyla çöktüğünde herkes birlikte ellerindeki fitilleri yakmaya başlarlar. Fitiller yakıldığı

¹⁴⁶ Nejdet Eşsiz, Çörekli (Gede) Köyü, 1964 Doğumlu, İlkokul Mezunu (Mürit)

¹⁴⁷ Çakır Ceyhan Süvari, Elif Kanca “Ezidi Bayramı "Çarşema Sor" un Toplumsal Geçiş Ritüeli Olarak Analizi, Uluslararası Midyat Sempozyumu, (7 -9 Ekim 2011), s.676-677.

¹⁴⁸ Bu isim Yezidi köylerinde bulunan türbelerde nöbetçilik yapanlara verilir. Bkz. Pir Dima, a.g.e. s.41

esnada ise bütün her yer aydınlık olmaya başlamaktadır. Bazı Yezidilerde ellerinde meşale ile davullar eşliğinde dans etmektedirler. Yani ortalık tam bir şenlik havası içinde herkes bayramı kutlamaktadır. Gece boyu kutlamalar bu şekilde geçmektedir. Diğer gün sabah erken uyanıp herkes mezarlık ziyaretinde bulunur. Sadece Çarşema Sor günü değil her zaman mezarlıkları ziyaret etmek Yezidilik inancının bir gereğidir. Yezidilerden bazıları da yakın akrabalarının mezarına giderken yeni elbiselerini giyerek ziyaret etmektedirler. Evleri Laleş'te olanlar kendileri ile beraber çeşitli yiyecekler getirirler. Bazı mezarlıkların başında ise kaval, def ve bazı farklı enstrümanların eşliğinde ağıtlar söylenir. Mezarlıktaki dilek ağaçlarının dallarına da bez bağlanmaktadır. Kadınlar da bu kaval ve def eşliğinde iki elinin avuç içini de yüzüne doğru getirip götürmektedirler. Bazı kadınlar ise ellerinin avuçlarını göğüsleri üzerinde yukarıdan aşağıya doğru art arda getirip götürerek eşlik etmektedirler. Yezidiler için mezarlar ve türbelerin ziyareti çok önemlidir. Yezidilere göre sanılanın aksine mezarlarda bir şey umdukları için değil, sadece ölenlerin de ruhlarına dualar ulaşsın diye mezarlıklara gideilmektedir. Yezidilik inancına göre Yezidiler sadece Allah'tan medet umarak yardım istenilmektedir. Öyle hayırlı bir günde Yezidi gençlerinin tanışması da Yezidiliğin geleneği olmuştur.¹⁴⁹

2.3.2. Dünya'nın Yaratılışı (Cejna Ezî)

Cejna Ezi bayramı her yıl Aralık ayının ortasından sonraki ilk hafta kutlanılmaktadır. Cuma gününden önceki ilk üç gün oruç olup, Cuma günü de Cejna Ezi bayramı kutlanılmaktadır. Yezidî inancında "Cejna Ezî" dünyanın yaratılış ve kuruluş gününün kutlanmasıdır. Bu bayram ismini dünyayı yaratan Tanrı Ezda'nın isminden birisi olan Ezî isminden almaktadır. Yezidiler için üç bayram art arda kutlanılmaktadır. Bu bayramlardan en önemlisi ise Cejna Ezi bayramıdır. Bu bayramın asıl hazırlığı bayramdan önceki üç gün orucun tutulmasıdır. Bu bayram Yezidiler için çok kıymetlidir. Cejna Ezi bayramı Aralık ayının içinde olmak zorundadır. Eğer olmazsa hem oruç hem de bayram geçersiz sayılmaktadır. Çünkü bu bayramın belirli bir günü yoktur. Şeyh ve pirlere her yıl kendi hesaplarını yapıp Cejna Ezi bayramını Aralık ayına

¹⁴⁹ Özcan Gören, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1963 Doğumlu, (Mürîr); Buro Eriel, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1942 Doğumlu (Mürîr)

denk getirilmektedirler. Yezidilere göre bu bayramlar artık eskisi gibi kutlanılmamaktadır.¹⁵⁰

Dünyanın yaratılışını, Tanrı Ezda'nın buyruğu ile melekler Cumartesi başlayıp Pazar günü bitiriyorlar. Pazartesi günü melekler temizlik ve oruç hazırlığı yapmaktadırlar. Salı, Çarşamba ve Perşembe oruç tutmaktadırlar. Cuma günü de dünyanın yaratılışı yani "Ezî Bayramı" kutlanılmaktadır. Eski takvime göre (Rumi Takvim) Aralık'ın ilk Cuma günü, Miladi Takvime göre ise 13 Aralık'tan sonraki ilk Cuma günü bayram olarak kutlanılmaktadır.¹⁵¹

2.3.3. Yaz Bayramı (Cejna Havine)

Yezidilikte bazı bayramlar oruç ile beraber yapılmaktadır. Yezidilerin yaz bayramını (cejna havine) yaz ayında tuttıkları kırk gün oruçtan sonra kutladıkları bayramdır. Bu bayramı genelde bütün Yezidiler kutlamaktadır. Ama artık Viranşehir' de Yezidi inancına mensup kişilerin bir arada kalmamalarından dolayı bu ve diğer bayramlar terk edilmeye başlanmıştır. Yezidilerin bu bayramı miladi takvime göre değişiklik arz etmektedir. Yaz bayramı ortalama Temmuz ayının 18 veya 21 tarihleri arasında kutlanılmaktadır.¹⁵²

Yaz bayramı, aslında Yezidilik inancının ikinci bayramı sayılmaktadır. Bazı din adamlarının dedikleri kadarıyla bu bayram üç gün sürmektedir. Bu bayram için Şeyh 'Adi bayramı diyenler de olmaktadır. Ama asıl bu bayram kırk gün oruç tutulduktan sonraki gün kutlanılan bayramdır. Özellikle bu kırk günlük orucu Baba Şeyh, şeyh, pir, köçek, mürit ve diğer sınıflardan da olan bazı Yezidiler tutmaktadır. Şeyh 'Adi'nin de bu orucu tuttuğunu söyleyen din adamları da bulunmaktadır. Yaz Bayramının asıl kutlanıldığı yer Laleş bölgesidir. Aslanan Laleş'te Şeyh 'Adi' nin türbesinin bulunduğu yeri tavaf edip onun adına bu bayramı kutlamaktır. Laleş'e gitme imkânı olan her Yezidi oraya gidip bu bayramları kutlamaktadır. İmkânı olmayanlar ise bulunduğu yerde kutlama yapmaya çalışmaktadır. Viranşehir'de de 20-30 yıl öncesine kadar da hemen hemen birçok bayram Yezidilerin kendi köylerinde kutlanılmaktaydı. Günümüzde ise bu bayramlardan hiçbiri kutlanılmamaktadır.

¹⁵⁰ Ali Gölge, Fıstık Köyü, Lise Mezunu, 1950 Doğumlu (Mürit); Nevaf Dişli, Fıstık Köyü, İlkokul Mezunu, 1956 Doğumlu (Mürit)

¹⁵¹ Selman Tür, a.g.e., s. 99-100.

¹⁵² Ekrem Avanaş, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1983 Doğumlu (Mürit)

Bu yaz bayramında Laleş'te "Simat" adı verilen bir yemek pişirilerek bütün ziyaretçilere dağıtılmaktadır. Diğer taraftan Yezilerin bu bayramlarda Laleş'i ziyaret ettikleri zaman dikkat edecekleri birçok husus bulunmaktadır. Bunlar genellikle ziyaret esnasında hiç kimseyle kavga etmemek, kötü davranışlardan uzak durmak, cinsel ilişkiden uzak durmak vb. konularda dikkat edilmesi gereken çok önemli hususlardır.¹⁵³ Bu sebeble Yezidilerde bayramlar çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü bayramların kutlanıldıkları günlerde Yezidiler fakirlere yardım etmektedir. Yezidiler arasında bir dayanışma ortamı oluşmaktadır. Özellikle Viranşehir'de bu vb. diğer bayramların hiçbiri kutlanılmamaktadır. Viranşehir'deki Yezidilere bunun nedenini sorduğumuzda ise genellikle Yezidi sayısının Viranşehir bölgesinde azalmasından kaynaklandığı söylenilmektedir.

2.3.4. Cemaat Bayramı (Cimaye Laliş)

Cemaat bayramı, Yezidi inancının bir özeti niteliğinde olduğunu söylenilmektedir. Çünkü cemaat bayramı; kardeşlik, birlik, beraberlik, bir arada olma veya bir bütün olma manalarını ifade etmektedir. Cemaat bayramı her yıl 6-13 Ekim'de kutlanılmaktadır. Özellikle bu bayramda Yezidilerin birbirleriyle muhabbet ettikleri ve dertleştikleri zamandır. Diğer bayramlarda olduğu gibi bu bayramda da Yezidiler, Laleş'e gidip kutlamalarda bulunmaktadır.¹⁵⁴

Yezidilikte cemaat bayramı demek dert ve hüznün ortaya çıktığı günler demektir. Şeyh veya pirlar saz, def eşliğinde Yezidi kardeşlerimizin geçmişte yaşadıkları ve Yezidi toplumu olarak katliamlara maruz kaldığı sıkıntıları ağıt şeklinde dile getirmektedirler. O ortamda oturanlar da onlara eşlik ederek geçmiş acıların beraberce paylaşıldığı bir ortam oluşmaktadır. Cemaat bayramından biraz bahsederek, bayramın ilk gününde Laleş'in birçok yerinde çırallar yakılmaya başlanılmaktadır. Şeyh 'Adi'nin mezarı altında bulunan pınarlardan en kutsal olan Kaniya Sıpi'den alınan su ve Laleş bölgesinden alınan toprak karıştırılarak "Berat" denilen kil topraklar yapılarak ziyarete gelen Yezidilere dağıtılmaktadır. Diğer taraftan Laleş'i ziyarete gelenler ise ayakkabılarını çıkarıp, çıplak ayaklarla türbeleri dolaşıp ziyarette bulunmaktadır.

¹⁵³ Ali Kartal, Oğuz Köyü, İlkokul Mezunu, 1947 Doğumlu (Mürit); Kenan Kartal, Oğuz Köyü, Ortaokul Mezunu, 1981 Doğumlu (Mürit)

¹⁵⁴ İsa Burç, Burç Köyü, Ortaokul Mezunu, 1974 Doğumlu (Mürit)

Yezidiler ve ziyaretçilerin, sadece bayramlarda değil ne zaman olursa olsun hiç fark etmeksizin çıplak ayak ile Laleş'in içinde dolaşmaları zorunludur.¹⁵⁵

Cemaat bayramında da Çarşamba günleri önemli bir yere sahiptir. Yezidilerin inancında Çarşema Sor'dan dolayı Çarşamba günleri her zaman önemli sayılmaktadır. Çarşamba günü şöyle bir kutlama yapılmaktadır: Yezidilik inancının önde gelenlerinden biri güzel, temiz bir kumaşın parçasını alıp şeyh veya pirden birinin sırtının üzerinden Kaniya Sıpi denilen suya götürülüp ıslatılmaktadır. Bu bez parçası kutsal sayılan bazı kişilerin adına mühürlenerek törenler yapılmaktadır. Cemaat bayramı bir hafta sürmektedir. Bu süre zarfında birçok tören düzenlenmektedir. Bu törenlerden bir tanesi de kumaş parçası denilen tören "Gabaks" adında yapılmaktadır. Bu şekilde Çarşamba günkü kutlamalar bitmektedir. Perşembe gününde ise Yezidi din adamları bir öküzü alarak mezarlıkta Şeyh Şems'in türbesinin yanı başında kurban etmektedir. Bu öküzün etinden de "sımat" adı verilen güzel bir yemek hazırlanılmaktadır. Daha sonraki günlerde de "Gabah veya Kaldüş" adında öküz, Allah'a sunularak kurban kesilmektedir. Bu kurbanın kesilmesinin sebebi, bu yılın baharı, kışı, bütün insanlar ve çiftçiler için iyi geçsin diye yapılmaktadır.¹⁵⁶

Bazı Yezidiler Almanya'da kaldıkları için her yıl Laleş'e gelip gitme imkânı olmamaktadır. Bu gibi uzak yerlerden gelen Yezidiler Laleş'te kalıp birçok ziyarette bulunmaktadırlar. Cemaat bayramında da Yezidiler bir araya gelip bu bayramı kutlamaktadırlar. Bazıları der ki cemaat bayramı Yezidilerin hacı olduğu zamandır. Hayır, bizim inancımızda hacı olmak yoktur. Yezidilik inancında hacı demek bir ayrımcılık olduğu için hacı kavramı yoktur. Ondan dolayı Yezidilikte hacı olmak veya hac yeri demekten ziyade "ziyaret" denilmektedir.¹⁵⁷

Yezidilik inancında birçok bayram bulunmaktadır. Yaptığımız görüşmelerde yaşlı olan Yezidilerin bu tür özel günlere önem verdiğini ve genç olan Yezidilerin ise fazla önem vermediklerini gözlemledik. Gençlerin bu bayramları kutlamamaların sebebi ise bu bayramları görmemeleri ve yaşamamalarından kaynaklanmaktadır. Yezidilerden bazıları hacı olmayı ayrımcılık olarak görmektedirler. Yezidilikte de hiyerarşik bir yapının ayrımcılığı ortaya çıkardığının farkında olmamaktadırlar.

¹⁵⁵ Hamit Avanaş, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1959 Doğumlu (Mürüt); Yusuf Senci, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1964 Doğumlu (Mürüt)

¹⁵⁶ Cengiz Kiy, Yolveren Köyü, İlkokul Mezunu, 1964 Doğumlu (Pir); Sinan Yüksel, Oğlakçı Köyü, 1975 Doğumlu, İlkokul Mezunu (Mürüt)

¹⁵⁷ Devran, Burç Köyü, Lise Mezunu, 1980 Doğumlu, (Mürüt)

2.4. DUALAR

Yezidilikte dualar çok önemli bir yere sahip olmaktadır. Yezidilik inancında Örneğin; abdest duası, sabah duası, akşam duası gibi yapılan dualar bulunmaktadır. Yezidilikte dualar oldukça uzun olduğundan, bu duaları din adamlarıyla beraber çok az kişi ezber olarak bilmektedir. Bilenler de kendi inançlarına verdiği önem ve teslimiyetten dolayı bilmektedir.

Bazı din adamları da bu duaları öğrenmek için sıkıntı yaşamışlardır. Çünkü geçmişte Yezidilik inancında okumanın veya yazmanın yasak hale geldiği zamanlarda, bu dualar şifahî olarak öğrenildiğinden ve bilenlerin de az olmasından dolayı bu duaları öğrenmek zorlaşmıştır. Günümüzde ise bu duaların yazıya aktarılmasına rağmen duaları uygulamaya geçiren kişi sayısı çok az bulunmaktadır.¹⁵⁸

2.4.1. Sabah Duası

Ya bı destura xwede bı sere We siba ezizu siba xas qelendere,
 Tı maderki jı mew çıka mere izdidira bıki Madara xere
 Yek kılamet, Yek şifét, Yek nedir, Yek dewlet, Yek din, Yek iman, Yek kol, Yek erkan
 Akılı fam seremeki tı bidi xatire satile zaman,
 Sıfrete suud berkuke hılmafu Xasu qelende ber mala şexhadi,
 Âmin Âmin Allah'ı tibarekli ezdin,
 Tıfaqel tıfaqin,
 Şexem Hesene qalıkin,
 Ya bı hemeta melik Şemsedin,
 Melik Faxredin, Nasırdin, Sıcadin, Amadin, Babadin,
 Ew şeşımse qeweta me u din,
 Sıltan Şex Adi ta jı ewile wi hetane axirin
 Sıltan İzid We sıbe dere xera weki,
 Dere şeva wergerin,
 Elhemdul u heq rebbül âlemin,
 Ve roze zerıkin nur bı nure şeveqin
 Melik kebir berte fıkhı sıan jıta qalki,
 Roj kıroj te meşki nave xwede me sıdhu heya iman we sıbe şısıpsewey durin dıve

¹⁵⁸ Übeyt Göçmen, Fıstık Köyü, İlkokul Mezunu, 1942 Doğumlu (Mürüt); Orhan Gören, Bozca Köyü, Ortaokul Mezunu, 1968 Doğumlu (Mürüt)

Roj kiroj te vefeşisus bide beyane,
 Ya şeşims ronayatev çarde tebeqe erd dibane,
 Male hetane male em jî nave rebexun bî şeşımse xweyni nam jî xiyale,
 Jî derence heta derence,
 Şeşımse xwedane ferecem de
 Tu damani şeşımse xwey nu tav dıbin,
 Çuna ka betile dewsa hece stune heta stune,
 Çılmzı zıde te serbune,
 Bın hındır wi xezine,
 Dane destexun dani marifetu nasini,
 Çava hetane devi mora şeşımsın le bıkevi,
 Mera meleka germa nabilivi,
 Devi hetani çewe,
 Mora şeşımsi nurin giriyan lı nabe mın bî şeşıms sınave,
 Ya şeşım ew dınya saetu gave,
 Jî desta hetani piya,
 Ya şeşım tew nekşan bu dali bune ser deve riya,
 Şeyx şımse xweyni nur nam jî iviya,
 Ya şeşım te bî xutne ser vi xılmete,
 Tı mew izidiya veki dergâh ki rehmete,
 Ronahiki bidi ber mew çendi sınete,
 Sınetu senetın,
 Çendi zebuni kem taqetın
 Ew şeşemse xwey bî eniyetın
 Ya şeşımti emini bare giran meyini
 Jıboy xatıra mertebu dini,
 Sed xweziyamıne bî wi mere izidive tı bidi
 U je nestini zor derencera bıgini,
 Ew şeşımsi nurine, lı ser kurseki zerine,
 Mıftew kiliti bi deste wine,
 Vedıke dere xezina,
 Xelata je dertine, sini ve sıve je hivine,

Ew şeşımsi demşe mala
 Malbıxer meze lımale,
 Nave rebbexun bı şeşımse xey u nav jı xiyale şıptul havare şıptul gaziya,
 Erkan sekinibun ser mıle edawiya,
 Mala şeyh Şımse mey mira
 Ser kaniya Şexanu Pira,
 Tuyi bave devreşew baye feqira,
 Tı daimi, tı kerimi, tı rehimi,
 Tı xalıqe erşe ezimi,
 Tıyi rebere tı xalıqeki mın u
 helhele herew here
 Rızqa dıdı tıdı
 Rızqa dıyi dere şırevan buhareme,
 Din u diyaneteme çıka doste We sıba
 Eziz be cebil
 Keme itba xwedew şıxhadi bı qere
 Şex ‘Adi’ye ele bı sılam,
 Rehma xwede lı dew bave tewoste
 Xwede jı dew bave wi insane razibe,
 U lıme gohdari bıke,
 Ez ali kertalım kure Heznime jı gunde şhesme¹⁵⁹

Sabah duasının Türkçe anlamı şu şekildedir:

Allahın izniyle bu aziz sabahın başında güzel sabahlar bizi kötü şeylerden biz yezidi ehlini koru.

Bir kelam, sıfat, devlet, din, iman, yol, erkân gibi şeyleri zamanın hatırı için bize akıl ve irfan ver.

Ya Rabbi sen Huda'sın, sen Ezda'sın sen övgü ve meth sahibisin

Tertemiz ve günahsızsın, bin bir isim sahibisin;

"Huda" ismin bu isimlerden en şirini en güzelidir.

Ya Rabbi sen daimsın, Sen kadimsın, yeri göğü yaratansın.

¹⁵⁹ Ali Kartal, Oğuz Köyü, İlkokul Mezunu, 1947 Doğumlu (Mürüt)

Bütün dertlere sen Hekimsin.

Ya Rabbi sen şefkatsin şefkatlisin yer ve göğün sahibisin.

Bütün dertlerin dermanısın.

Ya Rabbi; Şeyh Şems ve Güneşin, Melek Şeyh Hasan ve Adanın

Şeyh Ebubekir ve Katanın hatırı için bizi bağışla!

Ya Rabbi âmin, âmin dinin mübarek ve huzur doludur

Şeyh Hasan Huda'nın sevgilisidir ve kuludur

Şemsettin, Nasrettin, Secadeddin, İmadettin, Babadin

Melek Fahrettin ve Şeyh Hasan'dır kuvveti dinin

Şeyh Hadi evvelden ahıra kadar vardır ve rahmet saçar

Sultan Yezid hayır kapılarını açar ve şer kapılarını kapar

Elhamdülillah, Huda'ya ve Âlemin Rabbine olsun.

Güneşin kızılıığı zahir olmadan Melek Emin orada olur.

Evlerden evlere kadar Şeyh Şems'tir veren o aydınlığı

Şeyh Şems'imi aydınlıktan ayrı düşünemem,

Dereceden dereceye kadar Şeyh Şems'tir veren aydınlığı

Şeyh Şems'imi hac yerine tavaf ederim.

Sütundan sütuna kadar kırk anahtar hazinede

Şeyh Şems onları marifetli ve ölüye hürmet edene dağıtır.

Şeyh Şems'imin mührü göklerden ayağa kadar dolaşır.

Baştan' ayağa kadar Şeyh mührü dağılır.

Şeyh Şemsimden ümidimi asla kesmem.

Ya Şeyh Şems, bizler zaten taltif edilmiş bir nesebiz.

Hareketlerimizde bir hayır kapısı bir aydınlık isteriz.

Sünniler ki takatsiz ve güçsüzdürler.

Şeyh Şems'ten aman dilerler.

Şeyh Şems nurdur ve Melek Hasan gafurdur.

Din ve imanımızı bize açıkla senden kabulüz.

Şeyh Şemsim güzeldir, fakirlere kısmet ve vazifelerini vermiştir.

Şeyh Şemsimi aydınlıktan ayrı düşünemem.

Şeyh Şems'im nurdandır, altın tahtan kaididir ve kudret asası elindedir.

İyiliğin ve Cennetin anahtarı elindedir.

O kişiyi yetmiş bin kez kıskanırız ki gerçek yezididir.

Huda ve Şeyh Şems o kişiye yardımcıdır.¹⁶⁰

2.4.2. Akşam Duası

Bı nave Xwede Siltan şéx hadi bı kerema suwaré ruhlâtu ravayé,

Ya Rabbi Tı me Bıdı Xatiré dudé U dayé

Mew izidiya bısıtırini Jı kédaye u jı belayé,

Çılé kaniya sıpi éyni bézayé,

Ya Rabbi tu me bıdı Xatiré Érşu kursi, Law mesi, Héyatu kursi, haléme,

Dinu diyaneteme U çıka dosté ezid zere we ewara Éli tı bıpirsi,

Ya Rabbi tı me bıdı Xatire Rıhu Kélémâ, Hava beri havav adema, isa ibni meyrema,

Haléme U dini diyanetame, u çıkâ Dosté izi tı bıpirsi hemu cara u hemu dema,

Ya Rabbi tı me bıdı Xatıra biheşte u dare zıb zibéw muxaré, çılé kaniya sıpi roja beytıl fare, Haname dinu diyaneteme, çıka doste izid tı bıpirsi Vé Évare u Vé caré,

Ya Rabbi! tı me bıdı Xatire Çerxu Felekâ, horiya meleka, (Fıratawsi) meleku Çârde tebeké Dergahki xéré, İmew çıka dosté izid Veke,

Ya Rébbi! tı me Bıdı Xatire dirâ sıpiye fetşayé beriye nefesa hek siltané iziye, hâléme Dinu Diyanetame, u çıka doste Vé Évara Éziz pırsiye,

Ya Rébbi Tı me Bıdı Xatire Dirâ zere, Érdew Ézmanew bâre Bayew axe Âvew Égire, izid Leminu herçar bıra, laname dinu diyanetame u Çıka dostu izi Were,

Ya Rabbi Tı me bıdı xatiré dirâ Sore, kursiya jı nazıl yebımore, sıra siltan izidiyemeyé sore,

Tı bı xatıra diréki, U kaféki u bı xaréki, ixtiyaré bine béréki, Kivyakéme u dinu diyanetéme, Çıka doste izid we Évaré lı érşe lı baxun çéki,

Ya Rébbi tı me bıdı Xatire kub u heléla, diâyé fehéla belu fexredine, bawu her çar géla,

Ya Rébbi tı me bıdı xatire azrail u Cebrail, u dırdail u şımxail, u zımnail u tımnail, u esrafil, her héft meleké kebir,

Destewan dıhev miftew kiril sekinine seré kâfu kénsel berimeta melké cıril,

Melki cıril Xwedaye roniya Çévémın u mér u mılyâketa yaşşıpti mezını binaya Çawémını

¹⁶⁰ İbrahim Agâh Çubukçu, “Yaşayan Yezidilik” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1987 Cilt:28 Sayı:1 s.25-36

bangu hawaramini jı kesa mın tı kesi jı wi riyamın tı bési,
 Ya melik şéxsını batemrını, nefes ya yaber, Şayet ni vakétni,
 Temgane dereca imane tı lıme biki Xwedane lıârşe xwedane imané,
 Hâwâra Xwedé, u şemsé izidina mıftew kilidi bıdestine vedıke deré xezinâ xelata jé
 dertine (siline) Vé Évaré jé bicivine,
 Hemi ciyemın Étlam bı xwede, şıxhadi bıxéré, Şéxhadiye Élé, sılam Réhma Xwede Lı
 Déw bawé, tawusti u bı Xéré xwedéyate éliyé kertalın lı gündé şhesmé kuré ézniye
 kertalın,
 Ez dı hazırı évaré seétek Roj bimine hétaw wn roj heré malaxun ev dıa İzidiya kabul
 dıbe¹⁶¹

Akşam duasının Türkçe anlamı şu şekildedir:

Ya Huda bizi güneş doğumu ve gün batımının keremi, bizi analık ve Beyza'daki kırk civanmerdin hatırı için bağışla.

Ya Rabbi beni ve bütün Yezidileri kazadan ve beladan esirge.

Ya Rabbi bizi yer, gök, öküz balığı ve kürsü ayetine bağışla

Ya Rabbi bizi levh ve kalem, Âdem-Havva sırrı ve İsa b. Meryem'in yüzü suyu hürmeti için bağışla.

Sen, Dünya ve diyanetimizden, ahvalimizden her zaman haberdarsın.

Ya Rabbi bizi cennet, buğday ağacı, zenzem suyu, Mağara Beyt-eİ Far'daki kırk civanmert için din ve diyanetimizde bu gece vakti bir aydınlık lütfet.

Ya Rabbi bizi Felek ve çark hatırına huri ve melek hatırına on dört tabakanın sahibi sırrı Melek-i Tavus hatırı için bağışla.

Ya Rabbi bize, din ve diyanetimize bu akşam vakti bir çıkış kapısı göster,

Ya Rabbi bizi beyaz inci, perilerin padişahı ve sultan Yezidin nefesi hatırına bağışla.

Ya Rabbi din ve diyanetimize bir ışık göster.

Ya Rabbi bizi sarı inci hatırı için bağışla.

Ya Rabbi bizi yer, Gök ve atmosfer hatırına su, toprak, hava ve ateş hatırı için bağışla.

Ya Rabbi bizi incinin, Kafe'nin, deniz altındaki ihtiyarlar hatırına bizi ve bütün Yezidileri bağışla.

¹⁶¹ Ali Kartal, Oğuz Köyü, İlkokul Mezunu, 1947 Doğumlu (Mürit)

Ya Rabbi bizi kubbeler ve türbeler, hayır sahiplerinin ve Melek Fahrettin (ki dört bir taraftan bilinir) hatırı için bağışla.

Bu akşam vakti hatırı için bütün Yezidilere din ve dünyalarında bir kurtuluşu göster.

Ya Rabbi marifet pazarının marifeti, genç delikanlılar, gece-gündüz ibadet eden dervişlerin, beş hakiki farzın hatırı için biz Yezidilere din, dünya ve sair işlerimizde muvaffakiyet nasip et.

Ya Rabbi, rahman kürsüsü ve cananlar rızası için

Mukaddes Kudüs ve Şeyhimiz Melek Fahrettin hatırı için

Şeyh Hadi'nin Laleş'teki mezarı başında bizi bağışladığını müjdele.

Ya Rabbi, on dört kat yer ve gök hakkı için, Tanrı kürsüsü hakkı için bütün Yezidileri af buyur.

Hayır, sahipleri ve çocukların duaları, Melek Fahrettin ve dört yardımcısı için bize ve tüm Yezidiler'e bir çıkış dergâhı göster.

Ya Rabbi, Azrail, Cebrail, Deraldail, Mikail, Şemnaail, Azrafil, Azra sil ki yedi büyük melektirler, eşsiz ve bedelsizdirler.

Kilit ve anahtarlar ellerinde olup Huda'nın, hazinesini beklerler.

Ya Şeyh sen çok büyüksün, sen gözlerimin nurusun, feryat ve imdadımsın.

Ya Şeyh Şems, sen hem ruh hem nefesimsin, müracaat merciimsin.

Ya Rabbi bizi imanlı ve itaatkâr kıl, vesveseden kurtar.

Ya Rabbi Şeyh Şems'in hatırı için bizi bağışla ki kilit ve anahtarlar elindedir, ondan hediyeler dağıtır. Sünniler dahi ondan ümit bekler, ona yalvarırlar.

Ya Rabbi, akşam vakti hatırı için çeşme başındaki kırk civanmerdin hatırı için, mir ve şeyhler hatırı için biz doğu ve batı Yezidilerini mahcup eyleme ve lütfunla aydınlat.¹⁶²

2.4.3. Şahda Din

Ev Duaya izidiya, Duaya şahida dine,

Sıbe dıçun evar dahatın,

Hate sermın dı celade celadu mıskin u

Hek bıde Bın şahada dinu

Şahadeya dinın ik Allah Melık şexsın

Hebib Allah meklub u mergesala

¹⁶² İbrahim Agâh Çubukçu, a.g.m., 26-27

Silaveme lı meklube, lı merge, lı kâse, lı cumaye, lı biremel lı viji izidxane sereme
 dikşine ber We sıcude, sere mew çıka doste izid ber we sıcudedede be,
 Hekemin şex hadi, şexemin nasırdin,
 Piremi heci Ali,
 Ostew merew bi jımale bava,
 Dinem şerfedin, mezhebem melik şemseddin
 Merterba melik faxredin, heciyame şex hadi, zımzımu kubetıl bı kulbet kaniya sıpi,
 Atka siltan izidemeye mey sor,
 Derdemın duaye, şexemin Usta,
 Şexe usta Şhadew iman sebramın tavuse meleki xedaye,
 Şex hadi xefure melik şexsın şure şeşims dure ele nure,
 Eşa dew iman ser nave tavuse meleke xu kebule,
 Ya rebbi bı iznate çume lı erşa nurani,
 Mın serexun lı ber wan kuba helhele zerin dani,
 Ezi kemım kitmame ezi nezanım tı pe zani,
 Sere hemun serayi serexun bite datini,
 Emi kem itka xwede
 Bı şex hadi bı kede
 Şex ‘Adi’ye ele sılam rehme daye tewos te,¹⁶³

Şahda din duasının Türkçe anlamı şu şekildedir:

Şeyhim Şeyh Hasan, pirim İlyas Memau,
 Ey dostlarım, yakınlarım, akrabalarım!
 Din ‘im Şeyh Şerafettin ve mezhebim Şeyh Şems'tir.
 Derecem Melek Şemsettin ve feryadım Şeyh Şems'tendir.
 Nesebim Ezid, Şeyhim, Mevla'm, derdim ve dermanım.
 Yol göstericim, ustam, tek Huda'dır taptığım, Melek Tavus'tur inanın.
 Sabah biter ve akşam gelir ve iki cellat sureti bana gözükür.
 Cellatlar ben miskin ve fakirden dinimin şهادetini sorarlar.
 Dinimin şهادeti Allah birdir ve Melek Şeyh Hasan O'nun sevgisidir.
 Laleş'teki büyüklere selam olsun, selam size ey Laleş ehli!

¹⁶³ Ali Kartal, Oğuz Köyü, İlkokul Mezunu, 1947 Doğumlu (Mürüt)

Selam olsun Kafe'ye, Mağara'ya, çirime, birime ve kubbelerin ilahına.
 O Ezidhaneye ki haşlar o yere secdeye gider, kible telakki edilir.
 Şeyh Hadi'nin türbesi imanımızın evidir, Nasrettin canımızın celladıdır.
 Şeyh Hadi gerçek padişahımız ve Şeyh Hasan evimizin aydınlığı, çırasıdır.
 Melek Tavus adına ve Şeyh Hadi'nin hırkasına şahadetimiz vardır.
 Aileme minnettarım. Ye o kimseler kördürler ki,
 Bu isimleri her daim hürmetle anmayı ihmal ederler.
 Rahman kürsüsü tan yerindedir. Haccımız Kaf ve Mağaralı olup penceresidir.
 İşte orasıdır Şeyh Hadi ve sair muhterem zevatın yeri.
 Rahman kürsüsünün yönü göğe doğru ve beyaz çeşmelerle çevrilidir
 Orası Sultan Ezinin mekânıdır ve sünnetleri tasdik mercüdür.
 Ön cephesi karadır. Haccımız kafe, mağara ve beyaz çeşmedir.
 Orası Sultan Yezidi'nin mekânıdır, hürmetle tavaf olunur.
 Sünni'yim, sinniyim (Ehlisünnet) ve kutsal bir incinin eseriyim.
 Beyaz çeşmenin bekçisiyim, büyük şeyhin müridiyim.
 Sultan Yezit için kurbanlık koyunum.
 Elhamdülillah bu din ve erkândan razıyım.
 Laleş'i nuraniye gittim ve çifte kubbe mevküne secde ettim.
 Melek Tavus'un ismine iman getirdim,
 Ya Şeyh Hadi biz bilmeyiz, her şeyi bilen sensin¹⁶⁴

2.4.4. Telkin Duası

Ya bı desture xeda,
 Siltan şex hadi,
 Ew mirin hani ke emre xwede ki,
 Rehma xwede lebe em çı dünya mülki xwedeye,
 Sed sali tı lı dünebi u tı bı zeru ziv male dine xenibi,
 Te rojiki mevaniye axe xore,
 O sed sali tı banki,
 Miretiye şerx u heta şamki
 İla rojeki tı jı ka sebirki temki

¹⁶⁴ İbrahim Agâh Çubukçu, a.g.m., 27-28

Ya rebbemın tu xwedayi
 Tı ezdayi, dayikemek husenayi
 Tı bej kendeli be günayi,
 Tı hezar yek dal Xu danayi
 Nave mezin şerın, şerif,
 Hertı xwedaye ronıya herdu çavayi
 Em be rojeki rojane,
 Werın xelke izid zane jı berne bıdın beyane
 Ka mırne çı nişane,
 Xelke izid zane werın lı beyana bıfıkırın
 Sıbeki jı mırınine helkırın
 Heta roja ez bımrım
 Rojeki ez nebum
 Sıre ket xew lebun
 Ber methe xalıke xubum
 Ew bu sıra bıdukuji bınya demu hulubuji
 Em dıçın bere hek batıle nemale sekını
 Jı xwede te dımekını
 Çı xwede te tamame berde mısın bın xulame befıkırı fıkare
 Dı ber simi ferwari fariket kır jı bare
 Fariket kır jı maki
 Dewu ra mezıka ki hani ber bedena makılme
 Çımat bu xız bu lez bu Cınar
 Bamınnet karbu jı mire mira şahit bu
 Xulame fekira şayet bıln dew bawe
 Kewaltıse defu şıbabe
 Lı bendaki te mezebun jı erdeki nebu xeru şere me bı deste te,
 Eger xere veke şere
 Himeta te bı mere
 Em dejın em dewreş
 Bı nave ter em bejin
 Em dewlej

Riya hekiye dıkın teftiş
 Ber naveteyi baveş
 Ber naveteyi tıkın saw e ber te te dıfıkırım
 Em bıçune diki mıskine
 Danine nav tabuteke darine
 Bı şevu roje dihejine
 Xew lı dinine bı tırsi idane
 İdayu pır kereme
 Şifketate da bıniya
 Adema radıkın be ser kedeme
 Ser kedeme xe geriye
 Rehber tağute zu kelım kez fireya
 Em bı çı laveki ki ser mıste
 Bavi mali yek jera got temala vıraw tekbin
 Le wey cu ket u fikir le dihev u netera mine dera mine beri şela ba divar hevala
 Mina zerkbe mala xwey
 Mala nema bı sebrım
 Demeki bıdın
 Demeki buxun demeki bıstınım
 Heta roja ez bıım
 Rojeki ezi nexesbum
 Ketbume lıvini
 Lı ber çematbu xızbun lez me xweni zerin male naberkıırini
 Nabı zerım na bı male dıne bawew
 Tire beri kalew tene weze çı bıkıım çı bıçarkım eze derbaza bı kurban kıım serexun bı
 şıkılankım Manga xwede w emi çı lıwe banqım banga axi çı bırayile
 Bave pire miri kale sefile
 Tırsan sau ye ber ke azraile
 Azrailu mewkimewte zora lıba sewte lı hemiji eve hemiji ewte
 Azraile perkurın hawire şara de fırın natbe fetaş kes bıgrın
 Azraile parkeskim
 Hawure şarat bıskivi kalbuyi zor nefeskim

Dıbe ya me jıwebu çew henıye sırebun sırerheger lı hev baskır
 Sıre rehberu kendileki hewraskır
 Dersa xu dane
 Xu lıwe nasdıkr
 Sıre rehberu ma kendilu
 Kalım ez dımırım
 Bı aveke saru germ dı şuştım
 Kefenemın dı peva
 Qerqerem gazunivek
 Kefenemın hıjdegazi
 Pey mın dıgi heliw
 Bıra jı haw pewe dıdara
 Pirin dara leylu sed dera
 Eme jı mala mezın buxazın xatıra
 Eze jı mala mezın
 Pıçuku o mezın peymıt mezın bı sıpore bavexwazın
 Jı nazem mın hanin ser axa tırbe danin
 Tırbam hem dıkene hem dıgrın hem dıkene kabul be jı xılmetamene
 Tulbamın tıbamkın
 Seremın dınavkın
 Mala qedim sılavkın
 Sılaveme lı mala qedim
 Bırmı nav qelkeki zori zeviye
 Ezim dı banga mele ke kelim
 Dıdatu jıme dıpırsi
 Dıgo bini ademu tı çı ensi tı çı cinsi
 Mı dıgo mı xwey xeren ere
 Dıgo bini ademu
 Xu dani xera
 Naze razdane bıra çı beze
 İlmeki dı kilmi ilmi jı atkate
 Zerbuni şandbune

Xwey gunehkare pır asalate
 Bıra salate ew bnişane
 Hewake bine axetke
 Saxi sed gunehkare bırane
 Mejqewli şexfexre
 Heki daye bati baqi
 Riya mı diheti bı heqi
 Sılamın lı ele zil ele we mineti we cenneti Allah tealay mı şur
 Bısmi keti malki mal kırki
 Kabul ber vancıya bırano keremkır
 Helga helinin telkinu nasine
 Bıxunin nave şex hadi u melık şexsdi hadiye heq pe binın
 Be telkine jı nasine u derderme jı kal xelke jı kafa nuni
 Allahu mevla fekilo bısmıla
 Çımlle âlem kebule Allah
 Xeta bıxer xer jı xwere şexu pirostamere bı yaru bire axrete
 Çune bındana jı citope jı tırıqete
 Rehmet lı dew bawe
 Hazıru godera temezele temekani
 Te civate
 Qedre Şex ‘Adi
 Ele lı sılam
 Rehma xwede lı mıriya
 Hazırabe vi cebanibe li vi miribe,
 Tew ser çevara hatın
 Xwede wi efu bıke
 Rebbe âleme efu kırın lıme
 Dıa lıxwede şex hadi tausi meleke mıle meraji
 Kabul tışteşek jı destemeda tıne
 Emji ewde günehkarın e tamam xwedane¹⁶⁵

¹⁶⁵ Ali Kartal, Oğuz Köyü, İlkokul Mezunu, 1947 Doğumlu (Mürüt)

Telkin duasının Türkçe anlamı şu şekildedir:

Bir gün arif ve bilici halktan bir güruh çağırıp ölümden sorun,

Ölüm hakkındaki açıklamalarını dinleyip hakkında düşünün.

Bir zamanlar, henüz ben yok iken şimdi O'nun bir mahlûku oldum.

El, ayak ve komple kalıbımı sırları ile yaratan O'dur.

Bunlar sır deryasından, tezahür eden ufak bir temsildir.

Ya Rabbi, bize verdiklerinden iyi kötüyü kabul ederiz.

İsmin uğruna fedakârlık yapmaya her zaman hazırız.

Hakikat deryasından bir nutfe olarak anamın hamiline duhul ettim.

Dokuz ay bekledikten sonra O'nun yardımıyla mükemmelleştim.

Bu ne bulanık bir âlemdir ki içinde bekledim (esaretle) ve bu anı bekledim.

Ya Rabbi bizi arif ve bilicilerin yoldaşı yap.

Neticede bizi yüzüstü sokağa, sair mevta içine yollarlar.

O sırada başıma dost, akraba ve komşular üşüşürler.

Fakirlerimizden her zaman için memnunuz, Kavallarımız bizi çaldıkları def ve şıbablar ile mesrur kılarlar.

Biz onları tavaf eder, gönül zenginliğine kavuşuruz.

Ölmeden evvel mutlaka bir erkek evlat ile şad olmak isteriz.

Biz ebeveynimizin çocuğu teneşir üstüne konuruz.

Her şey Huda'nın kudretindedir ve ben O'nun yardımıyla ayaküstü gezerim işitir, görürüm.

Mir'immin fedaisi ve ebeveynimin fedaisi benim.

O ev öyle bir evdir ki tekbir ve bağlılık sedalarından hali olmaz.

Fakirler ve şefkate muhtaç olanlar oraya kast ederler.

Ve bu nasıl evlattır ki mürşidinin şarabıyla sermest olmuştur.

Babası onu mutlaka evlendirmek istemektedir.

O ev Mir'in nazarındadır ve inşallah onun nazarından hali olmaz.

Bütün bunlardan sonra Ya İlahi bizi şüphesiz sen büyüttün

Mal sahipleri artık malınızın üstüne oturmayın.

Elinizdeki ile iktifa etmek sizin için daha hayırlıdır, anlıyorsanız.

Beni ölümler arasına atarlarken Ya İlahi bana yardım et.

Zaten hiçbir dindar fazla mala sahip olarak bu dünyadan göçmez.

Bundan sonra bizi dost ve akarib de kurtaramaz.
 Talih kuşu uçar, layık olanın başına konar.
 Sebep sendin ki bugün üzerimize telkin ve yasin okunur.
 Beni bir fistanın (kefen) içine atarlar,
 Yazıklar olsun benim hu perişanlığıma, yalın ayaklı halime.
 Ya İlahi bir ara Sen'i düşündüm, Ya İlahi bizi yokken topraktan yarattın.
 Biz senin isminin dervişiyiz, hayır ve şer hazinesi elindedir. Sen'den gelecek hayra ve şerre şüphe etmeden razıyız.
 Zannediyorduk ki biz dervişler seni tesbih ederek ve yolunda dolaşarak bütün sırlarına vakıf olabileceğiz.
 Fakat vade geldi ve bizler de göçücü olduğumuzu anladık.
 Hastalanıp aklımız başımızdan gidince sırlarının hududunu anladık.
 Hastalanıp yatağa girdim, gök meleğini beklemeğe koyuldum.
 Üzerime kan alan, can çıkarana melek geldi.
 Artık mal ve kurban ile satın alınmam mümkün olmaz.
 Dokuz evlattan bir o kalmıştı yaşlı ebeveynin başucunda o da öldü, gitti.
 Biz de bu ölüm tasından içeceğiz, ne yapayım, ne çare bulayım,
 On davar keseyim, başıma şükran edeyim,
 Feryadımı Nebi İsmail'e ulaştırayım.
 Baba yaşlı ve karısı sefil. Benim korkum Azrail'dendir,
 Ey Azrail mir melek sensin
 Suçsuz ve günahsızlar güzel libaslarla süslensin.
 Ey Azrail ben neshe hazırım.
 Ölüm Meleği (Azrail) adan bağırtır herkesi.
 Her yerde her zaman odur kesen herkesin nefesini.
 Ezrail diyor ki "Yeşil kanatlı Ezrail benim, dört bir yanda gezerim, kimseye fiyat biçmeye gelmedim, ruhu tenden ayırmaya geldim.
 Kısa kanatlı Ezrailim, her türlü havada gezerim, kimseye nöbetçi olmaya gelmedim.
 Ana, oğul ve amcazadeleri birbirinden ayırmaya geldim."
 O gün meşguliyet bu idi ve ruh kalıptan ayrıldı.
 Ruh ve sır birbirini çağırdılar, ruh kandile gidip orda aslına kavuştu.
 Nihayet ruh kandilde gerçek İlahına kavuşmuş oldu.

Ruh gittikten sonra kuru kalıp kaldım.
 Üzerime zalim ve zoraki bir el geldi.
 Dünya âlem o kâsenin şerbetinden içecekti.
 O kâsenin şerbeti hayırlı ve mukadderdir.
 Onunla kapı ardı olup, hüzne boğulurlar.
 Çıplak edip, tenesir üstüne koyup ılık bir su ile leşimi yıkadılar.
 Temizleyip bir buçukluk kefenimin İçine sardılar.
 Haydi, zavallı miskin, sen de öbür dünyaya dediler.
 On sekiz kulaçlık kefenimi cenazemin üstüne sardılar.
 Arkandan dost, kardeş ve yeğenler ağlamaktalar.
 Buyurun, yüksek sesle telkin ve yasin okuyalım baylar.
 İki tahta yatırıp cenazemi üstüme koydular
 Dost ve arkadaş edineceğim kadim dünyaya gönderdiler.
 Büyükleri ve şerefliileri sordum, onlarda arkamdan geliyorlar.
 İki tahta getirip cenazemi üçer dörder kişi taşıdılar.
 Kabristana doğru götürüp toprak üstüne bıraktılar.
 Ey canım üstüne ağlayanlar, ağlamayın. Ben dünyadan fani oldum.
 Toprağı bir ucu şarkta bir ucu garpta olarak kazdılar.
 Mezarımın üzerine toplandılar, kimi güler kimi ağlar.
 Kabul ederim, bu da benim ecrim, mükâfatımdır.
 Üzerime canı gönülden ağlayanlar çegizli olarak yollamış olurlar.
 Takatımca ağlayan ve mezarıma gelenler hakkınızı helal edin.
 Mezarım hazırlanırdı ki orası artık evimdir.
 Mezarım selamlanır ve terk edilirim, başkaları arasına atılırım.
 İmdadım kerim meleğe ve gök meleşinedir.
 Üstüme leğen gibi geniş ve sert taşlar dizerler.
 Taşlar acele acele yerleştirilip üstüne toprak örterler.
 Mezarın toprakla örtülmesi farzdır.
 Oradaki koskoca âlem benim için bekleşip ağlaşırlar.
 Anladım ki yabancıyı hoş tutmak lazımdır.
 Beni zifiri karanlığa ve kapısız, nemli bir eve soktular.
 İki kişi gelip soru yağmuruna tuttular.

Her biri değirmen taşından altı kez daha büyük idiler.
Onun için kabir azabı çekene ağlar ve üzülürüm.
Bari Teâlâ'nın emri ile biri dilsiz, biri sağır iki kişi geldiler.
Her birinin yanında yetmiş bin ritle pekmez vardı.
Dilsiz olandan korkarım ki bana üs tüste soru sorar. Üzerime biri sağır, biri dilsiz iki kişi geldiler.
Her birinin kanadında yetmiş bin ritle pekmez vardı.
Sağır olandan korkarım ki her sabah bu zulmü sürdürürdü.
Elinde yetmiş bin ritle pekmez vardı ve hevesle eziyet ederdi.
Üstüme bütün pekmezi koyar, karnımı ve kalbimi parçalardı.
Üstüme biri geldi "İN misin? Cin misin?" diye sordu. Sonra "Günahsız eziyet etmeye gelmedim" diyordu.
Ne müferreh sabahlardı ki eziyetsiz geçerci.
Üstüme fakir gibi siyahlara bürünmüş olanı geldi.
Zülüfleri ateş gibi ve mir bakışlı değildi.
Üstüme geldi gözleri leğen, parmakları çuvaldız gibi olanı, kalbim ve karnım azabından parça parça oldu.
Kabir azabı çekiyordum. Üstüme geldi gözleri tas, parmakları çuvaldız, tırnakları orak gibisi.
Onu bin kez kıskanırım ki hayır sahibidir ve günahı yoktur.
Üstüme geldi gözleri yıldız, parmakları kürek, tırnakları kama gibisi,
Onu bin kez kıskanırım ki hayır ehlidir, inkâr ehli değildir.
Garip bir ilim ve garip bir dil konuşuyordum.
O garip dille zebaniler günahkârları çağırıyorlardı.
Sırat köprüsünün bir yanı toz, bir yanı duman doluydu.
Ahiret kardeşimi çağır; kardeşin kardeşe şefaati kabul olur.
Sırat köprüsü bellidir; bir taraf uçurum, bir taraf dumandır.
Ahiret kardeşini çağır; günahsızın günahkâra yardımını olur.
(Ayakta Okunan Bölüm):
Şeyh Fahri'nin kavline göre; Ya Rab sen daimsın, bakisin.
Hakikat ve gerçek senin yolundur
Selam olsun cennet ehline ve kabul buyuranlara.

Vezir Duha'nın buyurduğu gibi; nur Allah'ın yardımındır.
 İnte, bisme, maki, makinti ve Laleş'teki eşrafın dediği gibi.
 Ey kardeşler buyurun hep beraber telkin ve nasin okuyun.
 Şeyh Hadi ve Şeyh Hasan ismini zikredip kanundan okuyun.
 Allah, Mevla, fakir, bismillah cümle âlem Allah'ı kabul eder.
 Ebedi yolculuk hatalı ve hatasız her kula muhakkaktır.
 Dost ve akaripler dağınık dağınık mevkilerdedirler.
 Ya melek Şeyh Fahrettin onların ellerini kavuştur.
 Beş hakiki farzı onlara hıfz ettir.
 Cennet Kapılarının kilit ve anahtarları bu farzlardır.
 Bugün dünyadır ama uyanık olun yarın ahiret sedasıdır.
 Mübarek günlerde uyuyup ibadetele meyletmeyenler ve o kimse ki kötülüklerin
 peşindedir, pişman olacaktır.
 Şeyh Hadi ve Melek Şeyh Hasan Arafat'a karşı oturmuşlar.
 Din ve diyanetimiz için şefaati olmaya gelmişler.
 Ya Şeyh Hadi ve. Şeyh Hasan Mala Mir hatırına,
 Bize ve özellikle bu kabir sahibine şefaati et.¹⁶⁶

2.5.YEZİDİLİKTE DİNİ TEŞKİLATLANMA

Yezidilerde sosyal ve dini sistemler, Hinduizm'deki gibi sert ve kastlar arası geçişin imkânsız olduğu bir sistem üzerine bina edilmiştir. Yezidilik inancında her bir Yezidinin kirvesi bulunmak zorundadır. Kirvelikteki en önemli husus da, biyolojik kan kardeş gibi olmaktadır. Yezidilik inancına göre kirve olanlar birbirleriyle evlenemezler. Kirve olan ailelerin çocukları, birbirlerine kız alıp veremezler. Yezidilik inancında diğer dinlerden kız alıp vermek yasak olduğu gibi kirve olan ailelerde de kız alıp vermek yasaktır. Geçmişte Yezidiler kendi aralarında kirve olduklarında evlenemezlerdi. Bu da Yezidilerin nüfus sayısında azalmaya neden olmaktadır. Bundan dolayı Kendileri hiç istemese de diğer dinlerden olan kişilerle kirve olmak zorunda kalmışlardır.¹⁶⁷

Yezidiler hayatlarını, bu kastlar üzerinde mutlak oranda sürdürmektedirler. Yezidilerde kastlar mutlak bir yer edindiğinden dolayı, kastlar arası geçiş yoktur. Bu kastlar üç temel sınıf üzerine kurulmuştur. Bu sınıflar; şeyh, pir ve mürit sınıflarıdır. Bu

¹⁶⁶ İbrahim Ağâh Çubukçu, a.g.m., s.29-32

¹⁶⁷ Murat Şahin, a.g.e., s.100

da, sınıflar arasında dini bir bağ oluşturmaktadır. Özellikle şeyh, pir, köçek ve kavallar dini prensipleri çok iyi yaşayıp, her biri sorumlu olduğu müridine bu dini prensipleri aktarmak zorundadır. Yezidilik inancındaki sosyal sınıf ve hiyerarşik yapıyı ayrı ayrı incelemeye çalışacağız.

2.5.1. Sosyal Sınıf ve Hiyerarşik Yapı

2.5.1.1. Şeyh

Şeyh, Yezidilik inancının öncüsüdür. Şeyhler, müritlerin dini hayatı daha iyi yaşamaları için çaba sarf etmektedirler. Her dinde yol göstericiler olduğu gibi Yezidilikte de yol gösterici ve öncüler şeyhlerdir.¹⁶⁸ Şeyhler üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar; Adani, Şemsani ve Kâtâni'dir. Bu üç grubun Şeyhleri birbirlerine kız alıp vermezler. Çünkü aralarında ruhsal bağlar vardır.¹⁶⁹ Adaniler, Katani ve Şemsanilerin Şeyhidirler. Başka bir ifadeyle son ikisi ilk grubun müridi sayılmaktadırlar. Kendi aralarında ise; Katani Şeyhleri, Şemsani Şeyhlerin mürebbiyesidirler.¹⁷⁰ Şeyhler hangi aileye sahipse o ailenin tamamı şeyh sayılmaktadır. Her şeyh ailesi bir mürit ailesinin sahibi sayılmaktadır. Örneğin; Şeyh Mend'in şeyhlerinin sahibi Şeyh Mend'in kendisidir. Ömer Halanilerin pirinin sahibi Ömer Halan'ın kendisidir. Şeyh, kendi müridinin erkek çoc uğunun perçemini kesmektedir. Şeyh, her zaman ölen müridinin yıkanma ve defin işlerine katılması gerekmektedir. Şeyh Sinan şeyhleri (Adanî) evlilik işlerini yürütürler, evlenenlerin mihrini belirlemektedirler. Bu işleri onlardan başkası yapamamaktadır. Aynı şekilde Yezidilerin erkek çocukları sünnet olurken orda hazır bulunmalıdırlar. Yezidi ruhani hiyerarşide yürütme otoritesi en çok şeyhlere aittir.

Yezidilik inancında alt sınıflardaki kişilerin zekâtlarının önemli bir kısmı şeyhe verilmektedir. Bu paranın kontrolü şeyhe bırakılmaktadır. Şeyh ve pirlerin de kendilerine has uygulayacağı bazı ibadetleri bulunmaktadır. Örneğin; şeyhler, kırk günü Kış, kırk günü de Yaz aylarında olmak üzere bir yılda sadece kendileri üzerine farz olunan toplam seksen gün, çile ve sabır orucu tutmaktadırlar. Özellikle şeyhler, oruçlu geçirdikleri bu süre zarfında kutsal Laleş Vadisi'nde kalmaya çalışmaktadırlar. Kast sisteminden dolayı Yezidiliği anlatma ve Yezidilik inancının doğru uygulanmasını

¹⁶⁸ Hamit Avanaş, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1959 Doğumlu, (Mürit)

¹⁶⁹ Adnan Zeyan Ferhan, *Êzîdîlik ve Êzîdî Toplumunu*, Çev. M. Nesim Doru, Şırnak: Şırnak Üniversitesi Yayınları. 2011, s. 298.

¹⁷⁰ Pir Dima, *Ezdiyen Serhede*, İstanbul: Do Yayınevi, 2011, s.21.

sağlama görevi, bu şeyh ve pirlerin vazifesidir. Şeyhler ve pirlere her yıl en az bir kere müritlerine nasihat vermektedirler.¹⁷¹

“Her şeyh, doğuştan itibaren onlara ait olan müritlerin sorumluluğuna sahiptirler. Şeyh öldüğünde mirasçıları mal mülküyle birlikte, müritleri de kendi aralarında paylaşmaktadırlar. Şeyhin görevi temelde dini anlatmaktır. Sorumlu olduğu müritlerin manevi rehberleri sayılmaktadır. Şeyhler; doğum, ölüm, evlilik, nikâh vb. ayinleri yönetirler. Bayramların tarihlerini belirleyen, düzenleyen ve kutlayan onlardır.”¹⁷²

Şeyhlik ilmen veya dinen değil, pratik olarak pirden üstündür. Teoride ise pirlere aynı konuma sahiptir. Şeyhin görevi gereği müritlere örnek olması açısından dini ritüellerle en çok uğraşan sınıf olmaktadır. Şeyhler kendilerini Allah’a, Melek Tavus’a ve Şeyh ‘Adi’ye adamıştır. Özellikle Laleş’teki şeyhlerin pratikteki görevleri daha çoktur.¹⁷³

Şeyhler kendi kabilesinden olan kişilerle evlenmektedir. Müritler hem şeyhlerin hem de pirlere anne ve bacıları gibi sayılmaktadır. Onlarla evlenmek inancında yasaktır. Şeyhlerin müritlerle evlenmesi yasaktır. Şeyh ve pirlere ailesi de onların anne ve kız kardeşleri gibidir. Örneğin; bir müritlerin kızlarına farklı bir gözle bakarsa Yezidilik inancından çıkmış olmaktadır. Çünkü Yezidilik inancında haram olan biri Yezidilikten çıkmış olmaktadır.¹⁷⁴

Şeyhler saç ve sakallarını kesmemeye özen gösterirler, bilhassa çenelerindeki kılları hiç kesmezler. Şeyhler dini toplantılara katıldıkları zaman beyaz elbise giyerler. Beyaz renkli cübbelerinin üzerine siyah renkli bir külah ve kırmızı renkte bir kuşak bağlarlar.¹⁷⁵

Viranşehir’deki Yezidilere göre şeyhler, Yezidilik inancının önderleri, rehberleri ve yol göstericileridir. Şeyhler dünyevi işlerle fazla ilgilenmedikleri için dünyevi veya dini otoriteden ziyade karizmatik kutsal şahsiyetlerdir. Çünkü şeyhler yönetimin başı olan miri seçmekle de görevlidir. Şeyhler halkın hem dünyevi hem de uhrevi ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.

¹⁷¹ Übeyt Göçmen, Fıstık Köyü, İlkokul Mezunu, 1942 Doğumlu (Mürit); Kâtip Yüksel, Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1953 Doğumlu (Mürit)

¹⁷² Esat Korkmaz, *Ezidiler (Melek Tavusun Talihsiz Halkı/ Kırmızı Ezidin Kuzuları)*, 1. Baskı, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yay. 2015, s. 196.

¹⁷³ Sinan Gören, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1983 Doğumlu (Mürit)

¹⁷⁴ Mehmet Alçun, Yolveren Köyü (Burç Köyü Piri), Okuryazar Değil, 1939 Doğumlu (Pir)

¹⁷⁵ Hilmi Türkoğlu, *Dünya Dinlerinden Yezidilik*, 1. Baskı, İstanbul: Festival Yay. 2016, s.137.

2.5.1.2. Pir

Pir ismi Kürtçe asıllı bir kelimedir. Özellikle bu ismin Yezidiler arasında çıkmasında Arapların gelenekleri ve İran'ın kültürü etkili olmaktadır. "Pirin en önemli görevi dini meselelerdir. Pir de şeyhler gibi müritlerin dini vecibeleriyle ilgilenmektedir. Bundan dolayı pir ile şeyh arasında dini bir fark bulunmamaktadır. Müritlerin kutsal beyaz suda yıkanması, ölürlen yıkanması, defnedilmesi, ibadet konularının öğrenilmesi gibi birçok yönüyle pirlere ilgilenmektedirler. Pirlere, müritleri dualarında her zaman zikretmektedirler."¹⁷⁶

Şeyhlikte olduğu gibi pirlilik de babadan oğula geçmektedir. Pirlere pir sülalesi dışında biriyle evlenmesi yasaktır. Pirlere, pir ailesi dışından bir başka biriyle evlenemeyeceği gibi, kendi kızını da diğer sınıflardan bir Yezidi'yle evlendirememektedir.¹⁷⁷

Pirlere, Yezidiler arasında huzuru ve sükûneti sağlamak zorundadırlar. Pir, herhangi bir Yezidi'nin veya diğer inançlardan olan kişilerde çıkan huzursuzlukları bertaraf etmek mecburiyetindedir. Yezidilik inancında bunu yapmak pirlere görevlerinden sayılmaktadır. Herkese demokrasiyi, huzuru, barışı, çağdaşlığı sağlamak Pirlere görevlerindedir. Pirlere, şeyhlerle bazı durumlarda ortak görev yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Örneğin bu durumlardan bazıları; ölüyü yıkama, huzuru sağlama, çocuğu helal kılma (bısk), zekâtı toplama vb. konular şeyh ve pirlere ortak vazifelerindedir.¹⁷⁸

Pirlere giyim kuşamları geçmişteki yaşantılarına göre değişmiştir. Pirlere külah, hırka ve sureti, takıp giymesi lazımken günümüzdeki yaşantının değişime uğramasından dolayı bunlar giyilmemektedir. Şeyh ve pirlere kendilerini milletin, Laleş'in ve buldukları toprağın hizmetine adamaktadırlar. Yezidilik inancında hırka çok değerli bir yere sahiptir. Yezidi pirlere derler ki bu hırkayı Allah, Hz. Âdem ve Şeyh Adi'ye giydirmiştir. Yezidilik inancına göre hırkayı giyen kişi dokunulmazdır. Hırkayı kim giyerse giysin pir, şeyh, mürit fark etmeksizin Yezidilikte dokunulmaz olmaktadır. Bu hırkayı giyenler, başlarına da külahı takmaktadırlar. Başına külah takan ve hırka giyen kişi Yezidi dininin rehberidir. Pirlere, siyasi olarak bir konuma sahip değildirler.

¹⁷⁶ Ali Kartal, Oğuz Köyü, İlkokul Mezunu, 1947 Doğumlu (Mürit); Kenan Kartal, Oğuz Köyü, Ortaokul Mezunu, 1981 Doğumlu (Mürit)

¹⁷⁷ Tori, *Bir Kürt Düşüncesi, Yezidilik ve Yezidiler*, İstanbul: Berfin Yayınları, 2000, s.130.

¹⁷⁸ Mehmet Alçun, Yolveren Köyü, Okuryazar Değil, 1939 Doğumlu (Pir)

Pirler, dini olarak bir yol göstericidir. Normalde pirlerde külah ve hırka bulunmak zorundadır. Ama bunları giymek ve takmak şeyh ve pirlerin kavline göre değişmektedir. Bazı şeyh grubu ise hırkayı giymek zorundadır; bazıları da giymek zorunda değildir. Özellikle Şeyh Ebubekir ve Şeyh Hısn kavli giymek zorundadır. Bazı pirlere de bu hırkayı giymedikleri gibi bazıları da giymektedirler. Bu hırkayı giyen pirlere merebi¹⁷⁹ konumuna yükselmektedirler. Yani pirlikten bir kademe üstte çıkmaktadırlar.¹⁸⁰

Pirler de Şeyhler gibi Şeyhan kökenlidir. Şeyhlerin Arap olmasına karşı, Şeyh Adinin müritlerinin soyundan geldiği kabul edilen Pirler, kırk Kürt aşiret ve ailesinden gelmektedirler. Pirler, başlangıç Yezidiliğinde, inanç örgütlenmesinin en üst aşamasını oluşturuyorlardı. Şeyh 'Adi ve bağlıları Laleş'e geldikten sonra, pirin Arapçadaki karşılığı olan şeyh baskın duruma gelmiş, pir kullanımı, baskın kimliğin yardımcı konumuna gelmiştir. Yani başlangıç Yezidiliğinin başat kimliği pir / pirlere, Şeyh 'Adi ile birlikte kurumlaşan Yezidiliğin, başat kimliği şeyh / şeyhler olmuştur. Bu nedenle şeyhlerin adı Arapça, pirlere adı Kürtçedir.¹⁸¹

Bazı pirlere okuyazar oldukları gibi bazı pirlere de okuyazar değildirler. Bazı pirlere de kutsal kitaplarını okuyup ve ezberlemektedirler. Pirlere şeyhler gibi dinin emirlerini çok iyi bilen sınıftır. Laleş'te bazı pirlere üniversiteyi okumuşlardır.¹⁸² Yezidilik inancındaki hiyerarşik yapının içinde pirlere, şeyhlerin bir alt kademesinde bulunmaktadır. Pirler, şeyhleri dinler ve onların istedikleri şekilde de bir yaşantı sürdürmektedirler. Çünkü Yezidilik inancında, hiyerarşik yapı içerisindeki sınıflarda çok iyi bir bağlılık bulunmaktadır.¹⁸³

Şeyh ve pirlere Yezidilikteki önemi veya bulunduğu konumu itibariyle dini lider olan şahsiyetlerdir. Yezidilikte şeyh ve pirlere dini ritüellerin anlatılmaya çalışıldığı merkezi bir makamdır. Yezidilik toplumunu katmanlaştıran ve bu katmanın en üstünde olan sınıf şeyh ve pirlere dir. Özellikle bu sınıf kendini dine ve milletine adanmış kimselerdir. Şeyh ve pirlere bulunduğu konum itibariyle Yezidilik inancının dini karizmatik liderleridir. Çünkü siyasi yönü ağırlıklı olan miri seçecek heyet üyeleri şeyh ve pirlere den oluşmaktadır.

¹⁷⁹ Merebi Pir sınıfının en üst katmanındaki kişiye denilmektedir.

¹⁸⁰ Cengiz Kiy, Yolveren Köyü, İlkokul Mezunu, 1964 Doğumlu (Pir)

¹⁸¹ Esat Korkmaz, a.g.e., s. 201.

¹⁸² Ekrem Avanaş, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1983 Doğumlu (Mürit)

¹⁸³ Görkkan Gören, Bozca Köyü, Lisans Mezunu, 1986 Doğumlu (Mürit)

2.5.1.3. Mürit

Müritler, Yezidi inancının en kalabalık sınıfını oluştururlar. Müritler, şeyh ve pirlerinin gösterdiği yolda ibadetlerini gerçekleştirirler. Mürit olan herkes kendi şeyh ve pirine uyması gerekmektedir. Bundan dolayı onlara biat ve hizmet etmek müritler için büyük bir şerefin nişanesi sayılmaktadır. Müritler, her sabah ve akşam dua yapmaktadırlar. Müritler, başta bütün insanlığa dini, dili, ırkı fark etmeksizin dua eder, daha sonra kendileri için dua etmektedirler. Yezidilikte insan iyi oldu mu, kâinat da hayat da iyi olmaktadır. Her insan değeri ölçüsünde iyi sayılmaktadır.¹⁸⁴

Yezidilerin genel göç hareketlerinden önce hemen hemen bütün Müritler, köy ve mezralarda yaşamaktaydılar. Günümüzde ise Yezidiler, Türkiye'nin yanı sıra Avrupa ve Asya ülkelerinde de şehir hayatına tutunmuşlardır. Ama araştırma yaptığımız Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde halen birçok Yezidi, köy ve mezralarda yaşamaktadır. Yezidilerin köydeki uğraş alanları genellikle, hayvancılık ve tarım oluşturmaktadır. Müritler, geçimlerini de bu şekilde sağlamaktadırlar. Aynı şekilde şehir merkezinde iş yerleri açan, çalışan Yezidileri de görmek mümkün olmaktadır.

Müritler için ahiret kardeşliği çok önemlidir. Ahiret kardeşliği müritler için hem bu dünyada hem ahiret hayatında kendilerini sağlama almaları ve uhrevi bir kardeşe sahip olması için güvende hissettikleri sistemdir.¹⁸⁵ Bundan dolayı müritler için dini bir zorunluluk da kendilerine ahiret kardeşi edinmektir. Her müridin bir erkek ve kadın olmak üzere iki ahiret kardeşi olmalıdır. Müritler, bu ahiret kardeşleri ile her görüştüğünde mutlaka ellerini öpmek zorunludur. Müritlerin ahiret kardeşlerinin cennete girmesi için dua etmeleri gerekmektedir. Ayrıca başka bir şeyh veya din adamı gördüklerinde de el öpme zorunluluğu vardır. Bu bağlılıkla müritler, dinlerinin gereklerini şeyhlerinden öğrenir, onlara olan bağlılıklarını gösterir ve dualarını alarak işlerinin yolunda gideceğine inanmaktadırlar. Ayrıca din adamlarının hizmet etmek ve kazançlarından belli bir miktarını onlara vermek de bu bağlılığın gereklerindedir.¹⁸⁶

Müritler, Yezidilik inancındaki hiyerarşik yapının en alt sınıfını oluşturanlardır. Daha önceki yıllarda eğitim öğretime önem vermeyen bir Yezidi inancı varken günümüzde ise Yezidilerin eğitim öğretime çok önem verdikleri görülmektedir.

¹⁸⁴ İbrahim Burç, Burç Köyü, 1950 Doğumlu, İlkokul Mezunu (Mürit); Sino Tavan, Aşağı Şölenli Köyü, Okur-Yazar Değil, 1947 Doğumlu (Mürit)

¹⁸⁵ Ali Kartal, Oğuz Köyü, İlkokul Mezunu, 1947 Doğumlu (Mürit)

¹⁸⁶ Mehmet Akça, *Yezidiler; İnanç Esasları ve Ritüelleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s.102.

Müritler, kendilerine düşen dini görevleri ve şeyh, pir, kaval, fakir gibi din adamlarının öğretilerini hayatlarına geçirmektedir. Aynı zamanda müritler, şeyh ve pirlere de zekât veya fitre vermek gibi hayırlarda bulunmaktadırlar.

Yezidi inancındaki tabakalaşma çok katı bir örgütlenmeyi içinde barındırmaktadır. Örneğin; bir mürit hayatında hiçbir zaman şeyh veya pir olamamaktadır. Bu sınıfları elde etmek için onlar gibi saç, sakal, bıyık bıraksalar veya bütün dini öğütleri ezberleseler de yine de şeyh veya pir olmaları imkânsızdır. Şeyh, pir, mürit, kaval, fakir gibi diğer bütün sınıflar ömürlerinin sonuna kadar o şekilde yaşamak zorundadırlar.¹⁸⁷

Yezidilik inancında evlilik her sınıfın kendi içerisinde oluşturduğu toplumsal bir olgudur. Yezidilikte her sınıf kendi tabakasından evlenmek zorundadır. Müritler ancak müritlerle evlenebilmektedir. Yezidi inancı dışındaki kişilerle evlenmek Yezidilere yasaktır. Bazı Yezidiler bu durumu tasvip etmemesine rağmen bu yasağa uymak zorunda kalmaktadırlar. Çünkü Yezidilikte başka inançtan biriyle evlendiği zaman artık Yezidilikten çıkmış sayılmaktadır. Bu durumda da aile, çevre ve Yezidilik inancına mensup kişiler tarafından dışlanılmaktadır.¹⁸⁸ Araştırma yaptığımız Viranşehir ilçesinde Yezidiler pek dillendirmese de bazı Yezidilerin İslamiyet'e geçtiğini ve Müslüman kadınlarla evlendiklerini gözlemledik. Bunların da kendi aileleri tarafından dışlandıklarını ve artık Yezidilikle hiçbir bağlarının kalmadığını gözlemledik. "Kast sistemi ile aşırı derecede yaşanan içe kapanma zamanla Yezidi toplumunu parçalara bölmüş, bu durum ise yine Yezidi toplumunda gelişen din-mezhep, kültür vb. gelişmelerden Yezidileri izole etmeyi doğurmuştur. Dolayısıyla Yezidiler kendilerini topluluk olarak, bölge ve Yezidi toplumunda yaşanan birçok gelişmeye karşı kapatmışlardır. Bu sınıfların dışında da sınıflar oluşmuştur."¹⁸⁹

¹⁸⁷ Nevaf Dışlı, Fıstık Köyü, İlkokul Mezunu, 1956 Doğumlu (Mürit); Übeyt Göçmen, Fıstık Köyü, İlkokul Mezunu, 1942 Doğumlu (Mürit)

¹⁸⁸ Özkan Gören, Bozca Köyü, Lisans Mezunu, 1986 Doğumlu (Mürit); Görkkan Gören, Bozca Köyü, Lisans Mezunu, 1986 Doğumlu (Mürit)

¹⁸⁹ Selman Tür, *Ortaçağ'da Yezidiler*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa 2012, s. 110-111.

2.5.2.Yezidilikte Din Adamları ve Sosyal Tabakalaşma

2.5.2.1. Mir

Mir, siyasi olarak Yezidilerin en büyüğü olmaktadır. Yezidiler için mirin her bir sözü emir niteliğindedir. Mir, Yezidilerdeki ruhani sınıfın karar aldığı şeyleri hayata geçiren kişidir.¹⁹⁰ Mir olan kişi çok donanımlı bir yetkiye sahiptir. Aslında Yezidiler için mirin yetkilerinin hiçbir sınırı yoktur. Hiçbir Yezidi mirin faaliyetlerini eleştirecek bir konumda değildir. Miri eleştiren veya ona karşı çıkan kişi şiddetli bir şekilde cezalandırılmaktadır. O kişi Yezidiler tarafından dışlanılmaktadır. O kişiyle konuşulmaz ve kimse ona yardımda da bulunamaz.¹⁹¹

Irak devleti tarafından Yezidilerin miri yönetici olarak kabul edilmektedir. Mirin birçok yetkisi ve gücü vardır. Belediye yönetimi, aşiret ve oymaklar arasında ortaya çıkan ikiliğin çözülmesi, finans işlerinin yürütülmesi gibi birçok şey mirin görevidir. Miri Yezidi ruhani lideri -Extîyarê Mergê- (Bölge Başkanı) görevlendirmektedir. Yezidi mirlerinin köyü Irak'ta Şeyhan ilçesine bağlı Baedra köyüdür.¹⁹² Mirin giydiği elbiseler beyaz renktedir. Mir başına siyah bir sarık sararmaktadır. Mir, kırmızı, sarı gibi renkleri de elbise olarak, bir örtü gibi üstüne kuşanmaktadır. Yezidiler için mirin evi de çok kıymetlidir.¹⁹³

Mirlerin en büyüğüne Miru'l-Ümera denir. Irak'taki Yezidilerin Miru'l-Ümerası 1987 yılı itibari ile Tahsin Bey, Türkiye'deki Yezidilerin miri ise Mîr Muaviye'dir. Bu iki mir, İran-İrak savaşından sonra Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'le ters düşmelerinden dolayı yurt dışına gitmek zorunda kalmışlardır. Tahsin Bey Almanya'ya, mir Muaviye ise Fransa'ya yerleşmişlerdir. Şeyh 'Adî türbesinin idaresi, muhafazası, imarı, ziyareti, şeyhlerin, köçeklerin, kavalların sevk ve idaresi, sancak denen horozların muhafazası, iltizamı, sevki, el hâsılı bütün hususlar Miru'l-Ümera'nın yetkileri dâhilinde olup diğer mirler bütün Yezidilerle beraber onun emrine itaat eder ve boyun eğmektedirler. Mire karşı gelenler ve mirin icraatlarını eleştirenler cezalandırılmaktadır. Üzerlerinden hırka çıkarılır, yüzleri traş edilir ve cemaat arasından çıkartılırlar. Mirler bir bakıma aforoz yetkisine sahiptirler. Cemaatten aforoz edilen Yezidi ile kimse

¹⁹⁰ Nevaf Dişli, Fıstık Köyü, İlkokul Mezunu, 1956 Doğumlu (Mürit)

¹⁹¹ Yaşar Yüksel, Oğlakçı Köyü, Lise Mezunu, 1984 Doğumlu (Mürit); Tahsin Avanaş, Burç Köyü, Lisans Mezunu, 1989 Doğumlu (Mürit)

¹⁹² Pir Dîma, a.g.e., s.22-23.

¹⁹³ Orhan Gören, Bozca Köyü, Ortaokul Mezunu, 1968 Doğumlu (Mürit)

konuşmaz, o kişiler hiç kimseden hiçbir hususta yardım alamaz, hatta onların hanımları bile kendilerine yaklaşamaz.¹⁹⁴

Mirler, ancak öldükten sonra onun yerine mir ailesinden başka biri geçebilir. Yani Mirlik babadan oğula geçmektedir. En son olarak Yezidilerin miri Tahsin Beg, 1933 tarihinde Irak'ta doğmuştur. Mir Tahsin Beg, 1944'te babasının vefatı üzerine henüz 11 yaşındayken Yezidilerin miri seçilmektedir. 2004 yılında kendisine düzenlenen suikasttan sağ kurtulan Mir Tahsin Beg, dünyada en güçlü Yezidi liderlerinden biri sayılmaktadır. Mir Tahsin Beg 2019 yılında Almanya'da bulunduğu bir hastanede ölmüştür. Daha sonra Yezidiler kendi aralarında demokratik bir seçim yapmak için dört mir seçilmektedir. Bu dört mir arasında da Yezidilerin ruhani liderleri tarafından seçim yapılarak Yezidilerin miri seçilmiş olmaktadır. En son olarak Ruhani liderler de mirleri özelliklerine göre Mir Tahsin Beg'in oğlu olan Hazım Beg'i Mir olarak seçmişlerdir. Yezidilerin şuan ki miri ise Hazım Beg'dir.¹⁹⁵

Mirin Yezidi toplumu üzerindeki görevi yasama, yürütme ve yargı görevleridir. Mir bu görevleri toplumun sosyal statüsüne göre değil herkese eşit olarak uygulamaktadır. Örneğin; hırsızlık yapan şeyh veya pir olsa bile aynı ceza uygulanmaktadır. Bu uygulama ile Yezidi toplumundaki kast sistemi daha adaletli bir şekilde uygulanır ve kalıcı bir hal almaktadır.

2.5.2.2. Baba Şeyh

Baba şeyh Yezidi ruhanilerinin başıdır. Dini kurallara sıkı sıkıya bağlanan baba şeyhler, mirin onayıyla bu makama gelmektedirler. Dini konularda mirin danışmanlığını yapar ve mire görüşlerini bildirmektedirler.¹⁹⁶ Şeyh babası ve ailesinin kökenleri Şeyh Fahredin'e dayandırılmaktadır. Baba şeyhin görevi Yezidiliğin gereklerinin yerine getirilmesini gözetlemek, Yezidi toplumunda ortaya çıkan sorunları çözmektir.¹⁹⁷ Baba şeyhlerin kendilerine ait müritleri olup, onların hayratını toplamaktadırlar.¹⁹⁸ Yezidilikte fetvanın sorulacağı en üst makam baba şeyhlerdir. Baba şeyh, mir olmadığı zaman ona vekâlet edecek kişidir. Şeyh babaları, saç ve sakallarını çok az kesmektedirler. Baba

¹⁹⁴ Ahmet Turan, a.g.e., S.94; Murat Şahin, a.g.e., s.104-105.

¹⁹⁵ Sinan Yüksel, Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1975 Doğumlu (Mürit); Sinan Al, Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1971 Doğumlu (Mürit)

¹⁹⁶ Faik Bulut, *Orta doğunun Solan Renkleri*, İstanbul: Berfin Yayınları, 2003, s. 211.

¹⁹⁷ Adnan Z. Ferhan, a.g.m., s. 300.

¹⁹⁸ Faik Bulut, a.g.e., s. 212.

şeyh, her zaman beyaz bir elbise ve cübbe giyerek onun üstüne siyah bir kuşak bağlamaktadır. Baba şeyh sadece Laleş'te bulunmaktadır. Yaşarken baba şeyhin duasını almak her Yezidinin isteğidir. Çünkü Yezidiler, onun dualarının kabul olacağı inancındadırlar.¹⁹⁹

Yezidilikte Baba Şeyh diye bir otorite bulunmamaktaydı. Özellikle Yezidilik inancında baba şeyh ismi son yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bir yandan da yaş olarak büyük olduğundan dolayı baba şeyh denilmektedir. Yezidilikte baba şeyh, Extiyare Merge'dir. Extiyare Merge, batıl inanca sahip bir ihtiyar ve Yezididir. Aynı zamanda Laleş'in ihtiyarı sayılmaktadır. Batıl inançtan maksat ise, Allah tarafından ilham alan ihtiyar kişidir.²⁰⁰

Efsaneye göre baba şeyhler, insanlar arasında düzeni sağlamak için meleklerle bedenleşerek meydana gelmiştir. Bu kişiler, Şeyh 'Adi'nin yeğeni Sahr Ebu'l Berekat'ın muhtelif kollarını temsil etmektedirler. Baba şeyhler, şifahî olarak nakledilen gizli ilme sahiptirler. Baba şeyhler, doğuştan itibaren belirli imtiyazlara sahip olmaktadır. Her bir baba şeyhin meşgul olacağı mürid bellidir. Baba şeyh, müritlerin manevî rehberidir. Bunların sahip olduğu manevî otoriteden dolayı, başı dara giren her mürit ona başvurur, ondan medet umar ve şifa istemektedir. Baba şeyhler, bayram vakitlerini de belirlerler. Baba şeyhlerin evleri, mabet niteliğindedir. Ziyaret makamlarının bekçiliğini de onlar yaparlar. Baba şeyhlik görevi, ücretsiz bir görev değildir. Müridler, baba şeyhlere vergi ödemek zorundadırlar. Bu vergiler, Suriye'de yılda bir sefer toplanırken Sincar bölgesinde ilkbahar ve sonbahar olmak üzere iki sefer toplanmaktadır.²⁰¹ Yezidiler arasındaki inanışa göre, Şeyh 'Adi'nin seccadesi baba şeyh'te bulunmaktadır. Her kıtada bir ihtiyar bulunmak caiz olduğundan "Şeyhan"²⁰² nahiyesindeki Yezidilerin ihtiyarlarına "Merke"²⁰³ ihtiyarı ismi verilmektedir. Baba şeyh, Şeyh 'Adi türbesi hizmetçisine dahi başkanlık yapmaktadır.

¹⁹⁹ Halil Uğdur, Burç Köyü, Lisans Mezunu, 1989 Doğumlu (Mürit)

²⁰⁰ Cengiz Kiy, Yolveren Köyü, İlkokul Mezunu, 1964 Doğumlu (Pir)

²⁰¹ John S. Guest, *Yezidilik Tarihi –Melekê Tawus ve Mishefa Reş'in İzinde-* (Çev. İ. Bingöl,) 3. Baskı, İstanbul: Avesta Basın Yayınları, 2012, s. 431.

²⁰² Şeyhan, olarak da geçmektedir.

²⁰³ Şeyhan, bir yerleşim yeri olup adından da anlaşılacağı üzere Şeyhlere ait olan yer anlamını taşımaktadır. Bu sebeple buradaki Şeyhlere Şeyh'e Mergê' (yani şeyhin babası) de denilmektedir. Bkz. Pir Dima, a.g.m., s.22.

2.5.2.3. *Mir Oğlu*

Mir oğlu, mir ailesinden veya Mirzade ailesinden olduğu için bu isim verilmiştir. Mir oğlu Kürtçede pısmir²⁰⁴ olarak geçmektedir. Pısmir isminin kökeni ise Fars dilinden gelmektedir. Mir oğlu olanlar, Mir Mansur'un soyundan gelmektedir. Mir Mansur'un kardeşi ise Mir Melek'in soyundandır. Mir oğulları da şeyh veya pirlar gibi saygın kişilerdir. Çünkü onlar da gelecekte Yezidi toplumunun emanet edileceği mir olmaya aday kişilerdir. Mir oğulları, mirlere yardımcı olup mirlerin görevlerini daha da hafifletmektedirler.²⁰⁵

2.5.2.4. *Mergehê*

Bu görev, Şêxisin/Şeyhısın ailesine verilmektedir. Mergehe görevlileri dini merasim ve ritüellerde başı çekmektedirler. Bu görevliler, bayram ve törenlerde en önde durmaktadırlar.²⁰⁶

2.5.2.5. *Baba Çavuş*

Baba çavuş olanlar sadece Laleş'te bulunmaktadır. Baba çavuş da pirlar sınıfından sayılmaktadır. Baba çavuşlar hiç evlenmezler. Baba çavuşlar kendilerini hem ibadete hem de Laleş tapınağına adanmışlardır. Müritlerle ilgilenmek ve Laleş'e gelen misafirlere Yezidilik inancını anlatmak onların vazifeleridir. Baba çavuş, şeyh babası Laleş'te bulunmadığı zaman onu temsil etmektedir.²⁰⁷ Laleş'te düzenin oluşması, her şeyin yoluna koyulması baba çavuş'tan sorulmaktadır. Baba çavuş, kendini Şeyh 'Adi'nin hizmetkârlığına adanmıştır. Aslında günümüzde baba çavuş'un görev ve yükümlülüklerini pirlar, üstlenmiştir. Laleş'te bulunan pire aynı zamanda, baba çavuş da denilmektedir. Yezidilik inancında bazı sınıflar sonradan çıkmış ve sürekliliğini yitirmiştir.²⁰⁸

²⁰⁴ Pısmir Farsça kökenli bir kelimedir. Türkçe de ise Mir ailesine yakın olan Mir oğlu denilmektedir. Bkz. Pir Dima, a.g.m., s.22.

²⁰⁵ İbrahim Burç, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1950 Doğumlu (Mürit); Cengiz Kiy, Yolveren Köyü, İlkokul Mezunu, 1964 Doğumlu (Pir)

²⁰⁶ Pir Dima, a.g.e., s.23.

²⁰⁷ Özkan Gören, Bozca Köyü, Lisans Mezunu, 1986 Doğumlu (Mürit)

²⁰⁸ Buro Eriel, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1942 Doğumlu (Mürit)

2.5.2.6. Fakir

Fakir sınıfı Yezidilik inancında sonradan ortaya çıkmıştır. Fakir sınıfı ruhani sınıfın yaptıkları işlere yatkın olduğundan dolayı önemli bir konumdadır. Fakirler her zaman dua, ibadet ve vaaz vermekle zamanı geçirirler. Sürekli toplum içinde dolaşarak halk arasında çıkan sosyal problemleri çözmeye çalışırlar. Fakirler, bir nevi müritlerdir. Kendilerini dünyanın birçok zevkinden mahrum bırakırlar. Fakirler, sadece Laleş'e, şeyhlere ve pirlere hizmet etmektedirler. Aynı şekilde fakirler, evlenmektedirler. Kendilerini Yezidi inancını yaşamaya adanmış kişilerdir.²⁰⁹

Fakirlerin çoğunluğu Laleş bölgesinde bulunmaktadır. Fakirlerin geneli sakal bırakıp beyaz elbise giymektedirler. Fakirler, her yıl tefekkür etmek için inzivaya çekilmektedirler. Fakirlikde tıpkı diğer birçok sınıf gibi, babadan oğula geçebilir. Ama fakirlerde öyle bir zorunluluk yoktur. Çünkü sonradan da elde edilebilir bir konumdadırlar. Diğer taraftan fakir olacak gençlerin, ergenlik çağına ulaşmaları şartı bulunmaktadır. Ergen olduklarında ise kırk gün takva ve züht elbisesi giyerek inzivaya çekilmektedirler. İnziva dönemi bittikten sonra fakir olmaktadır.²¹⁰

Fakir olan kişi kendi kişiliğini dünyevi şeylerden soyutlamak zorundadır. Fakir olmak için fakir bir babanın çocuğu olmak zorunlu değildir. Birçok şeyh, pir aileleri veya mürit sınıfındakiler fakir olabilmektedirler. Örneğin; Şeyh Bekır ve Şeyh Hısn şeyhleri fakir olabilirler. Aynı zamanda Ömer Halan Pirleri de fakir olabilirler. Yani Yezidilikte fakir sınıfı her tabakaya açık olan bir özelliği barındırmaktadır.²¹¹

Aslında fakirler için inziva hayatından sonra önemli olan en yegâne şey, hırkalarıdır. Fakirler, hırkalarını ölünceye kadar ya giyerler ya da çürüdükten sonra eve bırakıp saklarlar. Bazı fakirlerin hırkalarıyla beraber defnedildiği de olmuştur. Aslında daha önceleri bu şekilde giyinen fakirler bu çağın gereklerine ayak uydurarak, müritler gibi giyinmeye başlamışlardır.²¹²

²⁰⁹ Halis Avanaş, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1977 Doğumlu (Mürit); Salih Karademir, Burç Köyü, Okur-Yazar Değil, 1948 Doğumlu (Mürit)

²¹⁰ Burhan Gören, Bozca Köyü, Lise Mezunu, 1971 Doğumlu (Mürit); Orhan Gören, Bozca Köyü, Ortaokul Mezunu, 1968 Doğumlu (Mürit)

²¹¹ Xoşo Avanaş, Burç Köyü, Ortaokul Mezunu, 1971 Doğumlu (Mürit)

²¹² Salih Karademir, Burç Köyü, Okur-Yazar Değil, 1948 Doğumlu (Mürit); Hamit Avanaş, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1959 Doğumlu (Mürit)

2.5.2.7. *Kaval*

Kavallar, dini öğretileri ve yaptırımları, âlimlerden dinleyerek öğrenip başkalarına öğütler veren kişilerdir. Kaval, kelime olarak da öğüt anlamına gelmektedir. Kavallar; müritlere doğruyu, yanlışı, haramı, helali öğreterek, müritleri doğru bir şekilde yönlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Kavallar genel itibariyle Yezidilik inancının öğüt vericisidirler.²¹³

Kavallar, müritlere öğütte bulunurken doğruyu ve yanlışı birbirinden ayırt etmeyi, inançlarına daha sıkı bağlanmayı ve bütün insanlığa faydalı olmayı öğretmektedirler. Kavalların öğretileri genelde şu şekildedir: Benim iyim iyidir. O, dağları ve ovaları yarattı. Nakkaşların en nakış işleyenidir. Benim iyim affeden, seven ve koruyandır. Dünya, yedi katlıdır. Âlemlerin Rabbi bizi korusun. Kötülüklerden esirgesin ve yardımcımız olsun. Bizi dara düşürmesin. Siz, siz olun, hiç kimseye haksızlık etmeyin. Aklınızdan ve kalbinizden kötülük geçirmeyin. Asla yalan söylemeyin. Kim ki yalan söylemezse Allah, dar gününde ona yardımcı olur. Kimsenin mutsuzluğu için çalışmayınız ve zina yapmayınız diye öğütlerde bulunmaktadır. Aynı zamanda kavallar mezarlıklarda, tapınakta ve evlerinde kutsal saz ve kaval çalıp bunların eşliğinde ilahiler ve ağıtlar söylemektedirler.²¹⁴

Kavallar genel itibariyle hemen her yıl köyleri dolaşırlar. Kavallar ruhani liderlerden emir alarak her yıl olmak üzere Yezidilik sembolü olan Melek Tavus'un figürünü dolaştırıp dini öğretilerde bulunurlar. Kavalların bunu yapacakları zaman belli değildir. Çünkü köylerin hepsini dolaşmak çok zaman almaktadır. Kavalların bazen hayır adına zekât topladıkları da olmaktadır. Kavallar da fakirler gibi Yezidi toplumu arasında çıkan anlaşmazlıkları çözmekle görevlidirler.²¹⁵

2.5.2.8. *Micewir*

Micewir, sadece Laleş'e hizmet etmekle görevli olan kişilerdir. Tapınağın etrafında ve diğer köylerde bulunan türbelere hizmet ve nöbetçilik yapmaktadırlar.

²¹³ Mehmet Alçun, Yolveren Köyü, Okuryazar Değil, 1939 Doğumlu (Pir)

²¹⁴ Ali Gölge, Fıstık Köyü, Lise Mezunu, 1950 Doğumlu (Mürit); Sino Tavan, Aşağı Şölenli Köyü, Okur-Yazar Değil, 1947 Doğumlu (Mürit)

²¹⁵ Nevaf Dişli, Fıstık Köyü, İlkokul Mezunu, 1956 Doğumlu (Mürit); Übeyt Göçmen, Fıstık Köyü, İlkokul Mezunu, 1942 Doğumlu (Mürit)

Birçok sınıftan Micewir vardır. Micewir, koruyucu vasfını üstlenmiş sınıftır. Zeytin ve yağ toplama görevi onlara aittir. Micewirler, çıraları yakma vazifesini üstlenip ve aynı zamanda Laleş'in bakımıyla da ilgilenmektedirler.²¹⁶

2.5.2.9. Köçek

Köçekler, pirlerin görev ve vazifelerini yerine getirmektedirler. Yezidilik inancına mensup kişiler, köçeklerin yanına gelerek onlardan kendi geleceklerini görmek için yatmasını istemektedirler. Köçek de o kişinin isteğini yerine getirmek için, iki veya üç saat uyuyarak rüyasında o kişinin gelecek yaşantısında olacak şeyleri haber vermektedir. Bu vazifeyi bütün köçekler yapamaz. Bu işle iştigal eden çok az köçekler bulunmaktadır. Özellikle ismi ve namı çıkmış, bu işte kâmil olmuş kişiler ancak bu görevi yapabilmektedir. Çünkü Yezidilik inancında köçekler, tamamıyla Allah'a bağlı olan kişilerdir. Bu köçeklerden, köçek Ğıdır, Mahmut, Büryam gibi şahsiyeti münhasır olmuş kişiler bulunmaktadır. Köçekler, bir nevi gelecekte haberdar olan kişilerdir. Yezidilere göre eski köçekler, kimin yüzüne baksaydı o kişilerin geleceğini ve hayatlarının nasıl olacağını bilmekteydiler. Günümüzde ise bu kabiliyete ve donanıma sahip köçekler çok az bulunmaktadır.²¹⁷

İslamiyet gelmeden önce müşrikler bir yolculuğa çıkmak istedikleri zaman, yapacakları bu yolculuğun kendileri için hayırlı olup olmadığını öğrenmek için fal oklarına başvururlardı. İslamiyet'in gelmesiyle beraber Hz. Peygamber (sav) bu batıl adetleri kaldırarak onun yerine istihare duasını getirmiştir. İstihâre, bir bakıma yapılacak işin hayırlı olmasını veya hayırlı ise gerçekleşmesini Allah'tan dilemektir. İslamiyette istihâre yapmak isteyen kişi, kalbinden her şeyi atarak ve kalbini bütünüyle bu işe teksif ederek iki rekât namaz kılmaktadır. Daha sonra Peygamberimiz'in öğrettiği dua yapılmaktadır.²¹⁸ İstihare duası yapıldıktan sonra duayı yapan kişi, hemen uyuyarak rüyasında çıkacak şeyin kendisi için hayırlı olup olmadığını görmektedir. İslamiyet'te bu işlevi her müslüman yapabilmektedir. Yezidilerde ise bu işte kâmil olan kişiler yapabilmektedir. Bundan dolayı Yezidilerin köçeklik görevi İslamiyet'teki istihare duasına benzetilmektedir.

²¹⁶ Salih Yüksel Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1975 Doğumlu (Mürüt)

²¹⁷ Özcan Gören, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1963 Doğumlu (Mürüt); Kâtip Yüksel, Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1953 Doğumlu (Mürüt)

²¹⁸ <http://www.namazamani.net/turkce/istihare-namazi-nasil-kilindir.htm> 19.10.2019

III. BÖLÜM

3. VİRANŞEHİR YEZİDİLERİNİN SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATI

3.1. GELENEK VE GÖRENEKLERİ

Güneydoğu Anadolu'da Siirt, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa gibi illerin birçok ilçesinde bulunan Yezidiler, dini örgütleri sayesinde, bölgeler arası masafeleri ortadan kaldırarak, toplum olarak bir bütün oluşturmakta, sevinçlerini, üzüntülerini ve acılarını hep birlikte tatmaktadırlar.²¹⁹

Yezidilerin de kendilerine has gelenek ve görenekleri bulunmaktadır. Yezidiler inançlarına bağlı oldukları kadar gelenek ve göreneklerine de çok bağlıdırlar. Genellikle Yezidilerin yaşadıkları bölgeler fark etmeksizin bütün Yezidilerin gelenek ve görenekleri aynıdır. Yezidilerin gelenek ve görenekleri Yezidileri bir arada tutup ve inançlarına bağlılığını artırmaktadır. Yezidilerin örf, adet, gelenek ve görenekleri, Yezidilik inancıyla bir bütün olmaktadır. Çünkü Yezidilik inancı, Yezidilerin sosyal ve kültürel hayatında çok önemli bir yere sahip olmaktadır.

3.1.1. Aile Yapısı ve Aile İlişkiler

Yezidilerin aile yapısı Kürtlerin aile yapısına bezemektedir. Yezidilikte geleneksel bakımdan geniş aile yapısı mevcuttur. Yezidilerde yaşanan göçler sonucunda çekirdek aileye geçişler hız kazanmıştır. Yezidilerin aile yapısı ataerkil bir özelliğe sahiptir. Yezidilerde evlenen çocuklar en başta baba evine yerleşip ta ki ikinci kardeşi evlenene kadar orada kalmaktadırlar. Aynı ailede olup evlenen ikinci kişi ile beraber ilk evlenen kişiye ayrı bir eve çıkmak zorunda kalmaktadır. Ancak bazı Yezidi ailelerinde evlenen kardeşlerin beraber yaşadıkları da görülmektedir.²²⁰

Her toplulukta olduğu gibi Yezidilerde de erkek çocuk ön plandadır. Erkek olan çocuk babasının yardımcısı ve varisidir. Çünkü erkek çocuklar küçük yaştan itibaren hayata atılıp ailesine yardımcı olmaktadır. Erkek çocuklar, çobanlık, tarla, iş vb. birçok konuda ailesine maddi olarak yardımcı olmaktadır. Yezidilerin aile yapısı ataerkil bir yapıya sahip olduğu için, babanın mutlak bir otoritesi bulunmaktadır. Yezidilerde kadınlar ikinci plandadır. Bunun yanında da evdeki en büyük yük anneye

²¹⁹ Ahmet Turan, "Yezidilerin Toplumsal Yaşayışları", *OMÜİFD* (5), Samsun 1991, s. 67

²²⁰ Tahsin Avanaş, Burç Köyü, Lisans Mezunu, 1989 Doğumlu (Mürit)

aittir. Çocuğun her şeyiyle ilgilenen, eve yemek hazırlayan, çamaşır ve bulaşık yıkayan, tarlada çalışan vb. birçok işi yapan kadınlardır. Kız çocukları da annelerinin yardımcılarıdır. Evin işleriyle erken ilgilenen kızlar, erken yaşta evin işleri hakkında iyi bir bilgi ve tecrübeye sahip olmaktadır. Çocuklar erken yaşta hayatın içine atılmaktadırlar. Birçok aile, çocuklarını erken yaşta evlendirmektedir. Kız çocukları ortalama 15-20 yaş arasında evlendirilmektedirler.²²¹ “Evliliğin daha ilk yıllarında çocuk beklenmekte ve erkek çocuk aileyi tamamlayan bir unsur olarak görülmektedir. Çünkü erkek evlat bir güvence olarak görülmektedir. Akrabalık ilişkilerinde, her iki tarafın da kabul edilmesine karşılık, birinci derecede erkeğin akrabaları dikkate alınmaktadır. Nesep, babadan oğul’a geçer ve baba ismini yaşatan oğul olmaktadır.”²²²

Geleneksel toplumlarda görüldüğü gibi, Yezidiler’de de aile içi ilişkiler; eşitlikten uzak, yaşlıların gençlere, erkeğin kadına egemenliğinin görüldüğü bir yapı oluşmaktadır. Erkek, evin tek hâkimi, sözün ve kıymetin tek sahibidir. Bu düzen içerisinde babanın otoritesi her yerde geçerlidir. Baba, ekonomik hayatı düzenleyen ve ekonominin kendi hâkimiyeti üzerine kurulu olduğu tek kişidir. Ailede en son sözü söyleyecek tek kişidir. Evlenmelerin genellikle erken yaşta olduğu Yezidilerde, eş seçimi genellikle ailece yapılmaktadır. Aile içinde kız ve erkek çocuklara karşı olan tutumlar da değişmektedir. Erkek çocuk ailenin devamlılığını ve temelini sağlayan kişidir. Yezidilerde ailenin değer yapısını oluşturan, aileyi ayakta tutan, aileyi aile yapan Yezidilerin birlik ve beraberlikleridir.²²³

3.1.2. Evlenme

Yezidiler kendi içinde endogami evlilik yapmaktadırlar. Çok eşlilik özellikle din adamları kastında görülmektedir. Ama Yezidilerde bu durum tercih edilmeyip ve toplum tarafından hoş görülmemektedir.²²⁴ Yezidilikte erkek veya kadının evlenmeyip bekâr kalması büyük bir günah sayılmaktadır. Çünkü Yezidilerin varlığı ancak evlilikle olmaktadır. Bazıları erken yaşta evlenmek zorunda kalmışlardır. Birçok Yezidi kızı

²²¹ İsa Burç, Burç Köyü, Ortaokul Mezunu, 1974 Doğumlu, (Mürit)

²²² Deniz Yılmaz, a.g.e., s.165.

²²³ Sinan Al, Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1971 Doğumlu (Mürit); Halis Avanaş, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1977 Doğumlu (Mürit)

²²⁴ Birgül Açıkyıldız Şengül, *Ezidiler (Bir Toplumun, Kültürün ve Dinin Tarihi)*, İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, 2015, s.149.

ortalama 15-20 yaşları arasında evlenmişlerdir.²²⁵ Yezidilik inancında evlilik dışı cinsel ilişki büyük günah sayıldığından erken yaşta evlenmek olumlu karşılanmaktadır. Diğer taraftan Yezidilik inancında sınıflar arasında evlenmek imkânsızdır. Her grup kendi sınıfından evlenmek zorundadır.²²⁶ Örneğin; şeyh, pir, mürit gibi kast sistemi bulunmaktadır. Bunlar kendi aralarında evlenirler; Şeyh, şeyhle; pir, pirlle; mir, mirle; mürit, müritle evlenmektedir. Mürit şeyhle veya diğer kastlar kendi kastının dışında başka bir kasttaki kişi ile evlenememektedir.²²⁷ Yezidilik inancı boşanmalara izin verdiği gibi aynı zamanda boşanmaları hoş karşılamamaktadır. Ancak Yezidilerde boşanmaların olması çok nadir görülmektedir.²²⁸

Yezidi olan biri sadece Yezidi dininde olan biriyle evlenebilmektedir. Başka dinlerden kız alıp verememektedir. Özellikle bu uygulamayı benimsemeyen birçok genç Yezidi bulunmaktadır. Görüştiğimiz kişilerden bu durumu söyleyip de ismini vermek istemeyen çok kişi bulunmaktadır. Eğer Yezidi bir genç başka bir dine mensup bir kızını alırsa, o genç, dinden çıkmış oluyor ya da Yezidi bir kız başka bir dine mensup birisiyle evlenirse yine o kız, dinden çıkmış olmaktadır.

3.1.3. Doğum ve Vaftiz

Yezidilik inancında daha önceleri çocukların doğum işlemiyle birik denilen Yezidi ebeleri ilgilenirdi. Günümüzde ise birik denilen ebelerin azalmasıyla beraber teknolojinin artması ve sağlık açısından hastanelerin daha uygun olmasından dolayı hastanelerde doğum olayı gerçekleşmektedir. Viranşehir’de bu görevi hastanelerdeki Müslüman ebeler yapmaktadır. Yezidilikte doğan çocuğa ismini şeyh, pir veya fakirler vermektedir. Bunlar bulunmadığı zaman, evin veya aşiretin en yaşlısı isim vermektedir.²²⁹

Yezidilik inancında yeni doğan çocuklarda saç kesme geleneği, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail zamanından sonra olmaktadır. Hz. İbrahim cenabı hakka verdiği sözü yerine getirmek için, Hz. İsmail’i kurban etmeye karar veriyor. Hz. İsmail babasının Allaha vermiş olduğu söz için teslimiyet gösteriyor. Yezidilikte denilir ki Hz. İbrahim, oğlu Hz. İsmail’in elini ayağına bağlar. Bıçağını da çok iyi bir şekilde bilir. Bıçağı Hz.

²²⁵ Fatma Burç, Burç Köyü, Okuryazar Değil, 1955 Doğumlu (Mürit)

²²⁶ Halis Avanaş, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1977 Doğumlu (Mürit)

²²⁷ İbrahim Burç, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1950 Doğumlu (Mürit)

²²⁸ Yusuf Sardeş, Burç Köyü, Ortaokul Mezunu, 1985 Doğumlu (Mürit)

²²⁹ Yaşar Yüksel, Oğlakçı Köyü, Lise Mezunu, 1984 Doğumlu (Mürit)

İsmail'in boğazına dayar ama bıçak kesmez. Hz. İbrahim bıçağı kayaya vurur kaya iki parçaya bölünür. Rivayete göre, Hz. İbrahim bıçağa der ki; sen niye gelmiyorsun. Bıçak da dile gelip der ki, "Ben Halil²³⁰ ve Celil²³¹ arasına girmişim." Yani Halil kes diyor, Celil hayır kesme, diyor. Bunun üzerine Allah, Hz. İsmail yerine bir koç gönderir. Allah, Hz. İbrahim'in sözünün yerine gelmesi için, ondan saçının bir tutam kestirmesini istemektedir. İşte bu olay Yezidiler için çok önemlidir. Yezidilikte çocuklar, 1-4 yaşına geldikleri zaman şeyh veya pirlar tarafından bir tutam saçın kesilmesi zorunludur.²³² Özellikle eski dönemde isimler genellikle baba veya annelerinin isimleri verilmekteydi. Günümüzde ise, daha modern ve çağın gereklerine ayak uydurularak isimler verilmektedir. Bir nevi isimler eskiden Kürtçe verilirdi. Şimdi ise bütün dillerden isim verilmektedir.

Vaftiz ise; Yezidilikte Laleş'te bulunan zezem suyunda yıkamakla olmaktadır. Laleş'teki zezem suyu ile biraz toprak alınarak bir küvetin içine bırakılmaktadır. Daha sonra küvetin içine bebek de bırakılmaktadır. Bu şekilde işlem tamamlanmış olmaktadır. Laleş'te olanlar bu işlemi yapmak zorundadır. Ama Laleş dışında olanlar eğer maddiyatı elveriyorsa götürmektedir. Maddi yönden sıkıntıda ise götürmeyebilirler.²³³

3.1.4. Sünnet ve Kirvelik

Sünnet aynen Müslümanlarda olduğu gibi Yezidilik inancında da bulunmaktadır. Yezidilik inancında sünnet olmayan bir kişi ölse bile defnedilmez. Sünnet edildikten sonra defnedilmektedir. Yezidiler, çocuklarını hastaneye götürüp sünnet etmektedirler. Sünnetçi sünnet ettiğinden dolayı artık kirveye de gerek kalmıyor. Geçmişte sünnet yapmak diğer dinlerden olan kişilerle sıkıntı yaşamamak için önem arz etmekteydi. Çünkü sünnet merasimi sonucunda kirvelik bağıyla aileler birbirleriyle yakınlaşmaktaydılar.²³⁴ "Yezidilerde sünnet uygulaması çok farklı bir öneme sahiptir. O da kirveliktir. Yapılan sünnet merasimlerinde kirve olacak kişi ile kirve olunan aile arasında kız alıp verme durumu ortadan kalkar. Bu yüzden genellikle müritler arasındaki sünnet merasimlerinde kirve olarak şeyh, pir ve fakir arasından biri

²³⁰ Hz. İbrahim'in diğer ismidir.

²³¹ Allah Teâlâ'nın Esmâ-ül Hüsna isimlerinden biridir.

²³² Özcan Gören, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1963 Doğumlu, (Mürit)

²³³ Ekrem Avanaş, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1983 Doğumlu (Mürit); Sino Tavan, Aşağı Şölenli Köyü, Okur-Yazar Değil, 1947 Doğumlu (Mürit)

²³⁴ Ali Kartal, Oğuz Köyü, İlkokul Mezunu, 1947 Doğumlu (Mürit)

seçilmektedir.”²³⁵ Ya da bunlar bulunmadığı zaman Yezidiler, yaşadıkları yerin farklı inançlara mensup kişileriyle kirve olmaktadır.

Yezidilikte kirvelik, aileler arasında kan bağı oluşturmaktadır. O yüzden Yezidiler, Müslüman, Hristiyan ve diğer dinlerle kirve olmaktadır. Aynı zamanda da şeyh veya pirlere de yani kendi derecesinde olmayan bir kişiyle de kirve olunabilmektedir. Yezidilerin yaşadıkları Viranşehir bölgesinde genellikle Yezidiler, Müslümanlarla kirve olmaktadır. Bundan dolayı Yezidilikte kirvelik, çok önemli toplumsal bir olaydır.²³⁶ Aynı şekilde bu durum, Yezidiler’i diğer inançlara yaklaştırdığı gibi sınıflar arasındaki manevi gücünü de artırmaktadır.

Kirvelik Yezidilik’te bir gerekliliktir. Ama birbiriyle evlenemeyenler ancak kirve olabilirler. Birbiriyle evlenecek kişilerin kirve olması söz konusu değildir. Bazı Yezidilere göre kirvelik olayı da mübarek ve kutsal bir vazifedir. Örneğin; pir veya mürit olanlar için kendi eşleri veya kızları birbirlerinin kız kardeşi gibi olmaktadır. Aralarında evlilik söz konusu olmadığı için eğer isterlerse birbirleriyle kirve olabilmektedirler.²³⁷ Kirve olmak Yezidiler için bir mecburiyet ve zorunluluktur. Bazı yerlerde diğer sınıf veya dinlerden kimsenin olmayışı bu durumu zorlaştırmaktadır.²³⁸

Sünnet ve kirvelik ritüelleri Yezidiler için kutsal sayılacak kadar değerlidir. Özellikle Yezidiler diğer dinlerle arayı daha iyi tutmak için ve kendi inançlarını daha rahat yaşamak için diğer inançlara mensup kişilerle kirve olmaktadır. Sünnet ve kirvelik Yezidilik inancına mensup kişiler ile diğer dinlere mensup kişileri birbirleriyle kaynaştırmaktadır. Çünkü Yezidilik inancında kirve olmak için kast sistemindeki ayrı sınıflarda olma zorunluluğu bulunmaktadır. Yezidilik toplumunun büyük bir kısmını Mürit sınıfı oluşturmaktadır. Mürit sınıfındaki Yezidiler de Müslüman, Hristiyan vb. diğer dinlere mensup kişilerle kirve olmaktadır.

3.1.5. Ahiret Kardeşliği

Yezidilikte, ahiret kardeşliği oluşturmak müritler için çok önemlidir. Yezidilikte ahiret kardeşliği bütün sınıflar için geçerli değildir. Ahiret kardeşliği mürit sınıfındaki

²³⁵ Ahmet Turan, a.g.m., s.70.

²³⁶ Yusuf Senci, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1964 Doğumlu (Mürit)

²³⁷ Salih Yüksel Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1975 Doğumlu, (Mürit); Sinan Yüksel, Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1975 Doğumlu (Mürit)

²³⁸ Sinan Al, Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1971 Doğumlu (Mürit); Yaşar Yüksel, Oğlakçı Köyü, Lise Mezunu, 1984 Doğumlu (Mürit)

kişilerin diğer ruhani sınıfla oluşturduğu bir yapıdır. Bazı yerlerde ahiret kardeşi olmak farklılık göstermektedir. Örneğin; son zamanlarda Avrupa'ya yerleşenler sadece erkek olan pir ve şeyhlerle değil onların aileleriyle de ahiret kardeşi olabilmektedirler. Viranşehirdeki Yezidiler ise, sadece ruhani sınıfın pir ve şeyhleriyle ahiret kardeşi olmaktadır.²³⁹

Yezidilik inancında ahiret kardeşi olmanın birçok safhası vardır. Bunda özellikle şeyh ve pirlere çok önemli görevler düşmektedir. Ahiret kardeşi olunan şeyh veya pirin, ahiret kardeşine hem maddi hem de manevi destekte bulunması gerekmektedir. Her zaman ahiret kardeşi ile ilgilenmek zorundadır. Ahiret kardeşinin imanını sağlam tutması ve imanlı bir şekilde ahirete göç etmesi için telkinde bulunmaktadır. Mürit, hastalık ve sekerat halinde olması durumunda ahiret kardeşi olan şeyh veya pirin onun yanında olması gerekmektedir.²⁴⁰

Ahiret kardeşliği Yezidilikte istek üzerine kurulmaktadır. Diyelim ki bir mürit bir pir ile ahiret kardeşi olmak istemektedir. Mürit, pirin hayatını, geçmişini araştırır, dini yaşantısına bir leke sürüp sürmediğini araştırıp onu kendisine ahiret kardeşi seçmektedir. Aynı şekilde pir olan kişi de ahiret kardeşi olacağı kişiyi araştırmaktadır. Ona göre pir tarafından mürit, ahiret kardeşi kabul edilmektedir. İkisi de ahiret kardeşi olmadan önce aralarına aynen İslamiyetteki Kuran-ı Kerimin araya konulması gibi Yezidilikte de hırka araya konulmaktadır. Hırka araya bırakılarak pir ve mürit için herkesin bundan önceki günahları kendine bundan sonraki hayır ve günahları ise ortak sayılmaktadır. Ahiret kardeşliği Yezidiliğin tüm kademesinde olabilmektedir. Örneğin Yezidilikte ben pirim Ali Dayı mürittir. Ali Dayı nasıl müritse ve şeyh'i de Şeyh Yusuf ise ben de pirim, benim de kendime göre şeyhim bulunmaktadır. Yani ben şeyh veya pirim, ben herkesten üstünüm diye bir şey yoktur. Sadece Yezidiler arasında görev farkı bulunmaktadır. Bundan dolayı Yezidilikte en büyük olan Allah'tır.²⁴¹

Ahiret kardeşliği, Yezidilik inancın bir gereği olarak Yezidi olan kişiler arasında bir kan bağı oluşturmaktadır. Yezidilik inancının dışındaki diğer dinlere mensup kişilerle evlenmek yasak olduğu için bu kan bağının oluşması da Yezidilik inancına mensup kişilerin çoğalmasına engel teşkil etmektedir. Bu engelin ortadan kaldırılması

²³⁹ Buro Eriel, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1942 Doğumlu (Mürit); Sinan Gören, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1983 Doğumlu (Mürit)

²⁴⁰ Devran, Burç Köyü, Lise Mezunu, 1980 Doğumlu (Mürit)

²⁴¹ Cengiz Kiy, Yolveren Köyü, İlkokul Mezunu, 1964 Doğumlu (Pir); Ali Kartal, Oğuz Köyü, İlkokul Mezunu, 1947 Doğumlu (Mürit)

da mürit sınıfının kendi içinden ahiret kardeşini seçmeyip, diğer üst sınıflardan seçmesiyle sağlanmıştır. Bu sebeple ahiret kardeşi olacak kişi üst sınıflardan olmak zorundadır. Bunlar şeyh, pir, kaval ve diğer üst gruplardan olmalıdır. Ahiret kardeşliğinin bu şekilde seçilmesi, beraberinde alt ve üst ilişkisini her daim diri tutmayı da getirmektedir. Ahiret kardeşi olacak kişi ergenlik çağını bitirmiş ve doğuştan bağlı olduğu şeyhin ailesinden değil de diğer şeyhlerin ailesinden ahiret kardeşini seçmek zorundadır. Göçlerin Yezidiler üzerinde yarattığı olumsuz etkiler ve dağınık yaşayan Yezidilerin nüfuslarının azalmasından kaynaklı bir engelin ortaya çıkmasından dolayı Yezidilerin nüfusunun çoğalmasına engel olmaktadır.²⁴²

Ahiret kardeşliği, farz olduğu için ahiret kardeşlerinin, ahirette birbirlerine yardım edeceğine inanılmaktadır. Müritler, şeyh ve pirlere hayır ve hasenatta bulunduğu gibi, ahiret kardeşleri de ruhani sınıfından kardeşleştiği kişilere hayırda bulunmak zorundadırlar. Ahiret kardeşliği Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde yaşayan Yezidiler ile diğer bölgelerde yaşayanlar arasında hiçbir farkı bulunmamaktadır. Çünkü burada yaşayanların şeyh ve pirlere olduğu gibi, ahiret kardeşleri de bulunmaktadır. Ahiret kardeşliğinin, bu dünyada var olduğu gibi ahirette de olacağına ve devam edeceğine inanılmaktadır. “Bu yüzden ahiret kardeşleri alt kasttan biri, bir üst kasttaki dindaşlarıyla kardeş olup manevi anlamda eşdeğer olabilmektedir.”²⁴³

3.1.6. Yezidi Toplumunda Kadının Yeri

Yezidilikte kadının toplumdaki yeri, bölgede hâkim olan yapılardan hiç de farklı değildir. Yezidilikte kadın, erkeğe oranla ikinci plandadır. Yezidiler için ailede hâkimiyet erkektedir. Her şey erkeğe bağlıdır. Kadınların da bazı önemli durumlarda söz söyleme hakkı vardır. Yezidilik inancı gereği kadınlar, erkek topluluğunun içine gelip oturamamaktadırlar. Ancak günümüzde bu tür davranışlara pek rastlanmamaktadır. Yezidilik aile geleneğinde yapılacak ikram, ilk önce erkeğe yapılmaktadır. Bu durum sadece Yezidilerde böyle değil, diğer toplumlarda da aynı gelenek ve görenekler söz konusu olmaktadır. Arap olsun, Kürt olsun, Süryani olsun bu gibi yerlerde yapılacak ikramlarda öncelik erkeğin olmaktadır.²⁴⁴

²⁴² Salih Karademir, Burç Köyü, Okur-Yazar Değil, 1948 Doğumlu (Mürit); Mehmet Alcun, Yolveren Köyü, Okuryazar Değil, 1939 Doğumlu (Pir)

²⁴³ Necati Somer, Ahmet Aktaş, a.g.m., s.126– 127.

²⁴⁴ Sercan Gören, Bozca Köyü, Lisans Mezunu, 1990 Doğumlu (Mürit)

Yezidilikte erkeklere oranla kadınlar kendi örf, adetlerine, gelenek ve göreneklerine daha çok sahip çıkmaktadırlar. Kadınlar kendi eski giyim tarzlarında çok az değiştirmişlerdir. Ama erkekler gittiği her toplumun geleneğine ayak uydurup, onlar gibi olma eğilimindedir. Çocukları yetiştirme görevi en çok anneye ait olmaktadır.²⁴⁵ Sadece Viranşehir bölgesinde yaşayan Yezidiler değil; diğer inançlara mensup insanların da yaşadıkları bütün yerlerde aileler, genelde erkek çocuğa sahip olmak istemektedirler. Çocuk doğduğu zaman üçüncü gün kurban kesilmektedir. Özellikle kadınlara, erkek doğurduğu için kırmızı bir ipe lira (altın) takılmaktadır. Çocuk kız ise tebrik etmeye kadınlar, erkek çocuk doğmuşsa belli bir müddet sonra akraba ve dostlar toplu olarak tebrik etmeye giderler. Bir nevi erkek evlat annesinin yerini sağlamlaştırmaktadır.²⁴⁶

3.1.7. Giyim-Kuşam

Yezidilikte kadınlar genellikle başlarını örtmektedirler. Bu başörtüsü genellikle beyaz, siyah, sarı ve kırmızı renklerden oluşmaktadır. Yezilikte genç kızlar ise geleneksel olarak başa yazma takılmaktadırlar. Bu yazmalar saçın tamamını örtmez, önden kâkül veya perçem bırakılmaktadır. Bu yazmaların etrafları boncuklu iğne oyası, tığ oyası ve mekikle işlenir. Evlendikten sonra bayanların çeyizde hazırlanan bin bir renkte ve güzellikteki “çarık” denen beyaz ince tülbent takılmaktadır. Evli ile evli olmayanları ayıran bu çarıktır. Kadınlar genellikle fistan giyerler. Bu fistanlar bol ve uzundur. Kadınlar, renk olarak genellikle siyah ve krem rengini tercih etmektedir. Yezidilerin sembolik renkleri ise beyaz ve kırmızıdır.²⁴⁷

İnsanların giyimine etki eden en önemli iki faktör hava şartları ve inanç oluşturmaktadır. Yezidilerin giyim kuşamlarında da özellikle bu iki faktör etkili olmuştur. Bundan dolayı Yezidilerin giyim kuşamları da yöredeki diğer halkların giyim kuşamından hemen hemen farksızdır. Viranşehir’deki Yezidilerin giyimleri genellikle güneydoğu bölgesindeki yörenin geleneklerine benzemektedir. Yezidiler’de mavi, yeşil gibi renkte elbiseler giymek yasak olmasına rağmen Viranşehir’deki Yezidilerin giyimlerinde buna uymadıklarını gözlemledik.

²⁴⁵ Zine Burç, Burç Köyü, Ev Hanımı, 1954 Doğumlu (Mürit)

²⁴⁶ Deniz Yılmaz, a.g.e., S.168.

²⁴⁷ Nevaf Dişli, Fıstık Köyü, İlkokul Mezunu, 1956 Doğumlu (Mürit)

3.1.8. Saç, Sakal ve Bıyık Uzatma Geleneği

Geçmiş yıllardaki Yezidilerde şeyh ve pirlerin hepsi saç, sakal ve bıyıklarını uzatırlardı. Saç, sakal ve bıyık uzatmak ruhani sınıfın dine olan bağlılıklarının ve inançlarıyla fazla meşguliyetin simgesidir. Bu geleneği yaşatmaya çalışsalar da göçlerle beraber birçok şeyh ve pirimiz yavaş yavaş bu geleneği terk ettiler. Müritler de eskiden bu geleneğe bağlıydılar. Ama değişen dünya şartları Yezidilerin geleneklere olan bağlılığını kırmıştır. Eskiden Yezidiler saç, sakal ve bıyıklarıyla tanınılmaktaydı. Şimdi ise böyle bir durum söz konusu değildir. Ama sadece Laleş'te yaşayan baba şeyh, şeyh, pir, fakir ve kavallar bu geleneği sürdürmektedir.²⁴⁸

“Yezidilerin din adamlarından şeyh ve pirlere sakallarını kesmekle beraber bıyıklarını kesmezler. Fakir ve peş imamlar ise sakal ve bıyıklarını kesmezler. Ayrıca fakirlerin saçlarını da ömür boyu kesmedikleri söylenmektedir. Bu bir dini gelenektir. Böylece Yezidi erkeklerinde uzun bıyık, onları tanıtan önemli bir semboldür. 1990'lı yıllarda Türkiye'de yaşayan Yezidilerin neredeyse çoğunu bıyıklarının uzunluğundan tanımak mümkün iken, bugün gelişmekte olan dünya ile birlikte onların da her zaman düzenli olarak tıraş olduklarını görmek mümkündür.”²⁴⁹

Viranşehir'de görüştüğümüz Yezidilerin hepsinin bu geleneğe bağlı kalmadığını gözlemledik. Yezidilik inancında saç, sakal ve bıyık geleneği sadece Laleş'te yaşanılır hale gelmiştir. Viranşehir'deki Yezidiler, saç, sakal ve bıyık geleneğine uymadıklarını gözlemledik. Çünkü genellikle Yezidilerin birçoğu göç ettikleri ülkelerin gelenek ve göreneklerinden etkilenmişlerdir. Bunun da en önemli örneği Viranşehir'deki Yezidilerdir. Viranşehir'de görüşme yaptığımız Yezidi Müritlere göre saç, sakal ve bıyık bırakma geleneği sadece şeyh, pir, fakir gibi sınıflarda bulunmaktadır.

3.1.9. Cenaze Merasimleri ve Taziye Adabı

Yezidi olan kişiler aynen Müslümanlar gibi yıkanır, kefenlenir ve defnedilmektedir. Yezidilik inancında cenazeler tabut ile beraber defnedilmektedir. Yezidilik inancında defin işleminden sonra telkinin okunması çok önemlidir. Çünkü ölen kişi telkin okunmayana kadar öldüğünün bilincinde olmamaktadır. Telkin bir nevi ölen kişiye öldüğünü hatırlatmak ve ölen kişinin yerinde daha da rahat etmesi için teskinde bulunmaktadır. Telkin duasını genellikle ölen kişinin şeyhi okumaktadır.

²⁴⁸ Mehmet Alcun, Yolveren Köyü, Okuryazar Değil, 1939 Doğumlu (Pir)

²⁴⁹ Deniz Yılmaz, a.g.e., s.192.

Şeyhi orada olmadığı zaman telkin duasını bilen bir mürit de o görevi yapabilmektedir. Ölen kişilerin şeyhleri genellikle mürit olan Ali Dayı'yı çağırırlar. Mürit Ali Dayı da onlara yardımcı olmak için gidip görevini yapmaktadır. Yezidilik inancındaki ile İslamiyet'teki ölüye ait merasimler hemen hemen aynıdır. Yezidilikte ölü mezara konulurken baş kısmı doğuya gelecek ayak kısmı batıya ve yüzü de hafif güneye doğru bakacak şekilde tabutla beraber defnedilmektedir. Yezidi cenaze merasimlerinde ölenin şeyhi ve ahiret kardeşi bulunması zorundadır. Çünkü bu ahiret kardeşinin son vazifesi sayılmaktadır.²⁵⁰

Yezidilik inancına göre ölüler öldükten sonra ruhuyla diğer dünyaya gitmektedirler. Yezidilik inancında telkin verildiği zaman ölen kişiye Azrail bazı sorular sormaktadır. Azrail ölen kişinin ruhunu şunları sormaktadır. Hayır, işlerinde bulundun mu, iyi işler yaptın mı, günah işledin mi şeklinde soruları sormaktadır. Ölen kişi de yaptığı bütün hayır ve günahlarını söylemektedir.²⁵¹

Bazı Yezidiler Avrupa'da oldukları için cenazeleri tabut ile gelmek zorundadır. Ondandır Yezidilerin cenazeleri tabutla beraber gömülmektedir. Aslında bu gelenek 1950'den sonra oluşmaya başlamaktadır. Avrupa'da yaşayan herkesin cenazesi doğdukları topraklara götürülüp defnedilmektedir.²⁵²

Yezidilik inancında Yezidi cenazeleri kendi şeyhleri tarafından yıkanıp, kefenlenmektedir. Ölen kişiye kefen işlemi beyaz bir bez parçasına sarılıp ölen kişi tabutun içine konulmaktadır. Cenaze bir çardarın üstüne konularak omuz üzerinde mezarlığa götürüp defnedilmektedir. Cenaze için doğu-batı yönünde bir mezar kazılıp defin işlemleri yapılmaktadır. İşlem bittikten sonra şeyh veya telkin duasını bilen biri duayı Kürtçe okuduktan sonra cenaze merasimleri bitmektedir. Daha sonraki ilk dört günün sabahında cenaze sahipleri mezarlıkta ziyarette bulunmaktadır.²⁵³

Yezidilerin taziyeleri aynen İslamiyet'teki gibi üç gün sürmektedir. Hem Yezidiler hem de çevredeki Müslümanlar tarafından taziye sahiplerine üç gün boyunca taziye sunulmaktadır. Bu zor günde taziye sahiplerinin gönül dostu olmaktadır. Yezidilerin taziyelerinde Fatıha süresi veya başka herhangi bir dua okunmamaktadır.

²⁵⁰ Ali Kartal, Oğuz Köyü, İlkokul Mezunu, 1947 Doğumlu (Mürit); Kenan Kartal, Oğuz Köyü, Ortaokul Mezunu, 1981 Doğumlu (Mürit)

²⁵¹ Kâtip Karademir, Burç Köyü, Lise Mezunu 1992 Doğumlu, (Mürit)

²⁵² Devran, Burç Köyü, Lise Mezunu, 1980 Doğumlu (Mürit); Xoşo Avanaş, Burç Köyü, Ortaokul Mezunu, 1971 Doğumlu (Mürit)

²⁵³ İbrahim Burç, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1950 Doğumlu (Mürit)

Yezidilerin taziyelerine gelen kişiler taziye sahibine “başın sağ olsun” diyerek görevlerini yerine getirmektedirler.²⁵⁴

3.1.10. Viranşehir Yezidilerinin Müslüman Çevre İle İlişkisi

Yezidiler ve Müslümanlar arasında muazzam bir bağ ve ilişki vardır. Özellikle Viranşehir’deki Yezidiler ile Müslümanların birbiriyle olan muhabbet ve dostlukları çok iyidir. Yezidilerin dediklerine göre Müslümanların inancına saygı duyup, onların hüzün, keder, acı, mutluluk, sevinç gibi duyguları da birbirleriyle paylaşmaktadırlar. Yezidiler, genellikle kırsal alanlarda yaşadıkları için Müslüman komşu köyleriyle de tarla sınırları aynıdır. Aynı zamanda Viranşehir’deki Yezidilerin komşu köylerdeki Müslümanların cenazelerine, düğünlerine, sünnet merasimlerine de katıldıkların gözlemledik. Diğer taraftan Müslümanlar da Yezidilerin cenaze ve düğünlerine katılmaktadırlar. Yezidiler başka inanca mensup kişilerden kız almadığı gibi kendi kızlarını da başka inanca mensup kişilere vermezler. Bu sebeple Yezidilerin yaşadığı yerlerde Müslümanlarla akrabalık bağı kurulamamıştır. Yezidiler, sadece kirve olarak Müslümanlarla yakınlaşıp dost olmaktadır.

Viranşehir merkezde Yezidilerle Müslümanlar iç içe yaşamaktadırlar. Yezidiler ile Müslümanlar arasında çok önemli bir ticaret ağı bulunmaktadır. Yezidilerin Viranşehir’de otel, petrol, alışveriş merkezi gibi çok alanda faaliyetleri bulunmaktadır. Özellikle bu yerlerde çalışanların birçoğu da Müslüman olan kişilerdir. Aynı şekilde Yezidilerin kirvesi olan Müslümanlar ise gece gündüz demeden her vakitte kirvelerine yardıma gitmektedirler. Bu durum da gösteriyor ki Yezidiler ve Müslümanlar birlikte aynı toprak parçası üzerinde yaşadıkları gibi birbirlerine olan maddi manevi yardımları da takdire şayandır.

Okçu’ya göre; Yezidiler, Müslümanlarla ilişkilerinde Müslümanların hassasiyetlerine dikkat etmektedirler. Misafir ettikleri Müslümanlara kendi el emeklerinden değil hazır yemeklerden ikram ederler, evlerinde abdest ve namaz için gerekli malzemeyi bulundurmaya ihmal etmezler. Özellikle ulaşımın ve ticaretin yaya olarak yapıldığı yıllarda Yezidi ve Müslümanlar arasında daha sıkı dostlukların kurulduğu görülmektedir. Çünkü yük taşımacılığı esnasında birbirlerinin köyünde misafir olur, karşılıklı misafirlikten kaynaklanan dostluklar zamanla kirvelik bağı ile

²⁵⁴ Übeyt Göçmen, Fıstık Köyü, İlkokul Mezunu, 1942 Doğumlu (Mürüt)

pekiştirilirdi. Ancak günümüzde Müslüman ile Yezidiler arasında bu ilişkiler zayıflamış, aralarında ideolojik yakınlaşmalar başlamıştır.²⁵⁵

²⁵⁵ Davut Okçu, “Şırnak İlinin Kaybolan Dini Enginliklerinden Yezidilik”, *Şırnak Üniversitesi, Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu 1*, Ankara 2010, s.895. Bkz. www.ezidi.com

SONUÇ

Yapılan çalışma ile Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde yaşayan Yezidilerin inançları, ibadetleri, gelenek ve görenekleri, kültürel ve sosyal yapıları ele alınmıştır. Yezidi topluluğu dini kimliğinin yanında sosyo-kültürel olarak da her zaman araştırmacıların dikkatini üzerine çeken bir grup olmuştur. Araştırma esnasında bu realite de göz önünde bulundurularak Yezidiliğin ibadet sistemleri ve temel inanç ritüellerinin yanı sıra sosyal ve kültürel yapıları da sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

Şanlıurfa ilinin Viranşehir ilçesinde yaşayan Yezidilerin her ne kadar kültürel manada fazla bir gelişim göstermese de inançlarını yaşamak ve gelecek nesillere aktarma hususunda yoğun çaba harcadıkları görülmektedir. Yıllarca örf, adet, gelenek ve göreneklerine sahip çıkarak yaşamlarını sürdüren Viranşehir Yezidileri, kendi kültürlerini modernleşme karşısında korumakta zorluklar yaşamaktadırlar. Küreselleşme ve buna bağlı şekillenen şehirleşme ve modernleşmenin etkisiyle kendi kültürel normlarından uzaklaşarak yeni küresel kültürün etkisi altına girmişlerdir. Kırsal bölgelerde kalarak yaşamlarını sürdüren Viranşehir Yezidileri geleneklerine sıkı sıkıya bağlı kalarak kültürlerini yaşamak ve gelecek nesillere aktarmak istemektedirler ve bunun için de yoğun çaba harcamaktadırlar.

Yezidilik inancında Melek Tavus, çok önemli bir yere sahiptir. Melek Tavus'u simgeleyen tavus kuşu Viranşehir'deki birçok Yezidinin evinde ya canlı olarak ya da Tavus kuşunun tüylerinden bir demet oluşturulması şeklinde bulunmaktadır. Yezidilerin tarih boyunca dini yapıları içerisinde en çok merak edilen ve sorgulanan simge Melek Tavus'tur. Viranşehir'deki Yezidiler Melek Tavusu, Emin Cebrail olarak görmektedirler.

Yezidilerin örf, adet, gelenek, görenek ve kültürlerinin tanınmasına yardımcı olacak en önemli etkinlikleri Yezidilik inancındaki bayramlarıdır. Geçmişte Yezidilerin bir araya gelmesini sağlayan bayramlar, Yezidilerin yoğun olarak katıldığı ve kutladığı ritüeller iken günümüzde bu bayramlar sadece Laleş'te kutlanmaktadır. Yaşlı nüfusun azalması, kır yerleşiminden kentlere göç ve gençlerin okumak için başka şehirlere gitmesi gibi nedenlerle bayramlar, coşkudan uzak sembolik bir tören şeklinde kutlanmaktadır.

Viranşehir'deki Yezidilerin aile bağlarının çok güçlü olduğu görülmektedir. Aile içerisinde kız alıp vermenin yoğun olmasının bu bağların güçlü olmasında önemli bir etken olduğu tespit edilmiştir. Aile içi evliliğin yoğun olmasının sebepleri arasında Yezidilerin inançları gereği başka dinlere mensup bireylerle evlenmelerinin haram ve yasak olduğu gösterilmektedir. Bu durumun Yezidilerin çok geniş bir aile yapılarının oluşmasına ortam hazırladığı tespit edilmiştir.

Viranşehir'deki Yezidiler, ülke dışına çok fazla göç vermelerine rağmen yine de bölgede belli bir oranda nüfusa sahiptirler. Sahada yaptığımız gözlemlere ve mülakatlarda aldığımız cevaplara göre Viranşehir'de 300 civarı bir Yezidi yaşamaktadır. Ülke sınırları dışında yaşayan Yezidilerin her yıl ata toprağı olarak kabul ettikleri köylerine geldikleri tespit edilmiştir. Türkiye'de kısa bir süre kalıp tekrar yaşadıkları ülkelere dönen Yezidiler, Viranşehir'de kaldıkları süre zarfında tarımsal faaliyetlerini yaptıkları, evlilik yaşı gelen gençleri evlendirdikleri görülmektedir. Ayrıca evlenmek için köylerini tercih eden Yezidiler öldükleri zamanda bu topraklara defin edilmek istemektedir. Cenazelerini yaşadıkları bölgelerden getirip köylerinde defin etmekte ve taziyelerini de buralarda kabul etmektedirler.

Yezidilerde sünnet ve kirvelik toplumsal değeri büyük olan bir fenomendir. Viranşehir ilçesinde yaşayan Yezidi ve Müslümanların birbirlerinin sünnet, cenaze, düğün ve taziye törenlerine katıldıkları ve kirvelik hususunda karşılıklı olarak birbirlerini tercih ettikleri görülmektedir. Aynı bölgede yaşayan iki farklı kültürün kaynaşmasına ve birbirini etkilemesine sebep olan bu durum Yezidi ve Müslüman köylerinde yapılan düğünlerin büyük benzerlikler göstermesi sonucunu doğurmuştur.

Yezidiler örf, adet, gelenek ve göreneklerini korumak, yaşamak ve geleceğe taşımak için yoğun çaba ve gayret göstermektedirler. Yaşamlarını sürdürdükleri bölgede Arap, Türk ve Kürt kültürüne sahip toplumların olması kültürel etkileşimi hızlandırmış ve Yezidi kültürünü yozlaştırmıştır. Her ne kadar Yezidiler sosyo-kültürel ve dini yapılarını korumaya yönelik faaliyetler yapsalar da bu çabalar yetersiz kalmaktadır. Yezidilerin grup yapılarını korumaya yönelik gösterdikleri bu çaba ve gayretlerinin desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Adsay, Feride. *Şırnak İlinin Kaybolan Dini Taşıyıcıları, Kadınlar: Viranşehir Yezidileri Örneği*. İstanbul: Avesta Yayınları. 2011.
- Assmann, Jan. *Kültürel Bellek*. Çev. Ayşe Tekin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 2001.
- Bilgin, Nuri. *Kolektif Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık. 1995a.
- *İnsan İlişkileri ve Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık. 2001.
- *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık. 1995b.
- Bolay, S. Hayri. *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları. 1990.
- Bozan, Metin. *'Adi Bin Müsafir' Hayatı Menkıbevi Kişiliği ve Yezidi İnancındaki Yeri*, İstanbul. Nubihar Yayınları. 2012.
- Bulut, Faik. *Ortadoğu'nun Solan Renkleri*. İstanbul: Berfin Yayınları. 2003.
- Çakar, Mehmet Sait. *Yezidilik Tarih ve Metinler Kürtçe ve Arapça Nüshalar*. Ankara: Vadi Yayınları. 2007.
- Çubukçu, İbrahim Ağâh, Çağatay Neşet. *İslam Mezhepleri Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. 1977.
- Demir, Ayhan., Koydemir, Selda. *Grupla Psikolojik Danışma*. İstanbul: Pegem Net Yayınları 2012.
- Dima, Pir. *Ezdiyen Serhede*. İstanbul: Do Yayınları. 2011.
- Eriksen, Thomas Hylland. *Etnisite ve Milliyetçilik. Antropolojik Bir Bakış*. Çev. Ekin Uşaklı. İstanbul: Avesta Yayıncılık. 2004.
- Ferhan, Adnan Zeyan. *Êzîdîlik ve Êzîdî Toplumunu*, Çev. M. Nesim Doru, Şırnak: Şırnak Üniversitesi Yayınları. 2011.
- Fichter, H. Joseph. *Sosyoloji Nedir*. Çev. Nilgün Çelebi, Ankara: Anı Yayıncılık. 2015.
- Göka, Erol. *İnsan Kısım Kısım: Toplumlar, Zihniyetler, Kimlikler*. Ankara: Aşina Kitaplar. 2006.
- Guest, John S. *Yezidilik Tarihi –Melekê Tawus ve Mishefa Reş'in İzinde-* Çev. İbrahim Bingöl, İstanbul: Avesta Yayınları. 2012.
- Hayri Başbuğ, “*Yezidi ve Zerdüştü İnançları (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)*,” Türkiye’de Dinler Tarihi’nin Kurumsallaşması Sürecinde Prof. Dr. Abdurrahman Küçük, Ankara: Berikan Yayınevi. 2016.
- İdikurt, Hasan. *Geçmişten Günümüze Viranşehir*. Mersin: Barış Ofset Yayınları. 2000.

- Korkmaz, Esat. *Ezidiler (Melek Tavusun Talihsiz Halkı/ Kırmızı Ezid'in Kuzuları)*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi. 2015.
- Kürkçüoğlu, A. Cihat, Karahan Kara, Zuhul. *Adım Adım Viranşehir*. Şanlıurfa: Viranşehir Kaymakamlığı Kültür ve Turizm Yayınları. 2005.
- Nuri, Mustafa (Hzl. Amed Gökçen). *Abede-İ İblis Yezidi Taifesinin İtikadı, A'datı, Evsafı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2013.
- Okçu, Davut. *İslam'dan Ayrılan Cereyanlar; Yezidilik ve Yezidiler*. Van: Birleşik Yayınları. 1993.
- Önder, Ali Tayyar. *Türkiye'nin Etnik Yapısı & Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler*. Ankara: Zirve Ofset Yayınları. 1999.
- Sever, Erol. *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*. İstanbul: Berfin Yayınları. 2018.
- Şahin, Murat. *Anadolu'nun Yitik Halkı Yezidiler*. İstanbul: Kitap-Cafe Serüven Yayınları. 2015.
- Şengül, Birgül Açıkyıldız. *Ezidiler (Bir Toplumun, Kültürün ve Dinin Tarihi)*. İstanbul, Alfa Tarih Yayınları. 2015.
- Taşgın, Ahmet. *Türkiye Yezidiler Bibliyografyası Yazılı Metinlerde Dini Sosyal Bir Grubun Serüveni*. Konya: Çizgi Yayınevi. 2014.
- Tolan, Kemal. *Nasandina Kevneşopen Ezdiyatıye*. İstanbul: Peri Yayınları. 2006.
- Tori. *Bir Kürt Düşüncesi, Yezidilik ve Yezidiler*. İstanbul: Berfin Yayınları. 2000.
- Turan, Ahmet. *Yezidiler; Tarihçeleri, Coğrafi Dağılımları, İnançları, Örf Ve Adetleri*. Samsun: Eser Matbaa Yayınları. 1993.
- Turan, Ahmet. *Yezidilerin Tarihçeleri Coğrafi Dağılımları İnançları Örf Ve Adetleri*. İstanbul: Hitabevi Yayınları. 2015.
- Türkoğlu, Hilmi. *Dünya Dinlerinden Yezidilik*. İstanbul: Festival Yayınları. 2016.
- Yıldırım, Ali., Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 6.Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları. 2008.
- Yılmaz, Deniz. *Güneşe Secde Eden Halk Yezidiler*. İstanbul: Asi Kitap Yayınları. 2015.

Tezler:

- Acar, Esmen Karakurt. *Diyarbakır Örneğinde Etnik Kimlik Tartışmaları: Bir Söylem Analizi Çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2007.

- Akça, Mehmet. *Yezidiler, İnanç Esasları ve Ritüelleri*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2006.
- Ceylan, Vehbi. *Gaziantep İlinin Karkamış İlçesinde Yaşayan Barak Türkmenleri (Sosyolojik Bir Yaklaşım)*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2019.
- Coşkun, Hasan. *Geleneksel Alevi Sosyal Örgütlenmesi "Sivas Kangal Türkmen Alevileri Örneği"*. Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2014.
- Gümüş, Meryem. *Simav'da Sosyal ve Dini Hayat*. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2014.
- Öz, Yusuf. *Mardin Yezidileri, İnanç, Sosyal Hayat ve Coğrafi Dağılımı*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2007.
- Sağiroğlu, Ali Zafer. *Türkiye'de Etnisite, Din ve Önyargı: Üniversite Öğrencileri Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2014.
- Sözen, Edibe. *Toplum Yapısı, Değişimi ve Sosyal Kimlik: Kimlik Kültürün Karşılaştırılması*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1989.
- Tür, Selman. *Ortaçağ'da Yezidiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih/Ortaçağ Anabilim Dalı. 2012.

Makaleler:

- Aktok Kaşgarlı, Mehlika. "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Tarihi İnanç Yapısı", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi. İstanbul: Şubat 1986. Sayı: 40. Ss.39-75.
- Aydemir, Salih. "Küresel Dünyada Küçük Dini Grupların Varoluşsal Sorunları ve Entegrasyonel Asimilasyonu: Yezidiler Örneği", Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Şanlıurfa: 2010 Cilt:15 sayı:24.
- Aydın, Mehmet. "Şeytana Tapma, Yezidilerin İnanç Esasları", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Ankara:1979. Cilt:23. Sayı:1.
- Beşirli, Hayati. "Yezidiler ve Bir İnanç Sistemi Olarak Yezidilik", Ankara Folklor/ Edebiyat Dergisi. Ankara: 2004. Cilt:10 Sayı:40. Ss. 257-270.
- Bostancı, Naci. "Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik", Türkiye Günlüğü, Ankara:1998. Cilt:10 Sayı:50. Ss.38-55

- Cezayirli, Gülay. “Dini Grup ve Toplumsal Grup”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara:1997 Cilt:20 Sayı: 37 ss.365-375.
- Coşkun, Ali. “Din ve Kimlik”, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul: 2003. Cilt: 24 Sayı:1. Ss.5-23.
- Çelik, Nuriye. “Max Weber’de Etnisite Kavramı”, Sosyoloji Dergisi, Aralık 2013, Sayı: 29, ss.23-38
- Çubukçu, İbrahim Agâh. “Yaşayan Yezidilik”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Ankara: 1987. Cilt:28 Sayı:1 ss.23-36.
- Dalbay, Ramazan Saim. “Kimlik ve Toplumsal Kimlik Kavramı”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Isparta: 2018 Cilt: 2 Sayı: 31 ss.161-176.
- Erkol, Mehmet. “Türkiye’de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçülmesi”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Afyon: 2015. Cilt:17 Sayı:2. Ss.131-161.
- Güç, Ayşe. “Geçirgen Sınırlar: Mardin’de Etnik Dini Gruplar Arasında Sanal Akrabalık Bağları”, Akademik İncelemeler Dergisi, 2018 Cilt:13 Sayı:2 ss.237- 264.
- Gürsoy, Şahin., Çapçioğlu, İhsan. “Din Kimlik İlişkisi Üzerine”, Toplum Bilimleri Dergisi, Elazığ: 2009. Cilt:1 Sayı:3. Ss.115- 120.
- Karakaş, Mehmet. “Türkiye’de Toplumsal Değişme Ve Kimlik İnşa Etme Ögesi Olarak Din”. Yeni Türkiye Dergisi. Ankara: Mayıs - Haziran 2017. Yıl: 23 Sayı: 95, Ss. 420-431.
- Kılıç, Sami. “Yezidilik ve Yezidilikte Harrani İzleri”, Uluslararası Türk Dilleri Edebiyatı ve Tarihi Dergisi. 2011. Cilt:6 Sayı:3. Ss.285-296.
- Nişancı, Şükrü., Işık Cemal. “Etnisite Kavramının İdeolojik Serüveni”, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Kars: 2015. Cilt:6 Sayı:9. Ss.195-224.
- Özel, Cemal. “Dini Grupların Birbirleriyle Olan İlişkilerini Etkileyen Bazı Faktörler: Psikososyal Bir Yaklaşım”, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Çanakkale: 2018. Cilt:3, Sayı:72. Ss.329-349.
- Öztoprak Meral Sağır, H. Serkan Akıllı. “Etnisite Kuramları ve Eleştirisi”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sivas: 2004. Cilt:28 Sayı:1. Ss.1-22.
- Parsova, Gizem. “Araçsal ve İnşacı Yaklaşımlarla Roman Etnik Kimliği”, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Haziran 2018. Cilt:3. Sayı:1. Ss.1-18.

- Somer, Necati., AKTAŞ, Ahmet. “Yezidilerde Dini Teşkilatlanmanın Sosyal Hayata Yansımaları (Batman-Beşiri Örneği)”, Ankara Dini Araştırmalar Dergisi. 2017. Cilt:20 Sayı:51. Ss.117-136.
- Taşgın, Ahmet. “Yezidiler Becirmaniler, Karaçiler”, Makalelerle Mardin IV: Önemli Simalar Dini Topluluklar. İstanbul:2007 Sayı: 4. Ss.177-195.
- Turan, Ahmet. “Yezidi, İnanç ve İbadetleri”, Samsun: OMÜİFD. Sayı:1. Ss.37-171. 1986.
- “Yezidilerin Toplumsal Yaşayışları”, Samsun: OMÜİFD. Sayı:5. Ss.67-89. 1991.
- “Yezidiliğin Aslı, Kurucusu ve Tarihiçesi”, OMÜİFD. Cilt:3 Sayı:3. Ss.42-82. 1989.
- Yayak, Aslı. “Etnik Kimlik Algısının Dört Boyutu”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2018. Cilt:7 Sayı:2. Ss. 778-788.
- Yeşilmen, Halit. “Etno-Dini Kimlik Açısından Mahallemler”, Artuklu Akademi Dergisi, Mardin: 2016. Cilt:2 Sayı:3. Ss. 1-40.

Bildiriler:

- Bozan, Metin. *Yezidilerde Şeyh Adi b. Müsafir Algısı*, Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu. 1. Baskı. 877-888. 2010.
- Çakır, Ceyhan Süvari, Kanca, Elif. *Ezidi Bayramı "Çarşema Sor" un Toplumsal Geçiş Ritüeli Olarak Analizi*. Uluslararası Midyat Sempozyumu. (ss.675-684). Mardin Uluslararası Midyat Sempozyum Bildirimleri. 7-9 Ekim 2011.
- Okçu, Davut. *Şırnak İlinin Kaybolan Dini Enginliklerinden 'Yezidilik'*. Şırnak Üniversitesi Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu 1. (ss. 889-896) Şırnak: Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 14–16 Mayıs 2010.
- Süvari, Çakır Ceyhan. *Tufan Mitosu ve Cudi Dağı'nın Yezidi Kimliği İnşasında Oynadığı Rol*, Şırnak Üniversitesi Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu 1,(ss. 897-903). Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.14–16 Mayıs 2010.

İnternet Kaynakları

- <https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/yezidiler-ya-da-diger-adiyla-ezidiler-kimdir-ezidi-inanclari-yezidilik-ve-inanc-sistemleri-hakkinda-merak-ettikleriniz-2298929/>
20.09.2019
- <http://www.namazamani.net/turkce/istihare-namaz-nasil-kilinir.htm> 19.10.2019
- <https://Korumakurullari.Ktb.Gov.Tr/Tr-89637/Sanliurfa.Html> 02.01.2020
- www.ezidi.com 21.09.2019

KAYNAK KİŞİLER

Bozca (Xerbebelek) Köyü

1. Gören, Özcan, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1963 Doğumlu.
2. Eriel, Buro, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1942 Doğumlu.
3. Gören, Sercan, Bozca Köyü, Lisans Mezunu, 1990 Doğumlu.
4. Gören, Sinan, Bozca Köyü, İlkokul Mezunu, 1983 Doğumlu.
5. Gören, Özkan, Bozca Köyü, , Lisans Mezunu, 1986 Doğumlu.
6. Gören, Mustafa, Bozca Köyü, Lise Mezunu, 1992 Doğumlu.
7. Gören, Görkkan, Bozca Köyü, Lisans Mezunu, 1986 Doğumlu.
8. Gören, Burhan, Bozca Köyü, Lise Mezunu, 1971 Doğumlu.
9. Gören, Orhan, Bozca Köyü, Ortaokul Mezunu, 1968 Doğumlu.

Burç Köyü

10. Burç, İbrahim, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1950 Doğumlu.
11. Burç, İsa, Burç Köyü, Ortaokul Mezunu, 1974 Doğumlu.
- 12.Devran, Burç Köyü, Lise Mezunu, 1980 Doğumlu.
13. Uğdur, Halil, Burç Köyü, Lisans Mezunu, 1989 Doğumlu.
14. Avanaş, Tahsin, Burç Köyü, Lisans Mezunu, 1989 Doğumlu.
15. Avanaş, Halis, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1977 Doğumlu.
- 16 Avanaş, Cuma, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1969 Doğumlu.
17. Burç, Zine, Burç Köyü, Ev Hanımı, 1954 Doğumlu.
18. Karademir, Salih, Burç Köyü, Okur-Yazar Değil, 1948 Doğumlu.
19. Avanaş, Hamit, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1959 Doğumlu.
20. Avanaş, Ekrem, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1983 Doğumlu.
21. Karademir, Kâtip, Burç Köyü, Lise Mezunu, 1992 Doğumlu.
22. Avanaş, Xoşo, Burç Köyü, Ortaokul Mezunu, 1971 Doğumlu.
23. Senci, Yusuf, Burç Köyü, İlkokul Mezunu, 1964 Doğumlu.
24. Burç, Fatma, Burç Köyü, Okuryazar Değil, 1955 Doğumlu.

Oğlakçı Köyü

25. Yüksel, Kâtip, Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1953 Doğumlu.
26. Yüksel, Salih, Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1975 Doğumlu.

27. Yüksel, Sinan, Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1975 Doğumlu.
28. Yüksel, Yaşar, Oğlakçı Köyü, Lise Mezunu, 1984 Doğumlu.
29. Şat, Tuncay, Oğlakçı Köyü, Lise Mezunu, 1992 Doğumlu.
30. Al, Sinan, Oğlakçı Köyü, İlkokul Mezunu, 1971 Doğumlu.

Çörekli (Gede) Köyü

31. Eşsiz, Nejdet, Çörekli (Gede) Köyü, İlkokul Mezunu, 1964 Doğumlu.

Fıstık Köyü

32. Dişli, Neval, Fıstık Köyü, İlkokul Mezunu, 1956 Doğumlu.
33. Gölge, Ali, Fıstık Köyü, Lise Mezunu, 1950 Doğumlu.
34. Göçmen, Übeyt, Fıstık Köyü, İlkokul Mezunu, 1942 Doğumlu.

Aşağı Şölenli Köyü

35. Tavan, Sino, Aşağı Şölenli Köyü, Okur-Yazar Değil, 1947 Doğumlu.

Yukarı Şölenli Köyü (Müslüman Komşu Köyü)

36. Palmanak, İsmail, Yukarı Şölenli Köyü, İlkokul Mezunu, 1984 Doğumlu.

Oğuz Köyü

37. Kartal, Ali, Oğuz Köyü, İlkokul Mezunu, 1947 Doğumlu.
38. Kartal, Kenan, Oğuz Köyü, Ortaokul Mezunu, 1981 Doğumlu.

Yolveren Köyü

39. Alcun, Mehmet, Yolveren Köyü (Burç Köyü Piri), Okuryazar Değil, 1939 Doğumlu.
40. Kiy, Cengiz, Yolveren Köyü (Burç Köyü Piri), İlkokul Mezunu, 1964 Doğumlu.

EKLER

FOTOĞRAFLAR

1.Burç köyü Irak laleş'teki 'Adi b. Müsafir' in mezar kubbesinden esinlenerek yapılan Yezidi mezarı

2.Burç köyü Hindistan'daki mezarlıklardan esinlenerek yapılan Yezidi mezarı.

3. Avrupa'ya göç eden Yezidilerin Hristiyanlardan esinlenerek mezar üstünde mum yakması.

4. Yezidilerin eski yapı mezarlıkları.

5. Burç köyünden bir evin bahçesi.

6. Burç köyü laleş kapısından esinlenerek yapılan Yezidi evinin kapısı.

7. Viranşehir ilçesinde bir görüntü (Hepsi Mürit).

8. Kâtip Yüksel Konağından bir görüntü.

9. Ölen Yazidinin evin avlu duvarına resmedilişi.

10. Burç köyünden bir görüntü,

11. Yezidilerin evindeki Şarap köŐesi

12. Bozca köyünden bir görüntü (Mürit)

13. Bozca köyünde bulunan bir misafir odasında görüntü.

14. Evin bahçe duvarında aşiret liderlerinden Derveşi Abdi

15. Aşağı Şölenli köyü ve mezarlığı

16. Yezidilerin Taziye evinden bir görüntü

17. Yezidilerin taziye evinde ölü için verilen yemek

18. Bozca köyü mezarlığından bir kare (Mürit)

19. Burç köyü eski mezarlığından bir kare (Mürit)

20. Viranşehir, şehir merkezinden bir görüntü (Mürüt)

21. Soldaki Pir Cengiz Kıy, ortadaki Ali Kartal Mürit ve Pir Mehmet Alcun

22. Burç Köyü muhtarı ve eşiyile bir kare (Mürit)

23. Fındık Köyünden bir kare (Mürit ve Müslüman Kirveleri)

24. Mürit Ali Kartal ile bir Kare

25. Fındık köyü Harabe olmuş evler

26. Fındık köyünden bir kare

MÜLAKAT SORULARI

ALAN ÇALIŞMASINDA GÖRÜŞME KİŞİLERİNE YÖNELTİLEN SORULAR

1. Yezidilerin tarihi ne zamandan itibaren başlamaktadır?
2. Adi b. Müsafır Yezidilik tarihinin başlamasında nasıl bir üstlenmiştir?
3. Yezidilik isminin kökeni hakkında bilginiz var mıdır?
4. Yezidilerin kendine has alfabeleri var mıdır?
5. Yezidilik inancında insanın, dünyanın, dillerin yaratılışı nasıl olmaktadır?
6. Yezidilik inancında Adi b. Müsafır kimdir? Adi b. Müsafır Yezidi toplumu üzerinde nasıl bir rol oynamıştır.
7. Yezidilikte Melek Tavus kimdir? (şeytan mı, melek mi, Tanrı mı)?
8. Yezidilikte peygamberlik görevi var mıdır?
9. Yezidilik inancında kutsal kitaplar var mıdır hangileridir?
10. Yezidilik inancında namaz nasıl yapılır? Namaz sadece dualardan mı ibarettir?
11. Yezidilikte oruç var mıdır, oruç nasıl tutulmaktadır? (oruçlu iken ne yapılır)
12. Yezidilik inancında zekât, sadaka, hayır yapılır mı ve kimlere zekât verirsiniz?
13. Yezidilikteki haccın İslamiyet'teki hac ile bir bağlantısı var mı? Hac veya ziyaret için nereye gidilmektedir?
14. Yezidilikte tenasüh inancı olduğu doğru mudur?
15. Yezidilik inancında dini ve sosyal teşkilatlanma da kast sistemi var mıdır?
16. Kast sisteminin yezidi toplumundaki etkisi nasıldır?
17. Şeyh, Pir ve Mürit kimdir, bunların görev ve sorumlulukları nelerdir bize bilgi verebilir misiniz?
18. Mir kimdir? Dini ve siyasi görevleri nelerdir? Nasıl bir liderdir?
19. Baba Şeyhin görevleri nelerdir nerede yaşamaktadır?
20. Mir oğlu, baba çavuş, fakir, kaval, micewir ve köçek kimdir? Bunların Yezidilik hiyerarşik yapısında üstlendikleri görevleri nelerdir?
21. Yezidilerde kaç tane bayram vardır?
22. Bayramları nasıl kutlarsınız?
23. Yezidilerin duası nasıl yapılmaktadır?
24. Yezidilikte aile hayatı nasıldır? Kadının yeri ve önemi nedir?
25. Yezidilikte evlilikler nasıl oluşur? Evliliğin kriterleri nelerdir?

26. Yezidilik inancında sünnet, vaftiz, kirvelik, ahiret kardeşi gibi kavramların önemi nedir?
27. Yezidilerde Allah, peygamber inancı var mıdır?
28. Yezidilerin örf ve adetleri halen özgünlüğünü koruyor mu?
29. Viranşehir'deki Müslümanlarla diyalogunuz nasıldır?
30. Yezidilik inancında ibadetler nasıl yapılmaktadır?
31. Yezidiler neden diğer dinlerden olan kimselerle evlenmezler?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı: Muhammed YETMİŞ

Doğum Yılı ve Yeri: 1990- Ergani/ Diyarbakır

Eğitim Durumu:

Lise: 2006-2009 Diyarbakır Ergani Anadolu İmam Hatip Lisesi

Lisans: 2011-2015 yılları arasında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü

Yabancı Dili: İngilizce

E-Posta Adresi: muhammed_2195@hotmail.com